

ODKAZ ROKU 1968

MILAN HÜBL*

Na prahu roku 1978 bych chtěl jako jeden z aktivních účastníků a historik k tomu vyslovit několik úvah o příčinách pohybu ve společnosti i o okolnostech, za kterých formoval a prosazoval progresivní proud v Komunistické straně Československa polednovou politiku, oč při tom usiloval, jaké překážky se mu stavěly do cesty a proč ve své snaze neuspěl. A v čem z odstupu 10 let vidím trvajících a trvalých odkazů pohybu z roku 1968 pro současnost.

Co jsme chtěli?

Hluboká celospolečenská krize, vyvolaná chybnou politickou koncepcí a praxí Novotného vedení nutně vedla k názorové polaritě uvnitř KSC a v celé společnosti. Mezi komunisty se třídily názory na příčiny krize i cesty k jejímu překonání. Projevoval se proud, chtějící konzervovat daný stav, i za cenu použití mocenských potlačovacích prostředků a umlčením každého kritického hlasu. Druhý pól myšlení a jednání představovali ti, kdo si uvědomovali nutnost změn a překonání krize politickými opatřeními, dostali dobové označení progresisté, progresivní proud v KSC. První nezbytnou podmínkou jakékoliv změny bylo personální přetvoření vedoucích orgánů strany a pak i státu. Když byl odvolán Novotný z funkce Prvního tajemníka a jeho nástupcem zvolen Alexander Dubček, mnohým se to jevílo jako

malý «palácový převrat» bez hlubšího dosahu. Teprve když následovaly další personální změny*, stávalo se jasnějším, že jsou v proudu dalekosáhlejší změny. To již byla zaktivizována značná část před tím malátné strany i širší kruhy veřejnosti.

Jak název «akční» sám říkal, měl program řešit problémy dané chvíle a připravovat půdu pro řešení problémů dlouhodobé povahy a strukturálního rázu. V charakterizaci situace vycházel Akční program z toho, že československá společnost vstoupila do fáze sblížení všech sociálních skupin, kdy se přežily staré metody řízení a organizace společnosti, její ekonomiky a kultury. Proklamoval a hned i dával «široký prostor pro společenskou iniciativu, otevřenou výměnu názorů a demokratizaci celého společenského a politického systému». Akční program vyslovoval tezi, že politické deformace, pro něž se revoluční diktatura zvrhávala v byrokratismus, byly překážkou dalšího vývoje na všech úsecích. Právě z obav o další osudy socialismu, jeho humanistické poslání a lidskou tvář vycházely návrhy na strukturální přeměny života společnosti i strany. Nedostatečný rozvoj socialistického demokratismu ve straně, zakřikování a potlačování kritiky brzdilo aktivitu a znemožňovalo rychlou, včasnou a důslednou nápravu. Násobilo to srůstání stranického a státního řízení a monopolní postavení některých článků.

Akční program vyhlášoval nutnost připravit novou ústavu republiky a v jejím duchu přebudovat celý právní řád tak, aby byla zajištěna plná rovnoprávnost občanů, jejich práva, stejně tak jako práva národů a národností, obývajících republiku. Ústavní zákon o Federaci, přijatý 27. října 1968 byl jediným realizovaným právním aktem z celého souboru, nebyla již však přijata ústava Federace a

* Článek byl uveřejněn v týdeníku KS Itálie «Rinascita», 20. ledna 1978, č. 3. Přetiskujeme se souhlasem redakce, ale bez vědomí autora.

obou národních republik, ani další akty v oboru trestního, občanského práva a další. Jeden z nejzávažnějších postulátů Akčního programu představoval požadavek dělby a kontroly moci, aby nikde v celém ekonomickém a politickém systému a jeho mechanismech nedocházelo k takovému soustředění moci v jednom článku, aparátu, nebo v rukou jednotlivce, které by znemožňovalo odhalení chyb a přehmatů. Jen tam, kde jsou pravomoci rozděleny a existuje soustava vzájemné kontroly jsou dány záruky před zneužitím moci. Akční program rozděloval bezpečnost na dvě samostatné složky-veřejnou a státní. Tento aparát nesmí být zaměřován a používán k řešení vnitropolitických otázek a rozporů socialistické společnosti.

Není mým úmyslem reprodukovat všechny body programu, který měl 63 stránek. Připomenu pro dokreslení ještě dva důležité body. Akční program o vědě a kultuře zajišťoval této oblasti duchovní činnosti autonomní postavení bez vnějších zásahů a direktiv a zbavoval vědecké časopisy, díla, časopisy cenzury, což se vztahovalo i na masové sdělovací prostředky. Přijímání na střední a vysoké školy se mělo řídit a také řídilo nadáním a vlastními předpoklady ke studiu. Přístup k zahraniční literatuře a časopisům byl zbaven předchozích omezení, stejně jako možnost studijních cest, stáží a praxí v zahraničí. A každý občan měl právo na pas a cesty do zahraničí (byť valutová situace státu omezovala přiděl valut).

Zahraněční politiku republiky formuloval Akční program jako politiku socialistického státu ve společenství, které nechce rušit, ale zdokonalovat tak, aby plně odpovídalo proklamovaným zásadám vzájemné úcty, respektování svrchovanosti, rovnoprávnosti a solidarity jak v RVHP, tak ve Varšavské smlouvě. Nový byl akcent na aktivější evropskou politiku a vlastní iniciativu. Byly učiněny první kroky k navázání normálních diplomatických styků s NSR. O naléhavosti tohoto kroku polednové politiky svědčí, že jej nakonec realizovala ta garnitura, která polednovou politiku ztrácovala za tuto iniciativu jako národní zradu a zpronevěřování se spojeneckým závazkům. Stejně tak musela pokračovat v urovnávání sporných otázek s Rakouskem.

Tyto a další požadavky Akčního programu začaly být neprodleně uváděny v život ve složitých podmínkách, kdy ani Dubčekovo vedení nemohlo být vzhledem k mocenským poměrům politicky homogenní. Uskutečňované přeměny neměly a nemohly být pouhým překonáním jednostranností a negativních rysů předchozích fází revoluce, ale především měly přinést nový soulad do života celé společnosti. Dějiny revolucí včetně klasické anglické a francouzské znají málo případů, aby tak složitá věc jako je přeměna revoluční moci – od počátečních omezení, vyvolaných sociálními konflikty a politickými srážkami – v moc vrcholně demokratickou a demokratičtější než byla ta, jež revoluci předcházela, probíhala, pokud možno, bez přílišných vnitřních otřesů a vnějších konfliktů. Snahou bylo vytýčovat takové postupné cíle, které by nepřesahovaly možnosti daného období a po jejich dosažení postupovat dále k hlubším přeměnám. Demokratická pravidla hry nebyla však všemi plně respektována a konzervativní síly jich chtěly používat ve svůj prospěch. Vyřazení části občanů z platnosti těchto regulí by

vnášelo pochyby o jejich účinnosti i mohlo vyvolat řetězovou reakci dalších reglementací. V tom bylo úskalí situace, které však bylo při podpoře aktivně projevované této politice převážnou většinou občanstva zvládnutelné a vnitřní vývoj směřoval ke stabilizaci této politiky.

Komunistická strana Československa, která se v obrodném procesu sama obrozovala, prožívala nesporně jedno z nejlepších období plné, čínorodé aktivity. Některé ukvapenosti a krajnosti v diskusi a návrzích byly zpravidla vedeny snahou vyvést stranu i společnost z hluboké stagnace a nelze jim zpětně a dodatečně přiřkládat zlé úmysly a nekalé záměry. Netrpělivost a jednostrannost byla trestem za hříchy předchozího období bez možnosti otevřené a svobodné výměny názorů. Požadavek mimořádného sjezdu vyplýval z hluboké vnitřní potřeby svobodně zvolit nové vedení, které by bylo spolehlivou zárukou důsledné realizace «polednové politiky». Návrh nových stanov KSC, připravený ke sjezdu, zaváděl tajné volby do všech orgánů strany od základní organizace až po ÚV a jeho předsednictvo. Stanovil pravidla svobodné diskuse – začala být praktikována již na okresních konferencích v březnu a červnu 1968. Po diskusi se menšina měla podřizovat většině s právem ponechat si názor a později požadovat na základě nových poznatků opětné posouzení dané otázky. Volené orgány měly být v celé KSC rozhodujícím činitelem, úředníci aparátu měli za úkol provádět usnesení a ne naopak, aby aparáty ovládaly celý vnitřní život strany a vnucovaly členstvu svou vůli. Mimořádný XIV. sjezd, svolaný na 9. září 1968 měl schválit nové stanovky a zvolit nový ÚV a předsednictvo a tím ukončit provizorium polednové doby.

Na odpor se tomu stavěly síly konzervativní, usilující zpočátku zachovat maximum starého z předlednové doby a potom, když ztrácely vliv a možnosti mocenského působení, stala se jejich programem restaurace – obnova starých «pořádků». Průběh mimořádných členských schůzí okresních a krajských konferencí, které volily sjezdové delegáty ukázal jasně, v jaké jsou nepatrné menšině. Pochopily, že nemají šanci zvrátit vývoj na sjezdu v otevřené diskusi a politickém střetnutí a nezbývalo jim než buď vzít na vědomí předpokládané výsledky sjezdu nebo se pokusit sjezdu zabránit – ne vlastními silami, na to jim už nestačily, ale vnějším vojenským zásahem. Tehdy vytvořily legendu o hrozícím vítězství kontrarevoluce a inspirovaly vojenský zásah 5 zemí Varšavské smlouvy. Zpětně se často diskutuje, proč Dubčekovo vedení dost neodhadlo nebezpečí intervence. Vytýkal mu to později i Gustáv Husák, přesto, že sám ještě 20. srpna 1968 vystoupil na veřejném shromáždění způsobem, který v nejmenším nesvědčil o tom, že on by si byl takového nebezpečí jen několik hodin před akcí vůbec vědom.

Intervence měla zabránit konání mimořádného XIV. sjezdu. 21. srpen 1968 způsobil, že se delegáti sjezdu urychleně sešli ve Vysočanech a přijali kvalifikovaným počtem hlasů opatření na podporu usnesení předsednictva z osudné noci, které odmítalo vstup vojsk bez vědomí prezidenta republiky a předsedy vlády a prvního tajemníka ÚV KSC jako akt odporující mezinárodnímu právu a všem zásadám vztahů mezi socialistickými státy. Jednání Vysočanského sjezdu přispělo k osvobo-

zení internovaných předsedů vlády a parlamentu, prvního tajemníka KSC a dalších činitelů, jimž hrozil úděl maďarských vůdců z roku 1956. Pod tlakem domácí i zahraniční veřejnosti byli propuštěni, ale před návratem z Moskvy podepsali s výjimkou F. Kriegl, který k jednání nebyl připuštěn, t. zv. moskevský protokol, který jim svazoval ruce. Intervence tak popřela ujištění dávaná ještě ve Varšavském dopise (15-7-1968), že nemají v úmyslu zasahovat do vnitřních věcí Československa a porušovat principy rovnoprávnosti a samostatnosti. Sami vyvrátili ujištění, že nechtějí vystupovat jako představitelé včerejška, bránící v nápravě chyb a nedostatků. Zákrok byl v rozporu s prohlášením sovětské vlády ze 30. října 1956 o zásadách vztahů mezi socialistickými státy. A Závěrečný akt z Helsinek zpětně zatratil tento akt intervence jako čin, odporující vztahům mezi nezávislými státy.

Proč jsme neuspěli?

Tuto otázku si kladou mnozí, nejen komunisté, ale i socialisté, demokraté a další. Amatéri i profesionálové, lidé bezprostředně angažovaní a bezděční diváci. Odpovědi bylo vysloveno mnoho a jak u tak složitého jevu ani jinak být nemůže, jsou nejednou přímo protichůdné. Z mnohých výkladů uveďme alespoň některé: «Přišli včas», aby zabránili kontrarevoluci?, jak tvrdí oficiální verze nejednou z těchže úst, která dříve říkala «nikdo je sem nezval!». Zavinili to komunističtí intelektuálové svým přílišným radikalismem a maximalismem svých požadavků? Vždyť i mezi intelektuály byli mnozí, kteří si byli vědomi úskalí situace a omezených možností geografické polohy! Zavinila to netrpělivá mládež, která nebyla dost varována před možnými důsledky? Nebo snad novináři, málo uvážlivě tisknouce krajní stanoviska a nereálné požadavky? Nebo všichni dnes vyloučení komunisté podceňující nebezpečí intervence a proto nevarující dost důrazně před nedozírnými důsledky? Zavinilo to Dubčekovo vedení svou nejednotou a z ní vyplývající váhavostí a nerozhodností? Nebo Dubček sám, při vší humánnosti a osobní slušnosti postrádající vlastnosti cílevědomého vůdce, vědomého si osudovosti chvíle a povinností jaké z toho pro něj vyplývají? Či snad dějinné selhání celého národa?

Každé hnutí, které bylo poraženo, prochází diskusí o chybách na známé thema «Kdo byl vinen?». Pozitivní jsou takové diskuse tehdy, nezvrhnou-li se v hledání obětího beránka, vyřizování osobních účtů a nejsou-li jen odrazovým můstkem pro uplatnění osobních ambicí. A jsou-li vedeny klidným, věcným tónem, bez emocí a hysterie. Pro historika je samozřejmou povinností přistupovat k dějinným jevům v celé jejich podmíněnosti a složitosti a nehledat jedinou příčinu k objasnění jevů s mnoha zámky. Tam nepomůže žádný dějinný paklíč.

Historie roku 1968 měla svůj prolog v roce 1956. V Československu tehdy začal pohyb, vyvolaný XX. sjezdem KSSS, který odumřel dříve než mohl nabýt na síle a cílevědomosti pro neujasněnost záměrů a nekoordinovanost postupu základních proudů, které mu mohly dodávat energii (rehabilitace, Slovensko, mimořádný sjezd). Pol-

ský «pazdziernik» se proti tomu vyznačoval vnější cílevědomostí i rozhodností, jak se zračila v nástupním Gomulkově projevu i jednání. Poláci tehdy za podpory Číny odvrátili hrozící vojenský zásah sovětských jednotek, trvale přítomných v zemi. Gomulkovo vedení obratně udržovalo pohyb v mezích a vyhnulo se ozbrojenému střetnutí. Když nadšení vychladlo, zůstala poloprázdná slupka neuskutečněných hesel. Nepřekonaná minulost znásobila příčiny, pro které vznikla krize z roku 1956 a v prosinci 1970 byl pozdvižením lidu Gomulka smeten. Ukázalo se, že postupným reformám shora, nejsou-li podporovány zdola, hrozí degenerace a zaběhnutí do písku.

Maďarsko v roce 1956 vyzkoušelo téměř všechno z toho, co někteří z dnešních kritiků dodatečně radí «pražskému jaru». Nagyovo vedení zrušilo monolitní systém vlády jedné strany, povolilo obnovení sociální demokracie a agrární strany a jejich zástupce přibralo do koaliční vlády. Když touto «rozhodností» přivolalo obnovenou intervenci ohlásila Nagyova vláda vystoupení z Varšavského paktu, proklamovala neutralitu a obrátila se o pomoc k OSN. Vyzvala k obraně země. Organizovaný odpor trval několik hodin. Generální stávka trvala dva měsíce. Pomoc odnikud nepřišla. Následovalo období krvavých represí s deportacemi a masovou emigrací.

Dějinné dilemma takových osamocených experimentů ukazuje příklad Polska i Maďarska z roku 1956. Dílčí reformy se zabíhají do písku, rozhodný postup naráží na «mantinely», nedbá-li jich, tak ztroskotá. Limity, jaké malé zemi ukládá zeměpisná poloha, mezinárodní konstelace sil a bipolarita světa nelze zatím jednotlivě překonat. Současný pohyb ve více zemích by mohl mít mnohem větší šanci na úspěch, protože by i u vedoucích kruhů velmoci posiloval tendenci brát více v úvahu zájmy menších zemí a chápat neudržitelnost starých forem vzájemných vztahů a nutnost modernizace jejich vnitřní politiky tak, aby se i představitelé velmoci naučili respektovat své partnery a chápat jejich potřeby ve vlastním zájmu, aby mohli předcházet permanentně se opakující a narůstající konflikty. Jedině «viribus unitis!».

Odkaz roku 1968

Jsem přesvědčen, že permanentně se opakující problémy a krize s konflikty si vynutí hledat a najít řešení. Jakmile takový stav nastane budou hledající sahat po inspiraci do roku 1968. Trauma z nezdaru zatím ještě působí, ale přichází již nová generace, která «pražské jaro» aktivně neprožila. Není tak traumatizována, zato ji však z nezkušenosti hrozí opakování stejných chyb, jako se z netrpělivosti dopouštěla její předchozí generační vlna, která mezitím vstupuje do středního věku. Vracet se do roku 1968 pro poučení a zkušenosti neznamená, že by bylo možné řešit současné problémy prostým návratem k bodu, kdy organický vývoj byl přerušen a pouze navázat přetrženou nit. Léta t. zv. konsolidace zanechala ve vědomí všech generací nemálo následků až po heslo «nemyslím, proto jsem». Inspirovat může tehdejší svoboda tisku a projevu stejně jako vědomí, jaké výsledky má opilství touto svobodou, živý politický dialog ve veřejnosti i mezi veřejností a mocí,

oživený parlament, podniková samospráva, rozvoj věd a umění a jistě i mnoho dalšího.

Odkaz minulosti se stává aktivní politickou silou ve všech dobách. V československých dějinách ku př. odkaz roku 1848-49 přes porážku revoluce a zklamání národních i demokratických aspirací provázal náš veřejný život od generace «osmašedesátníků» až po dosažení nezávislosti 28. října 1918, což si znovu připomeneme v tomto roce, který je současně i rokem 60. výročí vzniku Československé republiky. Také odkaz toho nejlepšího, co přinesl rok 1968 bude působit na myšlení a jednání lidu tak dlouho, dokud se nevstřebá do tkáně obrozené společnosti. Aktivita, kterou vyvinuli «osmašedesátníci» tvoří latentní energii všech dalších snah o obrození socialismu v naší zemi. Tak bude nejlépe naplněn odkaz roku 1968 a pak teprve vejde do dějin jako něco, co už jen bylo.

Jiří Hájek o «Jaru 1968»

Jiří Hájek poskytl pro první letošní číslo časopisu «Der Spiegel» interview, z nějž jsme pro čtenáře «Listů» přeložili tu část, v níž odpověděl na otázky týkající se «pražského jara»:

S: Uplynulo 10 let od chvíle, kdy ve vedení KSČ vystřídal Antonína Novotného Alexander Dubček, a kdy začal jeden z nejzajímavějších experimentů dnešního socialismu, «pražské jaro». Co z něj zůstalo?

Hájek: «Především idea socialismu s lidskou tváří. Idea, že pro pokrokový vývoj společnosti musí být institucionalizovány a garantovány jak demokracie tak lidská práva».

S: Že z «pražského jara» zůstala jen idea, bylo již dříve konstatováno. Mohlo se podle Vašeho mínění zabránit intervenci ze srpna 1968?

Hájek: «Těžko říci. Podle mého mínění činilo Dubčekovo vedení vše pro to, aby bylo násilné konfrontaci zabráněno. Kdo může vědět, bylo-li to vůbec možné? Věděli jsme málo o postupu uvažování našich sovětských spojenců!».

S: Jak by se byly věci vyvíjely bez intervence?

Hájek: «Nepředstavovali jsme si žádný idylický vývoj. Byli jsme si vědomi, že budeme muset vést boj na dvou frontách – nejen proti stalinistům, ale i proti určitým extrémním silám, které si představovaly demokratický vývoj „bez hranic“».

S: Co to znamená konkrétně?

Hájek: «Nesmělo se ztrácet ze zřetele, že náš demokratizační proces probíhal v určitých geopolitických a historických podmínkách. Měl jsem tenkrát strach, že někteří přátelé na tyto podmínky přestávají myslet. Nebyli početní, ale přece jen: šlo o proces kvašení, který měl v sobě určité elementy exploze».

S: Pokládáte jako explozivní požadavek stranického pluralismu?

Hájek: «Ano. Bylo realistické držet pluralismus v rámci Národní fronty. To nevyklučovalo stávající strany, avšak znemožňovalo vznik stran nových».

S: Sám jste byl sociální demokrat, který teprve sloučením v roce 1948 přešel do komunistické strany. Poskytoval reformní komunismus roku 1968 nějakou možnost obnovení sociální demokracie?

Hájek: «Podle mého mínění nikoliv. Naše historická a geopolitická pozice neposkytovala žádný prostor pro obnovení sociálně demokratické strany. Často jsem o tom své přátelé tenkrát přesvědčoval, a také teď, při pohledu nazpět, nemohu změnit svůj tehdejší názor».

S: V průběhu «pražského jara» objevily se v hospodářství některé příznaky, které signalizovaly nebezpečí stagnace. Mohlo reformní státní a stranické vedení přestat trvající nesplněná očekávání?

Hájek: «Strana a její vedení získaly důvěru, jakou neměly nikdy předtím. S touto důvěrou a s čestností našeho usilování byli bychom s to překonat i určité hospodářské slabosti. A konečně – nejsem sice žádný hospodářský expert, ale myslím, že právě v roce 1968 až do vojenské intervence objevila se vzestupná linie i pokud šlo o hospodářství».

S: Po vojenské intervenci pronesl jste jako zahraniční ministr významnou řeč v Radě bezpečnosti OSN. Měl svět, především západní velmoci, na intervenci reagovat jinak než jak mohl a musel?

Hájek: «Neočekávali jsme, že západní velmoci budou jednat jinak než jak jednaly. Měl jsem v dubnu 1968 v Mariánských Lázních rozhovor s Henry Kissingerem. Potvrdil mi jen, že se stávající rozdělení světa oboustranně pokládá za prvek stability na základě mírové koexistence. A že každé porušení této rovnováhy muselo by přinést nebezpečné následky».

S: Leccos dosvědčuje, že rozhodnutí o intervenci nepadlo v Moskvě jednomyslně. Kdo byl podle Vašeho mínění hnací silou intervence?

Hájek: «Právě ta okolnost, že podle toho, co jsme věděli, nebylo vedení v Moskvě od počátku rozhodnuto intervenovat, dávala nám jistou naději. Očekávali jsem rozumnější politiku, očekávali jsme, že budeme chráněni před násilným zásahem, až se ukáže, že náš demokratizační proces neruší kontinuitu našich spojeneckých závazků».

S: A to se bohužel ukázalo jako omyl.

Hájek: «Máte pravdu, to se ukázalo jako iluze».

S: Poznávají se čs. reformní komunisté ve vývoji, který se od nějaké doby označuje jako eurokomunismus? Co je spojuje s programem komunistických stran Itálie, Francie nebo Španělska?

Hájek: «Především myšlenka, že v průmyslově rozvinutých zemích a společnostech nemůže socialismus fungovat bez demokracie. To nás konečně spojuje i s Rosou Luxemburgovou. Právě ve „Spiegelu“ jsem nedávno četl v článku profesora Havemanna její citáty o ruské revoluci, které sám ve svých pracích používám».

S: Má eurokomunismus vůbec nějakou šanci v oblasti sovětské velmocenské dominance?

Hájek: «Teoreticky si lze tuto šanci představit.

V praxi jsme však zažili, že sovětští vedoucí pokládají jen svůj vlastní model za všeobecně povinný. Naše víra, že přes odchylky od tohoto modelu bude nám dovoleno dál působit uvnitř sovětské velmocenské oblasti, ukázala se mylnou».

S: I tento sovětský model – byť i jen v omezené míře – mezitím prošel jistým vývojem. Kromě toho se změnila i mezinárodní situace. Reagoval by podle Vašeho mínění SSSR dnes stejně tak, jak to učinil v srpnu 1968?

Hájek: «Věřím, že i sovětští vedoucí došli k určitým poučením z reakce, kterou intervence vyvolala. Alespoň v to doufám».

S: Nějaký čas po intervenci se zdálo, jakoby Moskva rezignovala na zúčtování s pražským reformismem. Alexander Dubček zůstal ve svém postavení až do jara 1969. Dodnes se nekonal žádný soudní proces proti nositelům reformu, alespoň nikoliv s přímou obžalobou za tuto činnost. Mohli reformní komunisté po srpnu 1968 ovlivnit vývoj?

Hájek: «Kdyby bylo celé vedení podporovalo Alexandra Dubčka, bylo by určitě bývalo mělo více možností ovlivnit vývoj. Bohužel však nebylo dost jednotné a dost rozhodné».

S: V Maďarsku to dnes vypadá zcela jinak než v Československu, ačkoliv tam došlo 1956 k mno-

hem krvavější srážce s SSSR, který tenkrát zbraněmi zabránil liberalizaci, ale kde tuto liberalizaci pak krok za krokem Kádár přece jen prosadil. Nebyl takový vývoj možný i v Československu?

Hájek: «Také jsme si to mysleli. Ale snad právě proto, že v Maďarsku došlo k ozbrojenému, boji, že tolik krve vyteklo, a také proto, že Rákosiho stalinisté byli odstraněni již před Kádárem, byl tam možný takový vývoj, k jakému později došlo. U nás naproti tomu byla tak zvaná 'normalizace' z větší části provedena živly, které můžeme nazvat stalinistickými nebo neostalinistickými».

S: Byl jste ministrem zahraničí za Dubčka, a teď jste už rok mluvčím Charty 77. Mnoho lidí stojících za touto iniciativou jsou – jako Vy sám – stoupenci reformu z roku 1968. Rozumí se Charta 77 jako pokračování tehdejšího reformního úsilí?

Hájek: «My sami se nepokládáme dnes za hnutí, nýbrž za občanskou iniciativu na bázi daného právního řádu. V rámci tohoto řádu žádáme, aby se uskutečnila a zaručila lidská práva. Je přirozené, že Charta 77 navazuje na 'pražské jaro', avšak nikoliv v tom smyslu, že by požadovala přebudování politického systému, nýbrž že požaduje dodržování platných zákonných norem».

ÚNOR 1948

KAREL KAPLAN

Uplynulo třicet let od únorových událostí, které tak výrazně předurčily osudy poválečného Československa. Během té doby se stal Únor 1948 trvalým pojmem evropské politiky. Oněch třicet let je dostačujícím časovým odstupem k tomu, abychom se mohli zamyslet nad příčinami a důsledky tak historicky významné události.

Pozorujeme-li Únor 1948 izolovaně od mezinárodních událostí, což se velmi často stává v pražské oficiální propagandě i u pamětníků a aktérů těchto událostí – jeví se jako bod střetávání politických sil v letech 1945-48 na domácí půdě. On v této podobě probíhal a většina účastníků i občanů jej takto zná. Avšak vnitropolitická síla, to je souhra a střetávání politických sil v zemi, určovala pouze způsob řešení skutečných a hlubších problémů jaksi skrytých v pozadí celého řetězu viditelných událostí a zájmových konfliktů, které se odehrávaly mimo hranice republiky.

Bezprostředně po válce procházela československá společnost hlubokými a převratnými změnami; zasahovaly sociálně ekonomickou, politickou i kulturní oblast. Likvidace finančního kapitálu, jeho ekonomické a politické moci, provedené znárodněním průmyslu a bank, patřila k přeměně nejvýznamnější. Jejím důsledkem byla nivelizace společnosti, neboť došlo k odstranění dvou krajních pólů její sociální struktury a to – finančního kapitálu a sociálně nejnižší postavených vrstev obyvatel, zejména v českých zemích.

Znárodněním klíčového průmyslu a bank, jakož i prvními kroky pozemkové reformy se zároveň vytvořila třísektorová ekonomika.

Znárodněný sektor řízený vládou byl nejsilnější a natolik mocný, že určoval směr ekonomického vývoje země a rozhodující měrou ovlivňoval i postavení a vývoj sektorů ostatních – malovýrobního a kapitalistického.

Historicky nejdůležitější změna byla v mocensko politické oblasti, která především určovala nový, lidově demokratický charakter režimu a novou tvářnost státu. Uskutečnil se nástup pracujících vrstev a zejména dělnické třídy k výkonu moci, které zaujaly přímou účastí či prostřednictvím svých organizací vedoucí pozici v řídicích orgánech i hospodářství.

Společenské reformy se realizovaly za spolupráce politických stran, tedy na základě politického pluralizmu. Všech šest vládních politických stran se shodlo na vybudování tzv. omezené, regulované demokracie. Charakterizoval ji především monopol moci Národní fronty, ve které se všechny politické strany sdružily. Zvláštností monopolu bylo to, že na jedné straně obsahoval jisté mechanismy kontroly moci, které ztěžovaly a vylučovaly její zneužití některým z členů Národní fronty. Na druhé straně umožňoval existenci střetávání různých politických koncepcí a stanovisek, dosahování kompromisů a soutěžení politických stran o podíl na moci, ale zároveň nepřipouštěl veřej-

nou politickou opozici mimo Národní fronty a dokonce silně omezoval až vylučoval kritiku vládní, to je své politiky. V tomto stranicko-politickém uspořádání se kloubily prvky kontroly moci s prvky mocenského monopolu a nevyklučovala se zcela možnost přechodu od monopolu Národní fronty k monopolu jedné strany.

V důsledku zmíněných sociálně – ekonomických i politických třídně mocenských i stranicko politických přeměn, se v Československu počal uskutečňovat experiment socialistické přestavby společnosti při zachování vícesektorové ekonomiky a sverázné pluralitní politické demokracie.

Tento experiment ohrožovalo úsilí komunistů o docílení monopolu své moci. Jejich vedení vstupovalo do osvobozené republiky s představou o tom, že mocenský monopol jejich strany je blízkým cílem a zároveň základním předpokladem uskutečnění sovětského modelu socialismu. Odchytky, které existovaly ve vědomí jeho vedoucích kádrů od představ socialistické společnosti sovětského typu byly nepodstatné. Po květnových volbách 1946 považovalo vedení dosažení monopolu moci za hlavní cíl své politiky už v příštích dvou letech a v lednu 1947 jej veřejně vyhlásilo.

Vyhlášení komunistického záměru sice zneklidnilo partnery v Národní frontě, ale nespatořovali v něm zvláště velké nebezpečí. Komunisté totiž tvrdili, že chtějí svého monopolu dosáhnout vítězstvím ve volbách. Nekomunističtí politikové byli přesvědčeni, že se žádné straně nepodaří získat nadpoloviční většinu hlasů v řádných, svobodných volbách. Obávali se pouze omezení demokratičnosti voleb komunisty. S nevolební variantou měření sil nekomunistické strany téměř nepočítaly. Komunisté se však i na ni připravovali a nevyklučovali její uplatnění.

V polovině roku 1947 probíhající revoluce dospěla ke kritickému bodu svého vývoje. Stihl ji osud většiny revolucí – rozdala všechno, co vlastnila a přesto neuspokojila ty vrstvy, které se pro ni nejvíce angažovaly a nejvíc od ní očekávaly. Ohlašovaly se příznaky hospodářských obtíží. Způsobily je zejména odbytové těžkosti československého zboží na zahraničních trzích, nepříznivý stav v některých odvětvích znárodněného průmyslu a také znatelný pokles zemědělské výroby, který nastal v důsledku osídlení pohraničí a sucha, které postihlo republiku. Obtíže se promítaly v poruchách zásobování, v rozmachu černého trhu a odrazily se i v sociální oblasti. Tyto jevy zvláště citelně postihly sociálně nejnižší postavené vrstvy obyvatel. U nich se vzrůstala nespokojenost a volaly po radikální nápravě. Právě tyto společenské vrstvy tvořily velký díl členstva komunistické strany, byly zdrojem jejího vlivu a oporou jejich mocenských pozic.

Vážnost hospodářských potíží si uvědomovaly všechny politické strany. Šlo o to, zda-li se budou snažit je společně překonat, nebo zdali je přemění v «politikum», to je v prostředek boje za rozšíření svých pozic. Komunisté se rozhodli pro druhou cestu. Prosazovali takový způsob řešení hospodářských těžkostí, který by jim napomohl k dosažení mocenského monopolu.

První krok na této cestě představoval jejich návrh na milionářskou daň, která měla uhradit část mimořádných státních výdajů, poskytnutých na

pomoc rolníkům postižených suchem. Následovala ostrá kampaň proti černému trhu, politicky zaměřená proti nekomunistickým stranám. Ale i jiné politické strany vyhlášovaly další požadavky – nekomunistické např. platovou úpravu státních zaměstnanců a řetěz vyústil v komunistický požadavek dalšího znárodnění průmyslu a velkoobchodu.

V politice komunistů také postupně sílily tendence, které počítaly s dosažením mocenského monopolu nejen prostřednictvím volebního vítězství, ale i jinými prostředky. Přípravy, které v tomto směru podnikali – na příklad obsazování velitelských míst v armádě a bezpečnosti svými příslušníky – narážely na odpor ostatních stran. Stále obtížněji komunisté prosazovali v Národní frontě, ve vládě, v parlamentě, národních výborech své návrhy a zájmy. Konflikty mezi stranami se stávaly častější a ostřejší a mnohdy hrozily přerůst v politickou krizi. Nekomunistické strany vyzývaly komunisty k dohodě, navrhovaly vzájemné ústupky a kompromisy a označovaly za příčinu těžkostí neochotu komunistů k demokratické spolupráci. Tento hlas nekomunistických stran nejsilněji zazníval v případě zavedení pořádku do bezpečnostní služby ovládané komunisty.

Ti naopak za viníky všech obtíží ve státě veřejně prohlašovali vedení nekomunistických stran. Požadovali jejich odstranění a nahrazení jich tzv. levicovými skupinami příslušníků těchto stran. Šlo o skupiny osob, které byly pro bezvýhradnou spolupráci s komunisty a které řídily komunistické sekretariáty. Tlak komunistů vůči nekomunistickým stranám se nejdůrazněji projevil na Slovensku, kde už od května 1947 připravovali změnu dosavadní politické struktury mocenských orgánů vzešlých z voleb. Za tím účelem vyrobili tzv. protistátní spiknutí na Slovensku, které mělo poskytnout záminku k likvidaci demokratické strany, vyvolali politickou krizi a v jejím rámci zorganizovali v říjnu 1947 demisi Sboru pověřenců, aby dosáhli vytvoření nového Sboru, v němž by odstranili většinu demokratické strany. Neméně silnému tlaku byla vystavena i sociální demokracie, kterou se rozhodli buď zcela podřídit, nebo rozštěpit.

Odpor proti komunistickému tažení za monopol moci postupně a opožděně sjednocoval všechny jejich politické partnery. Komunisté se dostávali v Národní frontě, ve vládě i v národních výborech často do izolace a nemohli tu tak snadno jako dosud prosazovat svoje zájmy. V důsledku toho ztráceli zájem na Národní frontě a na demokratické spolupráci stran. Jejich odpůrci naopak viděli ve fungování Národní fronty hlavní záruku demokratického vývoje a prostředek obrany proti komunistickému monopolu moci. Proto se snažili Národní frontu a komunisty v ní udržet.

Ti však už od podzimu 1947 Národní frontu ignorovali. Orientovali se na vybudování a aktivizaci «vedlejšího mechanismu Národní fronty». Ten kromě nich tvořily masové organizace, hlavně odbory a tzv. levice v nekomunistických stranách. Tento mechanismus komunisté naprosto bezpečně ovládali a rozvíjeli jeho činnost. Tak se stalo, že právě on stále silněji určoval směr a rytmus politického života státu. Jeho aktivita ochromovala činnost státních orgánů a zasahovala i výkonost orgánů hospodářského řízení. Nekomunistické

strany si nevytvořily žádnou účinnou protisílu a byly proti němu bezmocné. Ve svém odporu se omezovaly především na parlamentní formy boje, které komunisté už nepovažovali za hlavní pole střetnutí.

Aktivita «vedlejšího mechanismu Národní fronty» přivedla tři nekomunistické strany, národně-socialistickou, lidovou a demokratickou do situace, ze které spatřovala jejich vedení nejlepší východisko v demizi svých ministrů, kterou podaly 20. února. Ale právě tímto svým krokem ulehčila komunistům realizaci jejich záměru. Pravda, žádný z kroků, který by nekomunistické strany podnikly, by nevedl k jejich vítězství. Vyhrát totiž nemohly. Jednak z mezinárodního politického hlediska a jednak nebyly připraveny svést s komunisty úspěšné střetnutí mimo parlament. Proti mocenskému kolosu komunistů stály bezbranné.

S hlediska nekomunistických stran šlo o to, zda-li prohrají úspěšně. Ani to se jim však zcela nepodařilo. Jejich vedení neprokázala dostatek politického umu a podcenila svého odpůrce. Nebyla schopna v únorových dnech se prosadit jako výrazná politická síla. Fakticky hned první den po podání demise svých ministrů se vedení jejich stran ztratila ze scény. Bojové pole plně ovládli komunisté a čekali pouze na stanovisko prezidenta Beneše. V případě, že by jejich návrh na řešení vládní krize neakceptoval, byli rozhodnutí i jej donutit k odchodu.

Komunistům se podařilo, že zápas o monopol moci probíhal před zraky veřejnosti jako jejich boj za splnění vládního programu, za realizaci řady sociálních a ekonomických požadavků, za národní nezávislost a demokracii proti odporu nekomunistických stran. Proto získali podporu velké části obyvatel a většiny dělníků. V zákulisí dvou bojujících sil vystupovala ještě jedna, třetí více méně skrytá mocenská síla – komunisté v bezpečnosti. Někteří její vedoucí činitelé už koncem války spolupracovali se sovětskými bezpečnostními orgány a plnili mnohé jejich pokyny. Z jejich iniciativy připravovali a prováděli provokace vůči vedení nekomunistických stran. Šlo o známý krčmářský případ, o tzv. protistátní spiknutí na Slovensku, namířené proti činitelům Demokratické strany a také o tzv. mosteckou špionážní aféru, do které měli být zapleteni vedoucí funkcionáři národně socialistické strany. Provokace neměly pouze za cíl oslabit a případně likvidovat nekomunistické strany, podnítit výrobu politických procesů s jejich funkcionáři, ale fungovaly též jako tlak na vedení komunistické strany.

Mnozí představitelé komunistických stran Evropy se netajili v druhé polovině roku 1947 obavami, že v Československu dopadnou jejich soudruzi jako v Itálii a Francii – budou vytlačeni z vlády. Kritizovali je za přeceňování parlamentní a specifické cesty k socialismu. Obdobný názor mělo sovětské vedení. V Kremlu dostávali analýzy i československých činitelů bezpečnosti, spolupracujících s Moskvou. Jejich autoři tvrdili, že komunistická strana nezíská v příštích volbách nadpoloviční většinu hlasů. Též v československém komunistickém vedení byli jednotlivci (Kopecký, Ďuriš, Krosnář a j.), kteří sdíleli stejné obavy a prosazovali, aby ještě před volbami strana provedla změnu v poměru sil ve svůj prospěch. Větší

skupina členů vedení se však domnívala, že bez ohledu na výsledky voleb strana svůj záměr prosadí a považovali za politicky významné, kdyby se tak stalo ve volbách. Neviděli proto důvod k ukvapenému řešení, ale podporovali akce, – sjezd závodních rad a rolnických komisí – které měly změny v poměru sil přivodit.

Provokace bezpečnosti měly postavit «nerozhodné» v komunistickém vedení do takové situace, že konečné střetnutí s «reakcí» se stalo nevyhnutelné. Činitelé bezpečnosti svými provokacemi také přispěli k tomu, že ministři tří nekomunistických stran podali demizi. Ale ani tentokrát komunistické vedení se hned jednoznačně nerozhodlo využít této situace pro konečné střetnutí. Teprve Zorinova návštěva a Stalinovy vzkazy, které přivezl Gottwaldovi, ukončily uvažování.

Na konečném střetnutí v Československu měla velký zájem právě Moskva. Zapadalo do měnicí se koncepce její zahraniční politiky. V polovině roku 1947 v souvislosti s Marshallovým plánem převládlo v sovětském vedení přesvědčení, že Spojené státy se definitivně rozhodly dlouhodobě vstoupit do evropské politiky. Zaplnily tak politické vacuum, které se v Evropě vytvořilo zhroutením dřívější velmocenské pozice Anglie a Francie a které chtěl zaplnit svým vlivem Sovětský svaz. Sovětská politika chápala americký krok jako úsilí připravit Sovětský svaz o plody vítězství ve druhé válce. Americký postoj byl naopak odpovědí na snahu rozšířit sovětský vliv na další země Evropy. Rozpad protihitlerovské koalice velmocí se tím dovršil, svět se rozdělil do dvou bloků a studená válka se stala faktem.

Sovětská politika reagovala na změny ve světě, zejména na svůj neúspěch v Evropě, přeměnou dosavadní sféry svého vlivu v pevný mocenský blok. Zatímco dosud více či méně diferencovala ve svém vztahu vůči státům sféry svého vlivu, formovala svůj blok na základě uplatnění sovětského systému řízení společnosti ve všech těchto státech a usilovala o jejich dirigování přímo z Moskvy. Prvním předpokladem bylo nastolení monopolu komunistické moci.

Československo, kde komunisté o monopol své moci ještě museli bojovat, patřilo do sovětské sféry vlivu. Jeho zařazení bylo jak důsledkem zahraničně politické linie čs vlády, která se orientovala na spolupráci se SSSR, tak důsledkem postupu sovětské armády v druhé světové válce. Západní velmoci respektovaly sféry vlivu a československým politikům, kteří vystupovali proti nastolení komunistického monopolu moci, slibovaly pouze morální podporu, nic víc. Sovětské vedení naopak bylo rozhodnuto udržet Československo ve svém bloku i za cenu vojenského střetnutí. I později prisuzovalo Československu mimořádný vojensko strategický i ekonomický význam ve velmocenských záměrech své politiky. (Nebylo jisté náhodné, že na známé schůzce v Drážďanech v roce 1968 sovětský činitelé také uváděli, že jsou rozhodnutí udržet Československo ve svém táboře i za cenu třetí světové války). V této souvislosti se nabízí připomenout Stalinův vzkaz Gottwaldovi, který mu v roce 1948 vyřizoval Zorin. Stalin vzkazoval, aby v době vládní krize požádal o sovětskou vojenskou pomoc, která byla na československo – maďarských hranicích připravena.

Sovětská politika měla tedy značný zájem na

urychleném nastolení monopolu komunistické moci v Československu. Prosazovala jej jak prostřednictvím aktivity jí ovládaných skupin v československé bezpečnosti, tak radikalicí některých členů komunistického vedení, také prostřednictvím tlaku Informačního byra komunistických stran i přímým Stalinovým vzkazem. Zatímco komunisté měli velkou mezinárodní oporu a podporu, zůstali jejich odpůrci z mezinárodního hlediska ve vzduchoprázdnu. Nemohli počítat s politickou podporou vlád západních států. Mnozí se dokonce domnívali, že postup československých komunistů odporuje zahraničně politickým zájmům Sovětského svazu.

Únor 1948 byl československou formou nastolení monopolu komunistické moci a přechodu země do sovětského bloku. V tomto smyslu patří do řady politických událostí v ostatních státech sovětského bloku, jež plnily stejnou funkci. Československá zvláštnost spočívala v tom, že se přechod odehrál v zemi, kde nestála sovětská vojska, že komunisté jej provedli za velké podpory části obyvatel a drtivé většiny dělníků, kteří podporovali komunisty pro sliby, jež tito pak nesplnili a že prezident Beneš i parlament tento přechod legalizovali.

Nastolením monopolu komunistické moci skončil československý experiment, usilující o spojení socialismu a demokracie. Začalo období postupného a v padesátých letech intenzivního uplatnění

sovětského způsobu řízení společnosti a dirigování nejdůležitějších ekonomických a mocenských oblastí z Moskvy. Nastalo období totální nadvlády vedoucí komunistické skupiny nad společnostmi, vyznačující se úplnou likvidací demokratických principů v politickém, ekonomickém i občanském životě. Monopol komunistické moci dostal podobu nekontrolované a nekontrolovatelné moci, změnil se ve vládu z vůle, jejímž produktem byla masová nezákonnost, vrcholící v lidské tragedii statisíce nevinných osob, v politických procesech a vraždách.

Sovětský způsob řízení všech oblastí společnosti a prosazování sovětských mocenských zájmů ve vnitřní i zahraniční politice Československa byly od počátku cizím, neorganickým krokem v životě československé společnosti. Odporovaly jejímu historickému vývoji a tradicím i současným možnostem a budoucím potřebám. Dolehly na společnost jako příkrov, dusící její přirozený vývoj a rozmach. Právě rozpor mezi potřebami a možnostmi progresivního společenského pohybu, mezi životem obyvatel na jedné a neorganickými způsoby řízení společnosti na druhé straně se stal trvalým zdrojem jejich krizových prvků, jež v určitých bodech vývoje přerostly v celospolečenskou krizi. Pražské jaro – pokus o společenské reformy – bylo přirozeným výrazem snahy o odstranění nebo alespoň zmírnění oněch trvalých zdrojů společenské krize.

Z čeho se rodilo « Pražské jaro »

ZDENĚK HEJZLAR

(Kapitola z knihy « Praha ve stínu Moskvy », která vyšla švédsky – a vyjde v roce 1978 také norský – jako zjednodušená verze práce « Reformkommunismus – Zur Geschichte der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei », Köln 1976)

Dramatičnost československého vývoje v letech 1968-1969 způsobila, že pro mnohé pozorovatele a posuzovatele zanikla souvislost těchto bouřlivých událostí s vývojem, který byl zahájen dávno předtím. Pro leckoho stalo se Československo zajímavým teprve ve chvíli, kdy se uprostřed svobodného veřejného mínění v « pražském jaru » hlučně projeví i různé extrémní stanoviska a snahy. Mimoto se v politickém boji roku 1968 zcela přirozeně staly předmětem kritiky především slabosti, prohry a polovičitosti období bezprostředně předcházejícího. Kontinuita procesu, který rokem 1968 vrcholil, avšak ani zdaleka nezačínal, nebyla zdůrazňována. « Šedesátá léta » se naopak prezentovala spíše ve světle toho, co nebylo uskutečněno, než toho, co bylo připraveno. Avšak fenomén československého reformního komunismu a československý pokus o strukturální demokratickou reformu je možné pochopit jen v kontinuitě vývoje mnohem delšího než byl rok 1968.

Praha bez Stalinova pomníku

Nové období v dějinách Československa bylo ve skutečnosti zahájeno 12. sjezdem KSČ v prosinci roku 1962, jemuž symbolicky předcházelo stržení monstrózní Stalinovy sochy nad Prahou. Na tomto sjezdu totiž padla slova o potřebě revize politických procesů padesátých let, o vyčerpání možností extenzivní industrializace a o « přerůstání diktatury proletariátu ve všelidový stát » v situaci, kdy « třídní boj přestal být hlavní silou společenského vývoje ».

Všechno to bylo ovšem ještě vysloveno ve stínu chruščevovské fantazie o « dosažení komunismu ve dvaceti letech » a při faktickém upevnění diktatorské role strany, jak byla uzákoněna v nové ústavě z roku 1960. Avšak události pozdějších let potvrdily, že to byl tento 12. sjezd KSČ, který vytvořil historickou césuru, od níž začal komplikovaný a rozporuplný reformní vývoj v zemi. Od roku

1963 začala se postupně vytvářet vnitrostranická fronta podle příslušnosti ke konzervativní formuli «zdokonalování stávajícího» a k progresivistické formuli «vytvoření nového» modelu socialismu.

Příčiny ústupu Novotného stranického a státního vedení k rozhodnutím, jimiž se začalo měnit politické klima v zemi, tkvěly především v tlaku minulých neúspěchů a porážek, jak se krystalizovaly v ekonomické stagnaci počátku šedesátých let. I tak by však bylo k ústupu sotva došlo, kdyby nebylo rozhodujícího vlivu Chruščevovy politiky. Poprvé v dějinách sovětského komunismu přestalo být reformní myšlení kacířstvím. Došlo k nové vlně uvolňování ve vztazích SSSR a Západu, to jest k pohybu, na který bylo Československo vždy mimořádně citlivé. Došlo však také k dalšímu oslabení moskevského monocentrismu v komunistickém hnutí zostřováním neřešitelných rozporů mezi SSSR a Čínou. I v evropském komunistickém hnutí se objevila nová pozoruhodná protidogmatická stanoviska, zejména v «Togliattiho závěti» a v mnohých stanoviscích italské komunistické strany. Antonín Novotný si mohl dovolit hledat východisko z těžké krize cestou reformem. Netušil ovšem, že právě v Československu musí takový vývoj dříve či později zákonitě překročit hranici danou jeho představou o «nevyhnutelných ústupcích době». V každém případě vzniklo v Československu politické ovzduší, které bylo možné charakterizovat jako «represivní toleranci» v podmínkách etatisticko-socialistického režimu.

Rehabilitace obětí teroru

Již od srpna 1962 pracovala z pověření ÚV KSČ zvláštní komise vedená Drahomírem Kolderem, jejímž úkolem bylo nové posouzení politických procesů proti komunistům v padesátých letech. Její zpráva nebyla nikdy v Československu publikována. Tato opatrnost byla ze strany Novotného vedení odůvodněná: při vši dobové zdrženlivosti byla totiž zrudnost policejního a soudního teroru včetně rozhodující odpovědnosti sovětských «poradců» odhalena. Veřejnost se o její existenci dověděla až v srpnu 1963, kdy byla ohlášena rehabilitace obětí Slánského procesu a obětí některých procesů přidružených. V tichosti bylo prohlášeno za «nevinně pronásledované» asi 400 bývalých komunistických funkcionářů. Obludnou kuriozitou zůstalo, že posmrtně rehabilitovaným byly ponechány v platnosti tzv. stranické tresty, a že se vedení strany vůbec nezabývalo rehabilitací stejně nevinně odsouzených nekomunistů.

V roce 1963 pracovala také jiná komise – podle místa působení v bývalém klášteře barnabitů zvaná «barnabitská» – která zkoumala procesy proti «slovenským buržoazním nacionalistům». Na její práci se podíleli přední českoslovenští historikové, kteří tak poprvé získali přístup k nejtajnějším materiálům z padesátých let. Výsledkem byla rehabilitace obětí těchto procesů – především Gustáva Husáka a Ladislava Novomeského – v prosinci 1963. Pro svůj podíl na rozvíjení teroru padesátých let byli zbaveni funkcí Široký, Bacílek a Köhler, a Čepička a Kopřiva byli dokonce vyloučeni ze strany. Z vlády zmizeli další lidé gottwaldovské garnitury – Dolanský, Jankovcová a Ďuriš,

novým předsedou vlády stal se technokraticky orientovaný Jozef Lenárt, ministrem školství liberální Čestmír Cisař, a tajemníkem ÚV KSS v Bratislavě Alexander Dubček.

Antonínu Novotnému se ještě podařilo, aby na všech rehabilitovaných i z milosti z vězení propuštěných přece jen «něco» zůstalo. Avšak rozhodnutí o rehabilitacích mělo i tak nesmírný význam. Jimi byla totiž otevřena cesta pochybám o celé politice KSČ pro roce 1948, a úvahám o odpovědnosti za její výsledky. Minulost byla odtabuizována, i když jejímu celému zhodnocení stálo v cestě ještě mnoho překážek. Protože následovala i některá opatření v bezpečnostním aparátu a justici, která je měla «očistit» od strašlivého dědictví padesátých let, byla dříve nekontrolovatelná moc represivního aparátu přece jen zčásti omezena. Nezákonné postupy se sice i nadále vyskytovaly, avšak spíše jako výjimka než jako pravidlo. Význam obou těchto výsledků byl dalekosáhlý.

Ekonomická reforma

Nejzávažnějším faktorem změny stala se rozhodnutí o přípravě a provedení ekonomické reformy. Její návrh byl připravován ve vědeckém kolektivu pod vedením profesora Oty Šika. Koncepce byla schválena v lednu 1965, do ledna 1967 byly principy reformovaného systému zkoušeny ve vybraných podnicích, a od počátku roku 1967 byla zákonem zavedena v celém hospodářství pod názvem «nová soustava řízení národního hospodářství».

Obsahem reformy byla výrazná decentralizace řízení, obnova některých funkcí trhu v systému plánovaného hospodářství, hmotná zainteresovanost podniků i zaměstnanců na výsledcích hospodaření, příjmová denivelizace a – především – postupná emancipace hospodářství z přímého direktivního řízení orgány politické moci. Základní tendence byly shodné s tendencemi připravovaných reform v ostatních socialistických zemích včetně SSSR, avšak nové prvky byly v československém projektu výraznější. Ve své původní podobě stimulovala reforma spíše technokratické než demokratické důsledky, avšak význam dvou jejích aspektů byl od počátku revolucionizující. Příjmovou denivelizací mířila proti principu primitivního rovnostářství, který byl základním pilířem sociální politiky KSČ v celém období od roku 1948. Jeho opouštění tvořilo novou sociální kvalitu. Emancipace ekonomické sféry z pout dirigismu politické moci mířila ještě hlouběji. Mířila k postupnému zrušení onoho základního srůstu moci, který mohl být odůvodněn jako nevyhnutelný v krátkém období revolučních přeměn ekonomického systému, který však v dalším vývoji nejen činil systém neefektivním, ale dokonce jej vracel až k opatřením podobným předkapitalistickému mimoekonomickému donucování. Mimoto činil srůst moci každou politickou demokratizaci mimořádně obtížnou, protože byl svou podstatou zdrojem centralismu a byrokratismu. Jen jeho oslabení a odstranění činilo výhled k historicky novému demokratickému pluralismu možným. V Československu šedesátých let se brzy našli komunisté i nekomunisté, kteří to pochopili.

Ideologické uvolnění

Po 12. sjezdu KSČ byl i vedením strany akceptován slogan «vědeckotechnické revoluce» – jako východisko z ideologické bídy. Sama «revoluce» nebyla příliš aktuální, protože čs. společnost ještě na prahu postindustriálního vývoje nestála. Slogan však splnil progresivní úlohu – stimuloval rozvoj vědy a školství, a zvyšoval úlohu inteligence ve společnosti. Nové zákony modernizovaly a demokratizovaly poměry ve školství a v Akademii věd. Uvolněná cenzura vědeckých a populárně – vědeckých publikací umožnila, aby se na knižním trhu objevily takové práce, jakou byla Karla Kosíka «Dialektika konkrétního», Oty Šika «Ekonomika, zájmy, politika», Radovana Seluckého «Ekonomika, morálka, život», Zdeňka Mlynáře «Stát a člověk», Radovana Richty a jeho kolektivu «Civilizace na rozcestí». Byla prolomena kulturní izolace, a v Československu se začaly číst a vydávat práce marxistických i nemarxistických západoevropských a amerických autorů. Českoslovenští intelektuálové získali přístup k poznání nekonformních marxistických postojů italské, polské a jugoslávské provenience. Došlo k prudkému rozvoji sociologie a politologie, a k prvním sondám do skutečného stavu společnosti i do mocenského mechanismu. Československá historiografie dostala možnost vydat řadu děl o dříve tabuizovaných obdobích národních i stranických dějin. Vznikla nová společensko – vědní pracoviště a týmová seskupení, z nichž mimořádný význam měl již uvedený tým profesora Oty Šika, a pak tým Radovana Richty zabývající se otázkami vědecké a technické revoluce a jejími předpoklady a důsledky, a tým Zdeňka Mlynáře zabývající se tématem demokracie a politického systému v socialistické společnosti.

V tuhých, avšak většinou vyhrávaných konfliktech uskutečňovala se do té doby nevídaná svoboda umělecké tvorby. Šedesátá léta se stala novou «zlatou dobou» československého divadla, filmu i literatury – snad právě proto, že se umělečtí tvůrci přece jen museli i nadále prodírat byrokratickým odporem, který jejich dílům vnucoval povahu nejen uměleckého, ale i politického činu. «Ideologický svorník» stalinismu byl uvolněn.

Náznaky demokratizace

I pro Novotného establishment stalo se módním, aby špičky stranické inteligence byly přizvávány ke konzultacím při tvorbě usnesení. Většinou ovšem zůstávalo jen u manifestace vědeckosti, protože předkládané návrhy a analýzy byly pak stranickou byrokracií znovu deformovány. To se stalo zejména v přípravě 13. sjezdu KSČ v roce 1966. Sjezd však mohl konstatovat jisté zlepšení hospodářské situace ve srovnání s počátkem šedesátých let. Formulacemi o «začínající éře vědecko – technické revoluce» v nyní již «všelidovém státu», a znovupotvrzením závaznosti ekonomické reformy zostrl se rozpor mezi deklarovanou reformní linií a brzdicí praxí novotnovské byrokracie, která i po sjezdu podržela vedení strany ve svých rukou.

Od poloviny šedesátých let byla přijata řada usnesení, která měla vést k «zefektivnění» – a ve

velmi omezené míře i k demokratizaci – politického systému. Byly přijaty zákony o zřízení státní kontroly a o správním pořádku. V letech 1964 a 1967 byla přijata usnesení rozšiřující pravomoc slovenských národních orgánů. Nemohla však uspokojit slovenské požadavky, které v roce 1963 historik Miloš Gosiorovský znovu formuloval jako požadavek federativního uspořádání. Byla přijata četná usnesení o zlepšení práce strany, Národní fronty, odborů i organizace mládeže. V roce 1965 objevila se v projevech na zasedání ÚVKSC dokonce téze, že nadále nelze stranu ztotožňovat se státem, že «dělba práce» je nevyhnutelná, a byla přijata opatření liberalizující kádrovou politiku. Avšak na zasedáních ÚVKSC v roce 1967 byla opět zdůrazňována nedotknutelnost diktátorského postavení strany, i když se v usnesení lednového zasedání objevila poprvé i formulace o «reprezentaci zájmů» v Národní frontě, a i když na tomto zasedání došlo k řadě kritických vystoupení. Nekomunistickým stranám byl v Čechách povolen omezený nábor nových členů, a v usnesení ÚVKSC ze září 1967 mluvilo se dokonce o «partnerství» v Národní frontě. Poměrně nejdále se pokročilo novým zákonem o národních výborech a o volebním systému. Zákon o národních výborech obnovil některé prvky územní samosprávy. Nový volební zákon zaváděl vícemandátové obvody s nejméně o polovinu větším počtem kandidátů než zvolitelných míst, a tím alespoň omezený princip výběru.

Změna společenského vědomí

Souběžně s reformami docházelo v Československu k postupné změně společenského vědomí, a ke stále ostřejším konfliktům s mechanismem moci. Novotnovská administrativa prováděla nervozní represivní zásahy vždy, kdy se domnívala, že kritika a požadavky míří na diktátorské postavení strany nebo na Novotného a jeho nejbližší spolupracovníky osobně. Tak tomu bylo v případě kritického vystoupení filosofa Arnošta Kolmana na aktívech spisovatelů v roce 1962, při studentských «Majáles» v letech 1963 a 1965, při «aférách» kulturně – politických týdeníků «Kulturní život» na Slovensku v letech 1963 a 1964 a «Literární noviny» v Čechách v letech 1965 a 1966, při konfliktu s učiteli Vysoké školy stranické v roce 1964, při «aféře» filosofa Ivana Svitáka v letech 1964 a 1965, při procesu proti Jindrovi a Pušovi v roce 1965, při «aféře» studentských funkcionářů Holečka a Müllera v letech 1965 a 1966, při konfliktu s vedením Svazu čs. spisovatelů v záležitosti protestu proti rozsudkům nad Siniavským a Danielem v SSSR a při «aféře» Ladislava Mňačka kolem vztahů ke státu Israel na jaře 1967 – a zejména pak v souvislosti se 4. sjezdem Svazu čs. spisovatelů v červnu 1967 a v souvislosti s tzv. «strahovskou» demonstrací pražských vysokoškoláků v říjnu 1967. Na 4. sjezdu Svazu čs. spisovatelů vystoupili Ludvík Vaculík, A. J. Liehm, Milan Kundera, Pavel Kohout, Ivan Klíma, Jan Procházka a další přední spisovatelé s ostrou kritikou nejen kulturní politiky, ale i celospolečenské situace. V té době vyvolal Novotný i «svůj» poslední politický proces proti v emigraci žijícímu Pavlu Tigridovi a proti spisovateli Janu Benešovi. Nejtěžší

sračky vznikaly při pokusech nastolit diskusi o skutečné demokratizaci politického systému, jak dokazoval Novotného konflikt s Otou Šikem pro jeho vystoupení na 13. sjezdu KSČ. Šik tu totiž naznačil, že ekonomická reforma sotva bude plně uskutečnitelná bez demokratizace systému politického.

Radikalizace postojů ve straně i ve společnosti nevycházela ve druhé polovině šedesátých let z akutního stavu hospodářského úpadku, jakkoliv stagnace ekonomiky z let 1962 a 1963 společenské vědomí trvale ovlivňovala. Československé hospodářství mohlo vykázat opět mírně vzestupnou tendenci. Došlo k výraznému zlepšení v zemědělství a k růstu zemědělské výroby. Režim mohl v roce 1967 připravit řadu závažných sociálních zlepšení včetně zavedení pětidenního pracovního týdne. Prosadily se jisté prvky intenzifikace průmyslové výroby a rozvoje terciální sféry, i jisté prvky příjmové a konzumní denivelizace. Docházelo k postupnému prosazování zásady uplatnění podle schopnosti, a tím ke zlepšování kvalifikační struktury aparátů. Cestou milosti a amnestie byli z vězení propuštěni političtí vězňové, a i bez rehabilitace našla velká část dříve pronásledovaných a diskriminovaných jakéstkés místo ve společnosti.

Československo těchto let bylo vnitřně nejsvobodnější zemí sovětského bloku, i když ke skutečné svobodě bylo daleko. Avšak Antonín Novotný a konzervativní část jeho establishmentu stali se v létě 1967 netrpělivými a agresivními, zatímco protinovotnovská opozice vytvořila své pozice i uvnitř ústředního výboru a aparátu strany. Novotný nastoupil k protiúderu nejen tím, že konflikt se spisovateli nechal řešit bezohledně tvrdě, ale i arogantním postupem proti slovenským komunistům. Vystupoval s výhružnými výroky proti svým kritikům. Učinil pochybným svůj vztah k reformám jako celku, a v té době už silná opozice pochopila, že se Novotný dříve či později pokusí o rozdrčení reformních sil – nebude – li včas zbaven moci. Opoziční fronta byla ovšem pestrá a nesourodá. Obsahovala jak síly orientované na protinovotnovský palácový převrat a ochotné připustit jen další drobné reformy, tak síly technokraticky orientované i síly připravené k útoku za strukturální demokratickou reformu. Bylo jen zákonité, že od ledna 1968, kdy se toto pestré a nesourodé seskupení dostávalo k rozhodujícímu slovu ve straně a v zemi, došlo rychle k jeho nové diferenciaci. Ale to už byla historie «pražského jara» – nikoliv historie vytváření jeho předpokladů.

*
* * *

Domnívám se, že je užitečné připomenout si na prahu 10. výročí «jara» především složitý vyvoj, jenž «jaru» předcházela. Vyrůstal z vnitřních rozporů tehdejší československé společnosti a probíhal především uvnitř komunistické strany samé – žádný «cizí květ» a nic «spadlého s nebe». S léty přibývá těch, kteří se přiklání k takovému nehistorickému výkladu. Je nebezpečný, protože zatemňuje rozhodující poučení pro budoucnost.

Z. H.

Boj o nástupnictví po Husákovi

Postupně prosakují zprávy o okolnostech, které provázely prosincové plénum ÚV KSČ. Den před plénem se konala obvyklá porada krajských tajemníků se členy předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ, tentokrát proběhla neobvyklým způsobem. Do obvyklé instruktáže o rozdělení rolí v diskusi zazněl kritický hlas. Jihočeský tajemník Jan Hejna řekl, že pochopitelně budou plnit úkoly vytýčené v připraveném referátu, rozvíjet socialistické soutěžení na závodech, ale to samo problémy nevyřeší, když chybí jasná koncepce, jak řešit narůstající disproporce a navíc je ekonomický úsek velmi slabě řízen ze strany odpovědných soudruhů na ÚV KSČ (Josef Kempný). Přisadil si pražský městský tajemník Antonín Kapek, který adresněji vytýkal Kempnému, že neřídí ekonomiku s předstihem, ale jen ve vleku událostí improvizuje krátkodobé opatření. Soudruh Husák prý mu nemůže příliš radit, «má toho moc».

Předsednictvo ÚV KSČ ještě narychlo doplnilo připravená kádrová opatření a delimitaci pravomocí členů předsednictva pozměnilo v tom smyslu, že řízení konkrétních ekonomik bylo svěřeno podřízeným tajemníkům a Kempnému zůstala jen «makroekonomika». Zato však převzal po Husákovi přímé řízení oddělení branné politiky (vedoucí je Eugen Thurzo – Bilakův člověk) s úkolem zkvalitnit jeho činnost ve vztahu k StB, aby nedocházelo k ukvapeným zákrokům, které působí politické škody (zákrok proti P. Landovskému?). Kempný si po plénu stěžoval, že Husáka z českých členů předsednictva plně podporuje jen on sám.

Husák zneklidněný průběhem porady s krajskými tajemníky, zejména tím, že za Hejnovým vystoupením tušil právem režii Lubomíra Štrougala, se obrátil o pomoc do Moskvy. Brežněv mu dal volnou ruku k opatřením, kterými by udržel situaci pod svou kontrolou. Husák poté vyzval Hejnu, aby «dobrovolně» odstoupil z funkce, protože když projevil nedůvěru k práci předsednictva, nemůže v ní setrvat. Hejna dobrovolně odmítl se podřídit a Husák potom prosadil Hejnovu odvolání z rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ. Štrougal dostal uloženo prosadit to na plénu KV. Hejna má odejít do Sofie jako velvyslanec.

Hejnu prosazoval Štrougal jako ministra vnitra po Kaskově smrti a od té doby se stal Husákovi podezřelým. Nyní, aby oplatil Štrougalovi jeho obchvatný manévř, podrobil na předsednictvu kritice jeho defenzivní přístup k jednání v Rakousku a vyhýbavé «Nezásadové» vystupování na tiskové konferenci ve Vídni. Husák utrpěl Pyrrhovo vítězství, ale jeho rivalita se Štrougalem tím nabyla zjevné povahy. Lze říci, že Husáka zaštiťuje už jen Brežněv, v momentu indispozice nebo absence tohoto ochránce je vystaven nebezpečí frontálního útoku. Může zatím proti sobě vzájemně rozehrávat rivalitu alternátů Štrougala, Indry, Kapka či Bilaka, ale je již v situaci, jakou měl Novotný potom, co na říjnovém plénu v r. 1967 byla usnesena zásada dekulace funkcí. Dá se jen tušit souvis-

lost a návaznost s bojem o nástupnictví v Kremlu a na jeho průběhu bude záležet vyvrcholení bojů ve zdejším předsednictvu. Soupeři si již vmetli rukavičku do tváře, kdy ji zvednou, ukáže brzký čas.

BK (Praha)

S. Carillo přijal Z. Mlynáře a J. Pelikána

Zdeněk Mlynář a Jiří Pelikán navštívili na pozvání KS Španělska ve dnech 23 až 26 ledna 1978 Madrid. Byli přijati generálním tajemníkem KSS Santiago Carrillo a vedli rozhovory s vedením KS Španělska. Při této příležitosti vyjádřil Santiago Carillo solidaritu španělských komunistů s Alexandrem Dubčekem, Františkem Krieglem, Jiřím Hájkem a dalšími persekvanými čs. komunisty a se všemi čs. občany, kteří bojují za respektování občanských práv a svobod a skončení sovětské okupace. Zdeněk Mlynář a Jiří Pelikán pak ujistili Santiago Carillo a Manuela Azcarate solidaritou čs. komunistů a demokratů, kteří zůstali věrní idejím «pražského jara» z roku 1968 a kteří odmítají pomluvy a útoky sovětského tisku proti představitelům KS Španělska.

Mlynář a Pelikán pak informovali obšírně o situaci v Československu vedoucí činitele KS Španělska a pak novináře na tiskové konferenci 24. ledna, které věnoval španělský tisk velkou pozornost. V dalších dnech svého pobytu se setkali Mlynář a Pelikán s představiteli obou španělských socialistických stran a vystoupili ve španělském rozhlase a televizi.

Před svým odjezdem se obrátili «Výzvou z Madridu» ke všem demokratickým silám Evropy, aby žádaly v roce 1978 odchod sovětských vojsk z Československa, propuštění všech politických vězňů a zastavení diskriminace všeho druhu. Text «Výzvy z Madridu» přinesou Listy v příštím čísle.

Sdělení o schůzce skupiny Listy

Členové skupiny Listy se sešli v Kolíně v NSR na schůzce, na které vyslechli referáty Zdeňka Mlynáře o současné situaci v Československu, Jiřího Pelikána o úkolech socialistické opozice v exilu v současné mezinárodní situaci a Zdeňka Hejzlara o práci skupiny Listy. Na závěr porady zvolili účastníci čtyřčlennou koordinační skupinu, jejímiž členy jsou Zdeněk Hejzlar, Zdeněk Mlynář, Adolf Müller a Jiří Pelikán.

Pozadí odsouzení Josefa Grohmana

Jak ohlásila oficiální čs. agentura ČTK, byl 19. prosince 1977 odsouzen ing. Josef Grohman v tajném procesu v Praze na 13 a půl roku vězení «pro špionážní činnost ve prospěch cizí mocnosti».

Kdo je Josef Grohman? Poprvé byl vězněn již za 2. světové války, kdy byl spolu s dalšími čs. studenty zatčen Gestapem v rámci represálií za studentské demonstrace 28. října a 17. listopadu 1939. Po svém propuštění se Grohman zapojuje do odbojové činnosti a stává se komunistou. Ihned po válce se podílí na založení Mezinárodního svazu studentstva (MSS), jenž vznikl z protifašistického boje studentů různých zemí a názorů, ale velmi brzy se stal nástrojem sovětské politiky. Josef Grohman byl zvolen předsedou této organizace na jejím prvním kongresu v r. 1946 a zůstal jím až do r. 1951, kdy byl KSC odvolán ze své funkce pro své styky s B. Geminderem, jedním z vůdců KSC, který byl spolu se Slánským a dalšími odsouzen ve sfalšovaných stalinských procesech k smrti a popraven.

Po několika letech v ústraní se Josef Grohman stává generálním ředitelem Státního technického nakladatelství a od r. 1963 až do roku 1967 zastává funkci náměstka ministra kultury. V srpnu 1968, v době sovětské vojenské intervence v Československu je Josef Grohman v Moskvě, kde mu byla nabídnuta funkce ministra kultury v t.zv. dělnicko – rolnické vládě Aloise Indry, kterou Moskva chtěla nastolit – tehdy bez úspěchu – v Praze. Ačkoliv Josef Grohman nepatřil k «protagonistům» «pražského jara» v roce 1968, tuto nabídku odmítl.

To mu nemohlo být v Moskvě zapomenuto. Ale Grohman tam měl v té době i mocné obhájce v tehdejšímu členu politbyra Alexandrovi Šeljepinovi. Jejich přátelský vztah má staré kořeny. Když Josef Grohman byl prezidentem MSS, Alexander Šeljepin byl prvním tajemníkem sovětského Kom-somolu a z tohoto titulu vice-prezidentem MSS, jehož zasedání se často účastnil.

Josef Grohman se stáhnul z aktivního politického života po roce 1969 a kromě řízení Státního technického nakladatelství se zabýval činností UNESCO. Stal se členem Výkonného výboru této organizace a v této funkci jezdil často do Paříže, ale také do Moskvy. Při návratu z jedné takové cesty do Paříže byl Josef Grohman zatčen 21. října 1976 na letišti v Praze a obviněn v čs. tisku ze «špionáže». Ihned po zatčení byl vyloučen z KSC, všechny jeho písemnosti v kanceláři byly zabaveny tajnou policií a jeho manželce bylo doporučeno, aby si požádala o rozvod. Když to udělala, musela čekat několik měsíců na podpis Josefa Grohmana. Jaké bylo v květnu její překvapení, když dostala jeho souhlas v dopise, odesílaném z Moskvy! Z toho vyplývá, že si jej vyžádala sovětská policie.

Jak dlouho byl Grohman internován v Moskvě, to se neví přesně. Ale ví se jiná zajímavá okolnost: nedlouho po zatčení Josefa Grohmana zmizel z Moskvy jeho starý přítel Alexander Šeljepin. Poté, co byl Brežněvem politicky zlikvidován a vylou-

čen z politbyra, pracoval Šeljepin na ministerstvu práce v podřadné funkci. Ale v lednu 1977 byl odvezen na neznámé místo, kde musí žít pod policejním dozorem a je přísně izolován. Důvodem tohoto opatření bylo, že Šeljepin sepsal některé své poznatky z doby, kdy měl přístup k tajným archivům KGB a tento svůj rukopis dal kolovat mezi předními členy aparátu KSSS. Podle svědků obsahoval tento materiál velmi «výbušná» fakta o některých členech vedení KSSS, zvláště Brežněvovi. Ten dal příkaz všechny kopie tohoto rukopisu zabavit a jejich autora Šeljepina odstranit z Moskvy a umlčet.

Ale právě někde zde může být klíč k pochopení, proč byl zatčen a odsouzen Josef Grohman. Sovětská policie se totiž domnívala, že Šeljepin, který zná dobře její metody se jistě pokusil originál rukopisu uložit někde v zahraničí a dokonce snad i jej v budoucnu vydat. Když KGB hledala Šeljepinovy «kanály» do zahraničí, přišla na stopu jeho styků s Josefem Grohmanem, který mohl cestovat bez kontroly mezi Prahou, Moskvou a Paříží a jevil se policii jako ideální pomocník pro tento účel.

Grohman byl odsouzen k tak vysokému trestu pravděpodobně proto, aby mohl být vydírán nebo aby mohl být vyměněn za někoho, na kom má Moskva a Praha eminentní zájem, na př. za «Brandtova špiona» Guillauma či jiného agenta.

Zatím se ale začínají mobilizovat Grohmanovi staří přátelé v různých zemích, mezi nimiž je mnoho dnešních komunistických funkcionářů, jako na př. Enrico Berlinguer dnešní generální, tajemník KS Italie a jeho bratr Giovanni, kteří kdysi ve svých funkcích v SFDM a MSS-oba byli generálními sekretáři –s Grohmanem spolupracovali. Dá se očekávat, že tato «aféra Grohman» způsobí Praze i Moskvě ještě mnoho starostí.

OBRANA PŘÍTELE

Pokud si vůbec ještě v tomhle nemocném světě něčeho vážím, jsou to mí přátelé a mezi nimi na prvním místě Jiří Lederer.

Poznal jsem ho v roce 1956 jako inteligentního novináře a v následujících dvaceti letech i jako člověka a kamaráda. Nebyli jsme spolu pořád v jedné redakci, to ani nešlo, když jsme byli nuceni procházet různými nástrahami, které nám do cesty stavěli ti, kteří si socialismus pletou s kasárenským cvičákem. A my jsme tolik chtěli s našimi čtenáři a posluchači diskutovat a přemýšlet, jak udělat ze socialismu opravdový domov, kde se bude dobře dýchat všem.

Naposledy jsme spolu byli v redakci Reportéra a pak už nám nebylo dovoleno nic psát a tak se naše přátelství prohlubovalo ve vzájemných setkáních a půtkách. A tím jen sílilo a stávalo se nejspolehlivější ochranou před zlobou mocných. I v době nuceného odloučení, kdy byl Jiří Lederer zavřený v Ruzýni a na Borech za to, že v květnu 1968 napsal pravdu o Polsku. Pravdu, která se ješ-

tě před jeho zatčením potvrdila (jaká ironie) v samém Polsku.

A tak teď, kdy byl Jiří Lederer znovu odsouzen na tři roky, píšu OBRANU PŘÍTELE, neboť jsem tím povinován našemu přátelství. Triatřicet dní po rozsudku Městského soudu v Praze komentátor Čs. televize k procesu prohlásil: «Ani v tisku, ani v rozhlase, ani v televizi se však lidé na Západě nedověděli, proč vlastně obžalovaní stáli před soudem, co se jim kladlo za vinu». – Nemusíme chodit tak daleko, ve skutečnosti se to nedověděli ani lidé u nás. Proto je nutné, aby aspoň takto mohl k otázce viny promluvit sám Jiří Lederer, když mu to soud ve «veřejném» přeličení nedovolil. Závěrečné slovo Jiřího Lederera prošlo z jeho zamřížovaného světa v dopise normální poštou a zde je jako svědectví nanejvýš povoláné:

«Skoro čtyři desetiletí patřím k dělnickému hnutí. Od svých osmnácti, devatenácti let jsem názorově socialistou a právě tato skutečnost utvářela můj postoj ke světu, ke společnosti, k lidem. Nebyl jsem zvyklý mlčet, pasívně přijímat daný stav, pokud jsem byl přesvědčen, že je něco nesprávné či nespravedlivé. Po celý život jsem tak vystupoval, i když mi to přinášelo nemálo osobních potíží a problémů – existenčních, finančních i rodinných. Za všechna poválečná leta jsem se obohatil jen o tyto nedocenitelné hodnoty: mám ženu, která je mým nejlepším přítelem, a mám děti, které jsou mou největší radostí. Materiálně jsem na tom stejně jako po válce. Mému postoji k životu odpovídá jedna myšlenka Jacka Londona... (V této chvíli předseda soudu A. Kašpar Jiřího Lederera poprvé přerušil, aby mluvil k věci)... myšlenka Jacka Londona: "Potlačujete-li právo, kryjete-li pravdu, nepovstanete-li ve shromáždění a nepromluvíte, nebo promluvíte-li ve shromáždění, aniž řeknete celou pravdu, potom jste méně pravdivý než pravda". (Jiří Lederer byl napomenut, aby necitoval věci, které před soud nepatří). – Od května 1945 jsem se podílel na všem, co se u nás dělo. A jsem rád, že se u nás vyřešily některé základní společenské problémy: není nezaměstnanost, nikdo nehladoví, životní úroveň dělníků a hlavně rolníků prudce stoupla, máme sociální pojištění, zdravotní péči, školství – toto vše mi není lhostejné, tyto vymoženosti hájím a bráním. Ale to neznamená, že mohu mlčet k tomu, co pokládám za nesprávné a nespravedlivé. (Předseda soudu znovu přerušuje závěrečné slovo) – Platon napsal... (Upozornění předsedy soudu, že citáty nepovolí)... Platon napsal: "Největší zlo je, jednat nespravedlivě". (Předseda soudu A. Kašpar odebírá Jiřímu Ledererovi právo na další řeč a odmítá přiložit jeho Závěrečné slovo ke spisům).

To, co následuje, je poselství zpoza mříží: "Nemohl jsem se proto smířit se stavem naší kultury. Řada našich umělců, vědců, spisovatelů a publicistů byla zbavena možnosti pokračovat v práci. Vědci nesměli bádát a přednášet, spisovatelé a novináři publikovat, malíři a sochaři vystavovat, režiséři inscenovat, herci hrát, zpěváci zpívat. Může se říct, že názory těchto umělců a vědců neodpovídají naší společnosti. To však není pravda, ale i kdyby tomu tak bylo-hlavní je dílo. Engels psával o zpátečnických názorech Balzaca, ale nesmírně vysoko cenil jeho dílo! Rudé právo (18-8-1977) uvedlo ze Švédska případ jednoho novináře a jed-

noho profesora – oba byli zbaveni svých míst z politických důvodů. Rudé právo k oběma případům poznamenalo: "Že uvedené příklady svědčí o porušování občanských práv, není třeba dodávat". – Opravdu není třeba nic dodávat.

K téhle situaci v kulturní oblasti bylo řečeno mnoho. Mnozí napsali dopisy státním a jiným orgánům, většinou ani nedostali odpověď. Jednali s námi jen příslušníci Státní bezpečnosti. A přece v rozhovorech s politickými činiteli se mohlo dojít k postupnému řešení, k odstranění napětí. Nestalo se. – Taková kulturní politika je v rozporu se zásadami mezinárodního komunistického hnutí, v rozporu s tradicemi našeho národa (vzpomeňme Havlíčka, Nerudu, prof. Masaryka, prof. Nejedlého), v rozporu s lidskými právy a občanskými svobodami (zejména s článkem 6. a 15. Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech). Tato politika znamenala vážné ochuzení a zbrzdění naší kultury.

Zákaz publikování u takového počtu literárních tvůrců pochopitelně vyvolal nedobrou ohlas i v zahraničí – i u některých komunistických stran. Vyvolal nedůvěru. A je to pochopitelné. – Tohoto problému se dotýká i sovětsko – francouzská deklarace z letošního června, v níž se praví, že "respektování lidských práv a základních svobod všemi státy je důležitým předpokladem zásadního zlepšení jejich vzájemných vztahů". Tedy: důležitý předpoklad!

Jsem si plně vědom, že opravdová demokracie není možná bez socialismu. Jsem si však vědom také toho, že opravdový socialismus není možný bez demokracie. Vztahem mezi demokracií a socialismem jsou poznamenány všechny diskuse uvnitř mezinárodního dělnického hnutí.

Žaloba praví, že vše jsem dělal z určitých ideových důvodů. To je pravda. Jenže oni vidí tyto důvody v nenávisti a v nepřátelství vůči socialismu a republice. To by znamenalo, že to, co jsem dělal, bylo materializací oné nenávisti a pocitů nepřátelství k socialismu a republice. Avšak mé ideové důvody byly absolutně opačné. Měl jsem a mám jinou koncepci kulturní politiky, takovou, která je blízká programovým zásadám italských, francouzských a španělských komunistů. Navíc znám dobře situaci v Polsku, kde vedle děl marxistických autorů jsou vydávána díla i nemarxistických autorů, i autorů, kteří nevyznávají socialistickou ideologii, třeba katolíků a jiných. – Ale naprostá většina autorů, jejichž práce jsem odesílal, nebo s kterými jsem dělal rozhovory, jsou komunisté nebo socialisté, a není podstatné, zda jsou členy strany. Mezi těmito autory není ani jeden odpůrce socialismu jako společenského systému. Vše co jsem dělal, bylo tedy materializací mých názorů, názorů výlučně socialistických, neboť takové je mé přesvědčení po celý dospělý život. Mým výchozím ideovým stanoviskem je hluboký zájem o socialismus a republiku, o odstranění všeho, co socialismu a republice neprospívá. Navíc připomínám slova velkého maďarského spisovatele Móra Jókai: "Vlast nelze nenávidět, toho člověk vůbec není schopen".

Na prvním místě mi žaloba vyčítá, že jsem odeslal Havlův otevřený dopis dr Husákově. To je esej o psychickém a morálním stavu naší společnosti, esej, který – jak je to vlastní vynikajícím Havlovým analytickým schopnostem – vrhá prudké

světlo na nás, na život kolem nás. Můžeme souhlasit či nemusíme, ale těžko být ihostejný k takové výpovědi, která nás nutí přemýšlet o sobě, o společnosti, o tom podstatném. – Když koncem 19. století mladý filosof znechucen myšlenkovou stagnací, provokativně vrhl do veřejnosti pochybnosti o smysluplnosti existence českého národa, rozvířil hladinu – někteří ho odbyli slovy "nepřítel" a "zrádce". Když zhruba ve stejné době starší filozof vystoupil proti pravosti tzv. rukopisů a později proti antisemitským, pogromistickým náladám za hilsneriády, mnoho novin nemělo pro něho jiné označení – než "zrádce" a "zaprodanec". Později Z. Nejedlý napsal, že právě to vše představuje nejšlechetnější zápas T. G. Masaryka.

Vyčítá se mi, že jsem odeslal fejetony Ludvíka Vaculíka. Byl jsem rád, že aspoň něco z Vaculíkovy tvorby takto vyšlo. Od dob Jana Nerudy a Karla Čapka jsme neměli lepšího fejetonistu. Vaculík kráčí přímo cestou nerudovské tradice. Neruda taky nebyl oslavovatelem daného stavu, ale vždy jeho břitkým a přitom úsměvným, laskavým kritikem.

Pravili, že odesílání literárních děl do zahraničí bylo schopno vyvolávat nedůvěru a nepřátelství vůči naší republice v zahraničí. U koho vyvolaly nedůvěru verše Národního umělce Jaroslava Seiferta? Nebo verše Karla Šiktance, Oldřicha Mikuláška, Jana Skácela? To je přece to nejcennější, co česká poezie vytvořila v mnoha posledních letech. Anebo vyvolaly nedůvěru filozofické eseje prof. Jana Patočky či prof. Karla Kosíka? Anebo díla Hrabala, Klimenta, Havla, Trefulky, Klímy, Landovského a jiných? Odpovědět kladně by znamenalo propadnout do absolutní absurdity.

Proto naše kauza nepatří nikam jinam než na jednání nějaké politické instituce. Předseda české vlády Josef Korčák prohlásil (RP S.S. 1977): "Jsme trpěliví a snažíme se ke každému najít cestu". – Jednáním by se mohla odstranit nedůvěra vůči republice v zahraničí. Jednáním by se otevřela brána pro všechny talenty – v zájmu socialismu a republiky».

Potud Závěrečné slovo Jiřího Lederera. Co ještě dodávat? To není statečnost nebo hrdinství, na to on nikdy nebyl. Tohle přesvědčení považuje za občanskou povinnost a podle toho jedná. V průběhu vyšetřování i před soudem mu zazlívali, že nechce přiznat vinu, ale on se přece přiznává – v plném rozsahu. Chce dialog o věcech všem nám společných. Chce kulturní rozvoj vlasti. Chce, aby byla respektována lidská a občanská práva. Chce socialismus a demokracii. To jsou jeho zločiny a k nim se přiznává. Co ještě chtějí víc?

Poznal jsem Jiřího Lederera za těch dvacet let jako novináře, člověka, kamaráda. Zestárli jsme, ale nezměnili jsme se a proto jsme také spolu podepsali Chartu 77. Že by tohle byl ten největší zločin? Ale pak nás měli soudit společně, protože spolu s ním stály před soudem také: Helsinky a Bělehrad. Spolu s ním byly odsouzeny Pakty o právech občanů přijaté naší vládou. Spolu s ním jsou za mřížemi Právo, Spravedlnost, Lidství. A taky Pravda. Odpovědnost za ty tři roky vězení ponese na věčné časy ten, kdo o tom rozhodl.

Jiří Ruml

26. listopadu 1977

Jiná kultura – BIENNALE 77

A. J. LIEHM

Když prezident benátského Biennale, Carlo Ripa di Meana, oznámil začátkem roku, že Biennale 1977 bude věnována nesouhlasící kultuře v zemích nazývaných «socialistické», považoval sovětský velvyslanec v Itálii za vhodné rozhodně protestovat. Odlišil se tak výrazně od svého španělského a chilského kolegy, kteří byli zticha o rok dříve, když se Biennale zaměřilo na týž problém v jejich zemích, či v emigraci z jejich zemí. Odlišil se i od italské vlády, která dokonce Biennale štědře podpořila, když se o dva roky dříve zaměřilo na nesouhlasící kulturu italskou. Veřejnost si položila otázku, proč ten protest, proč takový rozdíl? Odpověď není jednoduchá, ale nebude daleko od té, která se očividně nabízela: Ani totalitní režimy chilský či španělský (v té době ještě), ani demokratický režim italský, nepovažují nesouhlas větší či menší části národní kultury za rozhodující pro svou existenci, tím méně pak pro denní vládní provoz. Sovětský protest a kampaň, kterou SSSR proti Biennale rozpoutal doma a nařídil v zemích, obsazených sovětskou armádou, svědčí o tom, že v této části světa je tomu právě naopak. Tento důkaz tedy Biennale podávat nemuselo, a ostatně také nehodlalo. O účelnosti a smyslu toho, že byl podán s takovou vehemencí z druhé strany, se hovořilo všude: v Itálii, v Bělehradě, v Evropě i v Americe.

Druhá diskuse se točila – dávno předtím, než se 15. listopadu brány Biennale 77 oficiálně otevřely – kolem významu italského termínu «dissenso culturale». V širším smyslu, a tak také byl od počátku míněn, jde o nesouhlas, o právo na nesouhlas, na nekonformnost, na jinou interpretaci umění a kultury, než je jejich interpretace oficiální. Na odmítnutí statu quo ve jménu vlastní alternativy, ať už estetické, ideologické, etické či všech dohromady. Tato nesouhlasící, «jiná» kultura, existuje uvnitř každé civilizace, často, většinou, jako první podoba, začátek její příští, možná «oficiální» tváře. Míra tolerance, s níž se k ní staví společnost, její orgány, její etablovaná kultura, jsou vždy toliko výpovědí o stavu společnosti a oficiálně přijaté kultury, nikdy o stavu či hodnotách kultury už «jiné». Čím jsou společnost a její etablovaná kultura zdravější, schopné vývoje a

---

Podobně jako v případě CHARTY 77, postaraly se československý tisk rozhlas a televize, aby nebylo československého občana s minimálními kulturními zájmy, který by nevěděl o benátském BIENNALE 77. Základní publicity se tedy této významné události už dostalo, a Listy nemohou ani nechtějí konkurovat s jejím rozsahem a intenzitou, za které je jen třeba poděkovat. Konkurovat snad můžeme v kvalitě informací, jež zatím není úměrná rozsahu a intenzitě domácích kampaní, a příliš spoléhá, že lidé si to už přeberou a doberou se pravdy. Dobrali se i tentokrát, jak o tom svědčí řada dopisů redakci. Následující text chce proto jen v jednotlivostech doplnit, co se už doma obecně ví.

změny, tím jsou vůči «jiné» kultuře tolerantnější. A naopak. Nesnášenlivost, represe a hrůza z «jiného» jsou dokladem sterility a sklerózy, jež nakonec činí z «jiné» kultury jedinou skutečnou kulturu daného společenství. Jen tak se mohlo například stát, že se o jednom jediném spisovateli, A. I. Solženicynovi (dokud byl ještě v SSSR), mluvilo jako o «druhé» vládě. O «jiné» vládě.

Už Heinrich Heine kdysi upozornil, že velká část potlačené národní a sociální energie našla v Německu romantického období svůj výraz v kultuře. Totéž měl na mysli maďarský básník Gyula Ilyes, když napsal: Kdykoli je některý z našich orgánů ochromen, začíná jiný, s větším či menším úspěchem, plnit jeho funkci». Právě tak se zrodila «politizace» kultury v Sovětském svazem obsazené části Evropy vůbec, a jejího «nesouhlasu» zvlášť.

Anglickým, ruským a francouzským překladem se však dostala do popředí druhá intonace významu, to jest «disidence». Sémantický spor, který se kolem celé věci rozpoutal, není ovšem sporem linguistů. Otázka, kde končí «nesouhlas», kde končí «jiná kultura», a kde začíná «disidence» se nakonec nevyhnutelně stala jedním z hlavních problémů diskutovaných v průběhu Biennale. Je jeho zásluhou, že k němu obrátilo pozornost v takové míře, že vyvolalo debaty, diskuse a spory, jež neutichnou ani zítra, ani pozítří.

Otázku lze formulovat takto: «Je Solženicyn disident už když uveřejní v Novém miru Jeden den v životě Ivana Děnisoviče, nebo se jím stává teprve, když je škrtnut z návrhů na udělení Leninovy ceny, kdy je definitivně zakázán Rakovjij korpus (až se dočkáme českého vydání, velice bych se přimlouval za volnější překlad RAKOVINA) a on sám vyloučen ze Svazu spisovatelů». Možnou odpověď navrhl v dopise Biennale polský básník Viktor Woroszylski: «Budu-li moci přijet (nemohl – pozn. aut.), promluví na téma: V Polsku neexistuje «disidentská literatura», nýbrž pouze literatura zcela normální, z níž nenormální podmínky, v nichž existuje, dělají literaturu «disidentskou». – Neboli, v obou případech: Ne autor, ne spisovatel, ne umělec, ale úřady, stát, rozhodují o tom, zda je «nesouhlas» disidencí či nikoli.

Disidence je ovšem termín z oblasti politické, nikoli kulturní, a proto se jím dá operovat všelijak. A zase: záleží na úřadu. S tím souvisí ještě jiná zajímavá otázka, otázka kulturní emigrace. Jeden ze západních účastníků Biennale poznamenal trefně: SSSR či země, kterým vládne, nejprve nadělají z tisíců a statisíců lidí emigranty proti jejich vůli, a pak proti nim vedou kampaň jako proti zrádcům, upírajíce jim právo hovořit jménem národní kultury. Jenže tohle imponuje dnes čím dál méně. Řada předních sovětských spisovatelů ruské i neruské národnosti nežije a nepublikuje v SSSR. Největší žijící polský básník, Czesław Miłosz, žije v USA a není v Polsku vydáván. Někteří přední spisovatelé čeští byli donuceni k emigraci. Nejinak je tomu v Rumunsku. Jen v Maďarsku je zatím situa-

ce alespoň poněkud jiná: Nejdůležitější současný maďarský spisovatel Gyorgy Konrad, který předsedal první schůzi literárního sympozia Biennale, a přednesl na něm jeden ze zásadních projevů, mohl oznámit, že jeho poslední román, Budovatel města, vyšel v Maďarsku sice až po vydání německém a francouzském a téměř současně s vydáním americkým, ale vyšel. Samozřejmě, režim má kdykoli možnost udělat z Konrada «disidenta», ale to už má s literaturou pramálo společného.

Sovětská propaganda proti Biennale se pokusila celou problematiku zatemnit a udělat z benátského festivalu prostě demonstraci všech, kteří z těch či oněch důvodů stojí na protisocialistických pozicích, či v emigraci vedou – v cizích službách, zamozřejmě – zápas proti socialismu. Ve skutečnosti šlo o to znemožnit, aby Biennale ukázalo 1) jaký je způsob existence kultury v SSSR a zemích obsazených sovětskou armádou, jaký je její význam, její role, jak namnoze uzoučká je dělicí čára mezi kulturou etablovanou či oficiální, a kulturou «jinou», a dál mezi touto, a kulturou otevřeně disidentskou; 2) jak umělé je dělení na kulturu doma a kulturu v cizině, na ty, kteří tvoří mimo hranice své země, a ty, kterým se daří pracovat v jejím rámci (nedej KGB, aby se mohli setkat, diskutovat, konfrontovat). – Tak vznikla lživá kampaň, obviňující organizátory Biennale, že chtějí dělat «dissidenty» z umělců, kteří se všemi silami snaží udržet a pracovat uvnitř země (to se týká nejen spisovatelů, ale především filmařů, kteří ve chvíli kdy přejdou do otevřené opozice, ztrácejí jakoukoli možnost tvůrčí práce). Cílem Biennale byl pravý opak – ukázat, že největší, nejlepší umělecká díla vznikala v sovětské části Evropy v posledním čtvrtstoletí vždycky v konfliktu s kulturou etablovanou či oficiální, a byla nakonec integrována – pokud vůbec – teprve, když si toto právo vybojovala svou kvalitou a integritou. Jediné dělení, k němuž by bylo došlo, kdyby byl SSSR nespustil kolem Biennale železnou oponu, jaké nebylo od dob Stalinových, by bylo bývalo dělení podle kritérií kvality: na autentickou tvorbu a na oportunistické posluhování. Právě tomu bylo třeba za každou cenu zabránit. Proto ta kampaň, proto ty lži. A jako vždycky, s úspěchem jenom tam, kde se dal vynutit policejně (zákazy cest, odnětí pasů a pod.). Není divu že policie nemá umění a kulturu ráda. Jinam za nimi totiž nemůže. Ocítá se okamžitě v oblasti, kde se myslí jinak, kde platí jiné zákony a jiná kritéria. Proto také asi nikdy nepochopí, jak přes to obrovské úsilí a námahu z její strany skončilo Biennale takovým úspěchem.

*
* * *

Když po dlouhých diskusích italský parlament schválil rozpočet, byl už červen. Na letní termín nebylo ovšem už pomyšlení, a tak bylo nakonec rozhodnuto, že se Biennale bude konat od 15. listopadu do 15. prosince. Když pak bylo, začátkem září oznámeno po horečných přípravách, že Biennale bude organizováno kolem tří tematických výstav – výtvarné, filmové a knižní, že uspořádá 8 mezinárodních symposií a vydá deset zvláštních publikací, každou v rozsahu kolem 300 stran, bylo jen málo takových, kteří věřili, že je to možné.

Termín byl neuvěřitelně krátký, nebylo v tomto směru zkušeností a většina těch kteří by byli mohli aktivně pomoci, zůstala raději stranou – ať už z důvodů politických nebo proto, že nevěřili a báli se riskovat svou prestiž.

Biennale se tak octlo pod trojím tlakem. Italští komunisté, usilující o zlepšení svých vztahů s KSSS, se rozhodli vyčkat stranou. Kruhy, zainteresované na miliardových obchodních stycích s SSSR, odmítly dát pro výstavy a sympozia prostory, jichž se v Benátkách k těmto účelům obvykle využívá. Sovětský tisk spustil proti Biennale soustředěnou kampaň, jež měla zastrašit nejen lidi doma, ale i v cizině. Nicméně, 15. listopadu bylo Biennale zahájeno, výstavy otevřeny a účastníci prvního sympozia, o historii «nesouhlasu» v SSSR a sovětskou armádou obsazených zemích, vyslechli úvodní projev polského filozofa Lezka Kolakowského.

Výstavy byly tři, vlastně čtyři, protože část výtvarná zahrnovala výstavy dvě. Neoficiální sovětské umění a Československá grafika. První byla zatím nejen nejrozsáhlejší, jaká se dosud konala, a svým uspořádáním daleko předčila obdobné výstavy, uspořádané v posledních dvou, třech letech v Paříži, v Londýně, ve Washingtonu a jinde. Výstava, jejíž duší byli italští historikové umění Enrico Crispolti a Gabriella Moncada, byla přímo vzorem moderní expozice, seznamující návštěvníka s dosud neznámou oblastí. Díla sama byla členěna podle směrů a tendencí, každá část obsahovala bohatý komentář a navíc byla výstava proložena projekcemi diapozitivů a filmů, dokumentujícími kontext, v němž toto umění vzniká (sovětská avantgarda, oficiální sovětské výtvarné umění a pod). Organizátoři znamenitě využili prostor nového benátského sportovního paláce a začlenili výstavu do kontextu jeho běžného provozu způsobem, který byl právem označen za vzor moderní instalace a popularizace výtvarných děl. – Výstava přitom znovu dokumentovala tragickou rozpornost neoficiálního sovětského výtvarného umění. Ta tkví především v tom, že umění, jež ve dvacátých letech poskytlo světu nejen z nejvýznamnějších impulzů v tomto století, vinou sovětské kulturní politiky zaostalo a ve své neoficiální podobě musí nyní všemi silami dohánět zmeškané a usilovat o novou integraci domácích impulzů a tradic s formální úrovní světovou. Přední francouzský výtvarný kritik André Fermigier napsal: «Se smutkem v duši musíte myslet na to, co by se bylo stalo, kdyby byl Picasso nikdy neopustil Malagu».

Výstava moderní české grafiky, zahrnující na sto exponátů z majetku evropských i mimoevropských soukromých sběratelů a galérií byla znamenitým protějškem výstavy sovětské. Na sto grafických listů, znamenitě umístěných v renesančních prostorách světoznámé Bibliotecy Querini Stampalia u Santa Maria Formosa, znovu potvrdilo nejen to, že jejich autoři (od už nežijících, Boudníka, Balcara a Johna, přes Koláře a Šerýcha až k mladším a nejmladším) nejen neztratili kontakt se světem, ale patří nepochybně ke světové špičce. Snad se Praha jednou dočká souborné výstavy, která to ukáže i domácím obecenstvům.

Expozice knih (v prostorách Ala Napoleonica na náměstí sv. Marka) byla rozdělena do tří částí: samizdat, knihy v překladech i v originále, vydané

v zahraničí; časopisy. Výstava samizdatu z nejrůznějších zemí a v nejrůznějších jazycích – česká Edice Petlice tu figurovala na předním místě – byla pochopitelně středem pozornosti, neboť byla svým rozsahem a úplností první svého druhu. Výstava obsahovala celkově na dva tisíce exponátů, a podobně jako obě výstavy výtvarné, byla po celý více než měsíc doslova přeplněna zejména mladým italským i mezinárodním publikem. Její doplněk tvořila výstava materiálů polské demokratické opozice, jež došla přímo z Polska a byla umístěna v Ca' Giustinian, v sousedství tiskového střediska Biennale.

Přehlídka filmů, koncipovaná od počátku jako pocta nejlepším filmovým umělcům SSSR a sovětskou armádou obsazených zemí (zbytečně protestovali v Československu ti, kteří mezi ně nepatří, probíhala v Kině Olympia, v přímém sousedství náměstí sv. Marka. Ve dvou předtaveních denně tu bylo promítnuto více než 50 celovečerních filmů a řada filmů krátkometrážních. Zvláštní událostí byl den věnovaný dílu vězněného sovětského režiséra Sergěje Paradžanova a promítání jeho filmů Stíny zapomenutých předků (který nebyl dosud v Itálii znám) a Sayat Nova, jehož vývoz z SSSR je dosud zakázán. Přes sovětský pokus vyvolat bojkot ze strany distributorů, šlo nepochybně o největší souvislou přehlídku hraného filmu ze zemí východní Evropy za posledních 15 let, jaká se dosud konala. Bohatý materiál seznamoval návštěvníky trvale obsazeného kina s okolnostmi vzniku a uvedení jednotlivých děl, zařazoval je do jejich dobového kontextu a dokumentoval, jak je v oblasti filmové tvorby třeba chápat úsilí tvůrců překonat omezení, jež jim ukládají oficiální ideologie a estetika.

Osmdesát mezinárodních symposií, dvou až čtyřdenních, diskutovalo za účasti zástupců z více než 15 zemí, o otázkách jako: Historie «nesouhlasu» v SSSR a jím ovládaných zemích, Svoboda náboženství, Úspěchy a problémy znárodněného filmu, Co znamená pojem «východoevropská literatura». Co je «nesouhlas» a «disidentství» v literatuře?, Hudba a politika, Divadlo jako výzva a provokace, Svoboda vědeckého bádání, Lidská práva atd. atp. Největší pozornost se soustředila k úvodnímu sympoziu historiků a k sympoziu o literatuře, k nimž se vrátíme ve zvláštních článcích (některé příspěvky uveřejníme v plném znění v příštích číslech).

V souvislosti se sympozii splnilo Biennale svůj slib a vydalo 11 publikací k jednotlivým tématům. Texty v nich obsažené byly většinou poprvé zpřístupněny italskému čtenáři, který tak získal konkrétnější představu o různorodosti současné kultury východoevropských zemí, o složitosti situace, v níž se v jednotlivých zemích nachází i o různých rolích, které tu hraje, ať už záměrně či nikoli.

V rámci Biennale byly rovněž uvedeny dvě akty Václava Havla Sládek a Vernisáž, konaly se četné koncerty, včetně recitalů Wolfa Biermana, Karla Kryla a Alexandra Galiče (který krátce po skončení Biennale tragicky zemřel v Paříži), večer poezie Josipa Brodského, který tu recitoval své verše, a další. Jehla by byla nepropadla.

Benátky v pozdním podzimu poskytly letošnímu Biennale netušený rámeček. O jejich kouzlu v této roční době víme z literatury, ale je málo těch, kteří měli možnost je poznat na vlastní oči. V tomhle čase přijíždějí do Benátek jenom návštěvníci z nejdůležitějších, ti, kteří vědí, ti, kteří mohou. Není tu onen nepřetržitý dav turistů, prodávajících se uličkami a mosty, ale vybrané mezinárodní obecnost, které si tuto dobu zvolilo s plným vědomím, kam a za čím jede. Spolu s ním tvořily hlavní kádr návštěvníků benátčané. Italové a studenti z celé země. Bylo to Biennale svým obecností patrně nejmladší ze všech, jež se kdy konala. Hloučky, jež nikdy nemizely od televizních obrazovek, rozmístěných v arkádách náměstí sv. Marka – přenášel se tu na náměstí průběh symposií a promítaly se dokumentární i umělecké televizní programy – byly nejlepším svědectvím, že šlo o událost, jež zaujala skutečně širokou veřejnost, a nejen přímo zainteresované kruhy.

*
* * *

Sovětský svaz, jak už řečeno, spustil mezi Benátkami a sovětskou částí Evropy železnou oponu. Nebyla bez děr, ale uznáme, že když sovětská policie rozhodne, že umělci z jí kontrolované Evropy do Benátek nepojedou, tak nejedou. V tomto ohledu sovětský socialismus už dávno dohnal a předešel kapitalismus a lze jen litovat, že se mu v jiných ohledech nedaří právě tak.

Benátky předvedly tuto převahu v plném rozsahu, včetně dopisů a telegramů, vyslovujících nesusouhlas a rozhořčení, odsuzujících, protestujících, zakazujících. Dopisy pracujících, však to znáte. Nikdo si s nimi příliš hlavu nelámá, a málokdo z těch, kteří vědí, jak se to dělá, měl za zlé jejich «pisatelům» a «odesílatelům». Ti, kteří tomu rozumějí méně, jenom kroutili hlavou. A sovětský režisér Ljubimov (zakladatel známého moskevského divadla Taganka) prohlásil redakci komunistické Humanité v Paříži (a ta jeho prohlášení s gusem otiskla), že bude žalovat redakci moskevské Literaturné gazety za to, že mu vložila do úst slova odsouzení na adresu Biennale, jež nikdy nevyslovil (o nich ostatně československé sdělovací prostředky nepochybně informovaly).

Neúčasti umělců z východní Evropy všichni upřímně litovali, ale zároveň v ní právem spatřovali další důkaz potřeby a významu podobných manifestací, které upozorňují na existující situaci a znemožňují, aby se na ni zapomnělo.

To byl ovšem jenom jeden z cílů Biennale. Druhý, daleko závažnější, byl ukázat, že kultura zemí obsazených sovětskou armádou není toliko produktem evropské provincie či užitečným nástrojem a zbraní ve sporu, který s ní vede Evropa demokratická, a sporů, které v této Evropě opět vedou lidé, skupiny a strany s různým názorem na její politickou budoucnost. Je ovšem naivní myslet si, že «jiná» kultura ve východní Evropě může zůstat mimo tyto spory, že v nich může nebýt využívána či zneužívána. To prostě nejde, protože právě tato «instrumentalizace», a role, kterou ve zmíněných sporech hraje, jsou svým způsobem podmínkou její existence, pomáhající jí uchovat si prostor, byť krajně omezený, v němž se může pohybovat. – Biennale si však vytklo za

---

Není jistě náhodou, že právě po Biennale byl Paradžanov pod tlakem protestů propuštěn z vězení.

cíl dokázat, že by bylo omylem omezit význam této kultury pouze na tuto roli. Jeho úspěch především znamená, že připomnělo Evropě a světu, že tato kultura existuje jako souhrn autonomních kulturních hodnot, jejichž umělecký význam přesahuje hranice oblasti, v níž vznikají. Že právě tato, jiná kultura se usilovně domáhá likvidace umělého rozdělení evropského kulturního dědictví v souladu s náhodně mocensky vytýčenými hranicemi. Účastníci Biennale – a byla mezi nimi jména v Evropě i v zámoří z nejváženějších – se rozjížděli s vědomím, že nejde jen o míru svobody a neshody, již se tato kultura těší, nejde jen o její místo v současných národních i planetárních sporech a konfliktech, ale že jde především o tuto kulturu samu, o její hodnotu, o nutnost jejího poznání, propagace, popularizace, o její skutečnou integraci do kultury evropské.

Dávno jsou pryč doby, kdy se dařilo přesvědčit část západní veřejnosti, že mlčení je nejlepší pomocí těm, kteří v sovětské části Evropy zoufale zápasí o prostor k tvorbě, k myšlení, pro lidská práva. Rok 1968 v Československu a jeho osud se

jeví z perspektivy deseti let jako rozhodující předěl. Československé jaro bylo mimo veškerou pochybnost výlučně československou záležitostí, což nikterak nezabránilo SSSR, aby s ním naložil tak, jak s ním naložil. To bylo připomenuto nejménou i v Benátkách. Proto také bylo jasně řečeno, že pozornost, obrácená tu k nesouhlasící kultuře jedné části Evropy, nesmí ochabnout. Že Benátky neznamenají konec, nýbrž začátek nové etapy, jejíž náplní se musí stát užší souvislost této kultury s kulturou druhé části Evropy. Anglický básník Stephen Spender řekl na literárním sympoziu:

«Mám pocit, že se ukáže, že Biennale bylo událostí historického významu, podobnou oněm příležitostem, při nichž byly v devatenáctém století proneseny pamětihodné projevy a došlo k pamětihodným setkáním jednotlivců. Pro nás ze západu je pravděpodobně nejvýznamnější, že Biennale zkomplikovalo náš často zjednodušený pohled na nesouhlasící kulturu, na její představitele, na jejich dílo, na jejich problémy. Nyní jsme s to pochopit, že jsou mnohem složitější, různorodější a bohatší, než jsme si mysleli».

O čem Rudé právo nepíše

Polsko na prahu roku 1978

Americký prezident Carter navštívil v posledních prosincových dnech Varšavu v situaci, která poskytovala jisté oprávnění jeho výroku, že «současné Polsko usiluje o dodržování lidských práv ve větší míře než ostatní východoevropské země». I Jacek Kuroň mohl totiž potvrdit zahraničním novinářům, že v té chvíli nebyli v Polsku žádní političtí vězňové. Policejní zákroky proti dobře organizované letákové akci opozice v polovině prosince byly mírné, a končily jen výslechy, výhrůžkami a uložením peněžních pokut. U příležitosti sedmého výročí krvavých událostí na baltickém pobřeží v roce 1970 uspořádaly 16. prosince «Výbor pro sociální sebeobranu» a «Hnutí za lidská a občanská práva» v Gdaňsku smuteční shromáždění s tisícovou účastí, proti němuž policie nezakročila. V polovině prosince konalo «Hnutí za lidská a občanská práva» (ROPCiO) dokonce ve Varšavě svou celostátní konferenci. Vydané komuniqué informovalo, že «Hnutí» má síť svých spolupracovníků v celém Polsku, že má několik desítek místních skupin, a že úspěšně organizuje «Kluby svobodné diskuse», které v posledních týdnech před konferencí uskutečnily 36 diskusních večerů v různých městech. Na konferenci bylo m.j. ustaveno tiskové byro, které má za úkol, aby vedle vydávání měsíčníku «Opinia» zahájilo i knižní vydavatelskou činnost – a to vše bez souhlasu a kontroly úřadů, jako projev nezávislé «paralelní» politické kultury.

Kritická aktivita katolické církve přinutila v říjnu Edwarda Gierka k tak neobvyklému kroku, jakým byla oficiální schůzka s kardinálem Wy-

szyňským. Předmětem jednání byla «situace národa», a Gierek tímto krokem zřetelně uznal nezloženou moc církve v zemi. Tak také situaci kardinál Wyszyński v prosinci bez obalu charakterizoval. Úsilí o kompromis s touto mocí vedlo Gierka na počátku listopadu i k oficiální návštěvě u papeže Pavla VI. ve Vatikánu. Avšak 4. prosince byl ve všech polských kostelích čten nový pastýřský list biskupů, v němž byl ostře kritizován úpadek obecné morálky v zemi, a požádány právní záruky svobodné církevní činnosti včetně sdružení pro výchovu mládeže a dětí.

«Tribuna Ludu» uveřejnila 13. prosince článek, který byl nepřímou polemikou s kritikou církve, avšak polemikou věcnou a bez pokusu církev napadat a osočovat. V posledních měsících roku 1977 se v Polsku vícekrát ukázalo, že neklid a nejistota zasahuje i část komunistické strany, a že se – poprvé od roku 1968 – začíná i uvnitř etablismentu uvažovat o nevyhnutelnosti reformy. Blízký Gierkův spolupracovník, člen ústředního výboru strany a šéfredaktor vlivného týdeníku «Polityka» Mieczeslaw Rakowski publikoval v listopadu opatrný, avšak zřetelný požadavek – decentralizace řízení. Když byl dogmatiky obviněn z «revizionismu», nepokládal za nutné ustoupit, nýbrž odpověděl, že «kdo se neodvažuje hledat nové cesty, je odsouzen ke stagnaci». To byl nepochybně nový jev, který může mít pro polský vývoj v roce 1978 mimořádný význam. Na počátku ledna t.r. byl také zveřejněn dopis, který už v říjnu 1977 zaslalo Gierkovi 14 bývalých předních komunistických funkcionářů. V dopise je požadována demokratizace strany a celého politického systému větší samostatností odborů, a obnovení dělnických

rad a otevření svobodné diskuse o ekonomických a sociálních problémech. Zdůrazňuje se v něm že situace v Polsku vyžaduje upřímnou konfrontaci názorů mezi komunisty a členy jiných politických stran i bezpartijními. Mezi podepsanými jsou bývalí členové politbyra a sekretáři ÚV Edward Ochab, Wladyslaw Matwin, Jerzy Morawski, Jerzy Albrecht a Janusz Zarzycki. V zemi ovšem existují mocné konzervativní síly, které se opírají zejména o předsedu vlády Piotra Jarozsewicze, a které samozřejmě v případě potřeby dostanou plnou podporu Moskvy.

Obtíže sovětského hospodářství

Již ve svém projevu k výročí revoluce v listopadu 1977 odhalil Leonid Brežněv překvapivě, že sovětské zemědělství ani v roce 1977 – který byl před tím hodnocen jako velmi příznivý – nebylo dosaženo plánované sklízně obilí, a že výsledek 194 milionů tun zůstal celých 26 milionů tun pod plánem. K rozhořčení amerických úřadů i farmářů se sice sovětským nákupčím podařil husarský kousek nekontrolovatelného nákupu ohromného množství obilí za nízké ceny přímo na chicagské plodinové burze, avšak import potřebných 17 milionů tun obilí i tak zatíží sovětský zahraniční obchod.

Všechno nasvědčuje tomu, že i výsledky sovětského průmyslu a dopravy byly v roce 1977 málo uspokojivé. Brežněvův rozbor na zasedání ústředního výboru KSSS v prosinci byl zřejmě tak kritický a alarmující, že nesměl být ve svém celku uveřejněn. Sovětská veřejnost se směla dovědět jen některé pečlivě vybrané partie v redakčním článku «Pravdy». O obtížích zřetelně svědčí i úpravy plánu a státní rozpočet na roku 1978, jak byly schváleny Nejvyšším sovětem. Předpokládaný přírůstek průmyslové výroby byl proti plánovaným 5,6 procentům snížen na 4,5 procenta, což bude nejnižší přírůstek v celém poválečném období. Růst reálných příjmů obyvatelstva byl z původních 4 procent snížen na 3 procenta, a také plán výroby spotřebního zboží byl snížen o 1 procento. Výdaje a kapacity na zbrojení ovšem sníženy nebyly. Na počátku roku 1978 existovaly v celém SSSR značné zásobovací obtíže, zejména v zásobování masem a jinými potravinami.

Sociální napětí v Rumunsku

Hospodářské obtíže zesílené důsledky katastrofálního zemětřesení způsobily v Rumunsku zhoršení životní úrovně, která i před tím patřila k nejnižším v Evropě. To vedlo k četným projevům sociální nespokojenosti dělnictva a jiných vrstev městského obyvatelstva. Neklid vyvrcholil v srpnu stávkou 35.000 horníků v revíru kolem města Lupeni. Sám Nicolae Ceausescu musel dvakrát do Lupeni přijet a vyslechnout trpké stížnosti horníků. Slíbil nápravu. Bylo nařízeno dočasné zlepšení zásobování a řada místních i ústředních funkcionářů byla sesazena, mezi nimi i několik náměstků ministrů a jeden ministr. Avšak v září byl revír obsazen vojskem, a po několika policejních provokacích byla provedena brutální deportace 4.000 horníků a jejich rodin – celkem více než 16.000

osob! – do odlehlých izolovaných částí Rumunska. Mnoho set účastníků stávky byla uvězněno.

Na celostátní konferenci rumunské komunistické strany v prosinci 1977 byla odpovědnost za sociální neklid svalena na «nedůsledné a ledabylé pracovníky aparátu» a režim v zemi byl spíše zostřen než uvolněn. Bylo také rozhodnuto věnovat i v příštích letech více než jednu třetinu národního důchodu na nové průmyslově investice, a obyvatelstvo bylo upozorněno, že je třeba i nadále «odříkavosti a obětí», aby se země mohla zbavit své zaostalosti.

Osudy politických vězňů

Z iniciativy «Amnesty International» byl rok 1977 prohlášen «rokem politických vězňů». Četné uveřejněné dokumentace prokázaly, že nejen v zemích sovětského bloku, ale také v Latinské Americe, v Africe, ve většině asijských zemí, ba dokonce v USA a v některých západoevropských zemích jsou lidé vězněni pro své politické přesvědčení a jednání. «Amnesty International» byla za svůj dlouholetý boj proti této brutální formě politického útlaku v prosinci 1977 vyznamenána «Nobelovou cenou míru».

V Jugoslávii byla u příležitosti státního svátku 1977 – a uprostřed bělehradského zasedání evropské konference – udělena rozsáhlá amnestie, která osvobodila 723 občanů již odsouzených nebo na soud čekajících. Bylo mezi nimi 218 «politických provinilců», také známý kritik režimu Mihajlo Mihajlov. Udává se, že před amnestií bylo v jugoslávských vězeních 502 politických vězňů, mezi nimi i mnozí, kteří byli odsouzeni za provedení nebo přípravu teroristických činů.

Švédská sekce «Amnesty International» vydala informaci o pozoruhodném «obchodu s politickými vězni», který po léta provádí NDR. Již od šedesátých let může Německá spolková republika po jednání ve zvláštní tajné komisi «vykoupit» východoněmecké politické vězně, kteří po zaplacení příslušné částky ze západoněmecké státní pokladny – vloni údajně 30.000 DM za osobu ve valutě nebo v luxusním zboží – jsou pak propuštěni a vystěhováni do NSR. V roce 1976 bylo tímto způsobem osvobozeno asi 1.300 vězňů, a celkem se odhaduje, že tak dosud získalo svobodu asi 6.000 osob. Poslední «obchod» byl údajně uzavřen v září 1977, kdy bylo do NSR «prodáno» 90 východoněmeckých vězňů.

Santiago Carrillo v USA

Od doby «studené války» měli západoevropští komunističtí představitelé vstup do USA zakázán. V listopadu 1977 mohl tuto zlou tradici konečně přerušit Santiago Carrillo. «Rudé právo» informovalo o jeho cestě do USA takovým způsobem, aby byl vzbuzen dojem «zaprodanosti» generálního sekretáře španělských komunistů «imperialistickým zájmem USA». Ve skutečnosti šlo ovšem o jeden z prvních projevů nového realismu Carteroovy administrativy ve vztahu k západoevropskému komunismu.

O zahraničně – politických cílech španělských komunistů řekl Carrillo ve své přednášce na uni-

versitě v Yale: «Chceme Španělsko nezávislé na obou supervelmocích. Chceme je integrovat do Evropy, a proto podporujeme jeho vstup do Evropského společenství. Spolu s ostatními evropskými státy chceme pak budovat takovou ekonomickou i politickou Evropu, která se stane nezávislým činitelem v mezinárodní aréně... Oba vojenské bloky (NATO a Varšavská smlouva) jsou v nynější krizové době nákladným luxusem. Co by se stalo, kdyby USA i SSSR přistoupily na současné rozpuštění obou bloků? Soutěž by se přenesla z vojenské oblasti do oblasti technologické, ekonomické a kulturní. Co by při tom mohly USA ztratit? Nic. Jsou přece pro takovou soutěž mimořádně dobře vyzbrojeny. A co by mohl ztratit SSSR? Také nic. Mohl by jen získat, protože soutěž v těchto oblastech by si vynutila demokratizační režim!».

O eurokomunismu řekl Carrillo na tiskové konferenci ve Washingtonu: «V USA i v SSSR jsou lidé se stejnými výhradami k eurokomunismu. Jsou to ti, kteří vidí svět stejnými očima jako před 40 lety, a kteří dovedou myslit jen v pojmech vojenských bloků. Podstatou eurokomunismu je m.j. snaha překonat toto myšlení, a přispět ke znovunalezení evropské identity». Zdůraznil, že některé prvky demokratického centralismu ve vnitřním životě komunistické strany Španělska nejsou žádným důkazem o trvání «stalinismu», protože takové prvky existují ve vnitrostranickém životě i mnoha jiných nekomunistických stran. Připomněl, že budoucí sjezd strany bude se zabývat revisí všech těch stránek leninismu, které jsou anachronistické, a které se ukazují jako překonané.

Jean Kanapa o ČSSR

Týdeník komunistické strany Francie «France Nouvelle» uveřejnil v prosinci 1977 některé části přednášky, kterou na stranické škole proslovil člen politbyra a mezinárodní sekretář KSF Jean Kanapa. Řekl mimo jiné:

«Zda má být nějaký zloděj v Československu odsouzen k jednomu nebo ke třem měsícům vězení je skutečně jen československá vnitřní záležitost. Jestliže však jsou stavěni před soud lidé, kteří využili ústavou daného petičního práva a kteří protestovali proti propouštění z práce z politických důvodů, pak se to hluboce dotýká i našeho boje za socialistickou společnost, za komunistické ideály. Když se pronásledují "disidenti" a opoziční mluvčí, kteří neuzívají bomb a nožů, nýbrž vydávají letáky, když se zabraňuje ve svobodné umělecké činnosti, škodí se nejen Československu a Sovětskému svazu, ale i socialismu v jeho celku. Proto považujeme nejen za své právo, ale i za svou povinnost, vyjádřit veřejně svůj nesouhlas a protest, a nenechat pracující naši země na pochybách, jaký smysl a cíl náš boj má».

Nová kniha Jeana Elleinsteina

Francouzský komunistický historik Jean Elleinstein, který před časem vzbudil pozornost svou knihou «Dějiny stalinismu», vydal novou

práci nazvanou «Otevřený dopis». Alain Duhamel o ní v «L'Monde» m.j. napsal: «Autor zjišťuje, že marxismus není věda, nýbrž učení a ideologie, které se opírají o vědeckou metodologii. Zjišťuje také, že Marx podcenil expanzivní a přizpůsobovací schopnost kapitalismu. Polemizuje s názorem autora "Kapitálu", že jen dělnická třída je nejdůležitější zainteresována na socialismu. Elleinstein nejen odvrhává zastaralou tézi o diktatuře proletariátu a dokazuje, že ve Francii musí jít o legální a postupnou revoluci při zachování všeobecného volebního práva a možnosti mocenské změny. Upozorňuje také na problematičnost celé řady jiných leninských tézí. Lituje, že Maurice Thorez nevyvodil stejně důsledně a rychle takové důsledky z nevyhnutelnosti destalinizace, jaké vyvodil Palmiro Togliatti. Dovádí svou argumentaci až k logickým závěrům, že SSSR a ostatní východoevropské socialistické státy jsou dnes ovládnuty "privilegovanými byrokratickými skupinami". Konstatuje, že socialistická makrostruktura ještě nezařizuje demokratickou nadstavbu».

Opoziční

«Svaz demokratických komunistů» v NDR?

«Der Spiegel» uveřejnil v prvních dvou číslech letošního ročníku třicetistránkový opoziční dokument, který údajně pochází z kruhů středních a vyšších funkcionářů SED. Jak z dokumentu vyplývá, založily tyto kruhy již nyní ilegální «Svaz demokratických komunistů», a pokračují v jeho výstavbě.

V dokumentu je podroben zdrcující kritice jak sovětský hegemonismus vůči satelizovaným státům «socialistického společenství», tak poměry tzv. «realného socialismu» jak v SSSR tak v NDR. Charakteristika mezinárodní pozice SSSR je blízká čínskému stanovisku. Autoři dokumentu však zdůrazňují, že zdrojem jejich kritické inspirace je především eurokomunismus, a vyzvedávají zejména postoj Santiago Carrillo proti «papežům v Moskvě». Vnitropoliticky odsuzují byrokratickou diktaturu, a požadují vytvoření systému demokratického socialismu se stranicko-politickou pluralitou, s nezávislým parlamentem, s nezávislou soudní mocí a se všemi základními občanskými svobodami. Velikou pozornost vzbudil jejich požadavek opětného sjednocení celého Německa, v němž by «sociální demokraté, socialisté a demokratičtí komunisté mohli nabýt převahy nad konzervativními silami», a které bylo «mostem mezi Východem a Západem a stabilizujícím mírovým faktorem». Předpokladem budoucího sjednocení by se mělo stát vystoupení obou německých států z vojenských bloků, záruka německé neutrality ze strany OSN a povolení všech demokratických stran před budoucími svobodnými volbami do celoněmeckého národního shromáždění.

Východoněmecký režim označil dokument za falsifikát a jeho uveřejnění za provokaci. Ačkoliv okolnosti vzniku dokumentu jsou neznámé, zdá se v každém případě nesporným, že se v NDR opozice saktivizovala, a že zasahuje i dovnitř komunistické strany. Teprve budoucnost ukáže, jaká je její síla.

Z. H.

Dopis Z. Mlynáře italským odborům

Dr. Zdeněk Mlynář, signatář Charty, v roce 1968 tajemník ÚV KSČ, žijící nyní ve Vídni, zaslal generálnímu tajemníkovi italských socialistických odborů UIL Giorgio Benvenutovi dopis o situaci signatářů Charty 77, kteří bylo propuštěni z práce. Na základě tohoto dopisu rozhodla tato odborová ústředna, že bude posílat podpory některým signatářům Charty, postiženým výpovědí a jinými diskriminacemi a že bude žádat další odborové organizace v Itálii a v Západní Evropě, aby se k této akci připojily a protestovaly proti těmto opatřením v Československu. Uveřejňujeme text tohoto dopisu s výzvou, aby naši čtenáři v cizině s ním seznámili odborové organizace v zemích, ve kterých žijí a žádali je o akce solidarity v národním i mezinárodním měřítku.

Giorgio Benvenuto
Segretario Generale UIL
Roma

Vídeň, dne 21. září 1977

Vážený soudruhu Benvenuto!

Při našem osobním jednání letos v červenci v Římě jste jménem UIL projevil plné pochopení pro situaci lidí, kteří jsou v Československu propuštěni z práce za to, že podepsali občanskou výzvu k dodržování lidských a občanských práv, známou jako «Charta 77». UIL je také první odborovou organizací, která některým takto postiženým pracujícím v Československu poskytla i přímo a adresně finanční pomoc. Protože toto pronásledování obhájců lidských práv v Československu nejenom neustává, ale naopak se v tichosti stupňuje, obracím se na Vás tímto dopisem s prosbou, aby UIL pomohla pozvednout hlas odborářů západoevropských zemí proti této politické zvůli a zejména pak proti tomu, že jako nástroj politické a policejní zvůle vystupují v ČSSR i odborové orgány.

Z celkového počtu 750 signatářů «Charty 77» byl dnes již nejméně každý desátý propuštěn z práce. Jde při tom o lidi nejrůznějších povolání: o techniky i dělníky, o učitele i právníky, o lékaře i úředníky aj. Příkládám k tomuto dopisu jmenný seznam a adresy 60 občanů, o nichž osobně vím, že byli propuštěni z práce kvůli podpisu «Charty 77» a většinou žádnou novou práci doposud nemají. Je to seznam neúplný, protože řada případů mně osobně známa není, neboť žijí již tři měsíce v politickém exilu v Rakousku.

Důvodem propuštění z práce v těchto případech je obvykle tvrzení zaměstnavatele, že podpisem «Charty 77» pracovník «ohrozil bezpečnost státu». Tak kvalifikuje totiž podpis pod «Chartou 77» generální prokuratura v Praze, tak potvrzují výpovědi z práce československé soudy. Protože však v textu «Charty 77» není obsaženo nic jiného, než kritika porušování takových občanských práv, jež sama československá vláda for-

málně uznává za platná i v ČSSSR (jde zejména o porušování Mezinárodních paktů o lidských a občanských právech, které ČSSSR ratifikovala a vyhlásila za platná na svém území), je to tvrzení absurdní. ČSSR tak zcela zjevně porušuje zejména též Dohodu č. 111 z roku 1958 o zákazu diskriminace v povolání, kterou formálně na půdě Mezinárodní organizace práce při OSN uznává.

Propustit někoho z práce proto, že «ohrožuje bezpečnost státu», znamená v dnešním Československu, že takový pracovník nesmí být nikým zaměstnán bez souhlasu politické policie nebo aparátu komunistické strany. Je bez práce tak dlouho, než tyto aparáty dají souhlas k novému zaměstnání; po celou tuto dobu nemá nárok na jakoukoli podporu v nezaměstnanosti. Kdyby žil z podpory od soukromých osob nebo skupin občanů, může být trestně stíhán pro tzv. příživnictví a ti, kdo ho podporují, mohou být vystaveni různým formám perzekuce. Aby užívali sebe a svou rodinu, musí nakonec přijmout i tu nejpodřadnější a nejhůře placenou práci. Bez soudu jsou tak tito lidé vlastně posíláni na nucené práce na libovolně dlouhou dobu. Polepšit by si mohli jediným způsobem: kdyby odvolali svůj podpis pod «Chartou 77».

Právo na práci má ve svých rukou monopolně vládnoucí komunistická strana a jí sloužící politická policie. Toto právo může být odňato každému, kdo se odváží veřejně kritizovat diktátorskou praxi z Moskvy dosazeného politického režimu. Podle svých schopností, podle své kvalifikace smí člověk pracovat – ale musí při tom mlčet ke všemu, co politický režim nedovoluje kritizovat.

Českoslovenští obhájcí lidských práv, dělníci a ostatní pracující v Československu vědí, že politickou diktaturu, která se opírá o sovětské tanky, nemohou změnit odboráři západoevropských zemí. Doufají však, že odboráři v těchto zemích mohou přispět k tomu, aby alespoň odbory v Československu nebyly také nástrojem politické policie a aparátu komunistické strany, chtějí-li být zároveň považováni vůbec za odborovou organizaci.

S propouštěním signatářů «Charty 77» z práce vyslovují souhlas závodní výbory odborových organizací. Děje se tak ale pod nátlakem, proti vůli mnoha čestných odborových funkcionářů, při porušování demokracie v samotných odborech. Moje vlastní propuštění z práce v lednu tr. schválilo jenom pět z patnácti členů závodního výboru. Bylo to pět členů «normalizované» KSČ a nikdo jiný. Aby těchto pět hlasů tvořilo většinu, bylo na schůzi pozváno nikoli všech patnáct, ale jen devět členů závodního výboru. Protože však devět je většina z patnácti a dále pak pět je většina z devíti, byl v rámci «demokracie» v dnešních československých odborech i takový postup uznán za plně platný. Funkcionáři odborů, kteří se odmítnou podřídit policejné-politickým direktivám, jsou za to pronásledováni. Tak v případě propuštění z práce I. Medka (závod gramofonových desek v Praze) byli z práce vyhozeni i ti členové závodního výboru, kteří odmítli souhlasit s jeho propuště-

těním. Signatář «Charty 77» P. Pithart (Akademie věd v Praze) byl sám ve funkci předsedy závodního výboru; aby mohl být propuštěn z práce, bylo třeba zbavit ho rozhodnutím shora této funkce a vyměnit i další členy závodního výboru, kteří by s tím nesouhlasili. To se pak dodatečně v odborové organizaci nějakou «většinou» schválilo.

Odboráři v západní Evropě sotva mají představu, jak je možno postupovat i při volbách odborářských funkcionářů. Na podzim roku 1976 jsem se ještě naposledy jako odborář zúčastnil voleb závodního výboru. Na předložené kandidátce mohl každý kohokoli z navržených škrtnout. Avšak pouhé škrtnutí nic neznamenal: podle směrnic vyšších odborových orgánů se pouhé přeškrtnutí jména kandidáta považuje za platný hlas pro (!) tohoto kandidáta, neuvedl-li škrtař volič vedle plné jméno jiného kandidáta, jehož si přeje zvolit! I za těchto podmínek však z celkového počtu asi 320 přítomných hlasovalo 112 proti tomu, aby dosavadní předseda závodního výboru byl znovu vůbec zvolen za člena výboru. Protože to však není většina, byl přesto v novém výboru předsedou zase on a ne někdo z členů výboru, proti nimž neměla plenární schůze žádné námítky. Neboť je to člověk, u něhož je záruka, že v případě potřeby svolá právě jen těch devět členů výboru, z nichž pak pět členů KSČ může vytvořit většinu a odhlasovat všechno, co jim předloží stranický nebo policejní aparát.

Takovéto praktiky ve spojení s hrozbou existenční perzekuce umožnily po roce 1969 provést v odborech rozsáhlou politickou čistku. Státisíce odborářů (velmi často komunistů, kteří odmítli odsoudit Dubčekovu politickou linii) bylo zbaveno odborářských funkcí. Do těchto funkcí byli dosazeni lidé, ochotní obhajovat tzv. normalizační politiku, tj. uznat za správné vše, co je diktováno z Moskvy, počínaje vojenskou intervencí v Československu v srpnu 1968. Do funkce předsedy československých odborů byl dosazen Karel Hoffmann, který sice nikdy nebyl odborářským funkcionářem, zato však v srpnu 1968 patřil k těm, kdo se tajně, za zády parlamentu, vlády i vedení KSČ spojili se sovětskými orgány a připravovali vojenskou intervenci: ve své tehdejší funkci ministra spojů na sovětský pokyn vyřadil v noci 20. srpna z provozu vysílačky čs. rozhlasu a televize i další důležité spoje. Tato – a nikoli odborářská – činnost ho kvalifikuje do funkce člena předsednictva ÚV KSČ i předsedy odborů.

Západoněmečtí odboráři, kteří před několika týdny jednali s K. Hoffmannem jako s odborovým funkcionářem, neměli většinou asi vůbec tušení, s kým si to potrásají pravici. Zato však československý tisk všemožně zveličoval význam této návštěvy K. Hoffmanna u západoněmeckých odborářů. Dělnické hnutí v Československu má totiž silnou demokratickou tradici a dělníci vědí, čím se jejich vlastní demokraticky spravované odbory liší od dnešní Hoffmannovy monopolní organizace. Režimu proto tím více záleží na tom, aby vznikl dojem, že tato organizace je za odbory považována v západní Evropě a že tam odboráři přijímají lidi typu K. Hoffmanna jako skutečné odboráře.

Právě proto je ale důležité, aby západoevropští odboráři pozvedli důrazně svůj hlas proti tomu, jak odbory K. Hoffmanna zacházejí se zastánci demokratických práv v Československu. Vedení

těchto odborů vydalo směrnici, podle níž mají být signatáři «Charty 77» z odborové organizace prostě vyloučeni. Tato směrnice byla již uplatněna nejenom vůči těm, kdo byli propuštěni z práce, ale i v desítkách dalších případů. V situaci, kdy existuje jediná, monopolní odborová organizace, to ovšem znamená, že tím jsou tito lidé zbaveni jakýchkoli odborových práv a ochrany proti zvůli zaměstnavatele právě ve chvíli, kdy se taková zvůle proti nim obrací. Nemají nárok na právní pomoc, kterou jinak odbory poskytují u soudů. Nemají nárok na ochranu odborů při nuceném přerážení na horší a méně placenou práci. Ztrácejí i se svými rodinami nárok na různé druhy podpor, na rekreaci apod., což vše je v Československu vázáno na členství v oficiální, monopolní odborové organizaci. Mnohdy jde při tom o lidi, kteří odborářské práci věnovali před tím dlouhá léta.

Důvody, pro něž jsou signatáři «Charty 77» z odborů vylučováni, jsou z hlediska každého odboráře zcela absurdní. Tak např. inženýr J. Judl, dlouholetý i odborářský pracovník z velkého pražského strojírenského závodu ČKD, byl vyloučen z odborů proto, že prý svým podpisem «Charty 77» se stal rozbijčem jednoty odborů. Takové obvinění má být prokázáno tím, že «Charta 77» se dovolává článku 8 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a konstatuje, že československá praxe, kdy odbory jsou zcela podřízeny stranickým a jiným politickým aparátům, «brání dělníkům a ostatním pracujícím zakládat bez jakýchkoli omezení odborové a jiné organizace k ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů a svobodně využívat práva na stávkou». Je vůbec pro západoevropského odboráře představitelné, že by za vyslovení takovéto věty mohl být vyloučen z kterékoli odborové organizace?

Myslím, že organizace, která takto jedná, se sice může sama nazývat odborovou organizací, že však za takovou může být sotva uznávána odborovými organizacemi dělníků v demokratických státech. Západoevropští odboráři by velmi pomohli nejenom stoupencům «Charty 77», ale všem čestným a poctivým odborářům v Československu, které Hoffmannovo vedení odborů zastrahuje a znásilňuje, kdyby řekli zcela rozhodně a veřejně své «ne» k takovýmto praktikám. Kdyby žádali od vedení čs. odborů při všech příležitostech a stále znovu vysvětlení, jak je něco podobného možné. Kdyby se jasně distancovali od lidí typu K. Hoffmanna a odmítli je považovat za své soudruhy, za odboráře. Kdyby žádaly mezinárodní odborové organizace, aby pranýřovaly takové národní odbory, které se snižují k úloze služby politické policie.

Československé odbory jsou členy Světové odborové federace se sídlem v Praze. Víím, že tato organizace je ovládána SSSR a je i finančně závislá na zemích Varšavského bloku. Jejím generálním tajemníkem je však přece jen představitel francouzských odborů. Již dne 27. ledna 1977 jsem napsal této organizaci dopis (který byl zčásti přes západní tiskové agentury v Praze zveřejněn) a uvedl v něm první konkrétní případy onoho postupu čs. odborů, o němž tu nyní píším. Nedostal jsem však nikdy vůbec žádnou odpověď, ačkoli dopis byl generálnímu tajemníkovi SOF doručen. Odpovídá tento funkcionář za svou činnost také

francouzským odborářům, nebo odpovídá jenom Moskvě a Praze? Nebylo by dobře, kdyby mu tuto otázku položili docela veřejně západoevropští odboráři?

To vše není proti zájmům, nýbrž naopak v zájmu solidarity odborářů ze zemí západní i východní Evropy. Musí to být totiž spolupráce mezi odboráři, a ne mezi odboráři a policejními agenty, kteří se za odboráře nechali jmenovat. Když se před časem vydal někdejší šéf sovětské politické policie KGB do Anglie jako odborář, postavila se část britského veřejného mínění ostře proti tomu; snad to také pomohlo, že byl pak zbaven této funkce. Myslím, že rozhodný postoj vůči současným praktikám v československých odborech může také jen přispět k porážce podobných sil a tím i ke skutečnému porozumění a přátelství mezi odboráři zemí západní i východní Evropy.

Prosím Vás proto, soudruhu Benvenuto, aby vedení UIL uvážilo praktické kroky, jimiž by mohlo pomoci jak politicky diskriminovaným obhájcem demokratických práv v Československu, tak i všem čestným pracovníkům československých odborů.

Se srdečným pozdravem

Zdeněk Mlynář

... boli akosi odhodlaní -aneb Vasil Bilak

o roce 1968

Z projevu Vasila Bilaka
předneseném na stranic. aktivu 18. června 1969

Lenže oni nechceli vstúpiť do Prahy, ako nám potom v Moskve objasňovali sovietski súdruhovia. Oni keby nebolo také uznesenie v predsedníctve, by do Prahy ani nevstúpili a zostali by iba na okraji Prahy. Pôvodne bolo v úmysle, ako nám pri rokovaní v Moskve vysvetlovali, že tu pridú 4 divízie. Ale keď potom videli, čo sa stalo, že sa tu postavilo i predsedníctvo proti, vláda proti, Národné zhromaždenie proti, vyzdvihovalo sa strašne, mysleli si pravdepodobne, že Američania a Západní Nemci využijú ten chaos, tak potom sem hodili teda 29 divízií a boli akosi odhodlaní to zvalcovať aj so Západným Nemeckom, pretože to nám v Moskve v máji vraveli, to si vy uvedomte, že my Československo nevypustíme, inak by to bolo anulovanie výsledkov II. svetovej vojny, nadarmo by padlo našich 20 miliónov mŕtvych, i vašich, atď. a my Československo nevypustíme zo spojelectva i keby sme mali risknúť hoci akú tretiu svetovú vojnu. To nám jasne povedali 4. mája v Moskve.

Vydal: OV KSČ Topolčany - 1969
(s předmluvou tajemníka OV pre ideologickú prácu).

Levice v Benátkách

Ve dnech 11. až 13. listopadu 1977 se konala v Benátkách z iniciativy skupiny «Il Manifesto» konference západní levice na thema «Moc a opozice v porevolučních společnostech». Zúčastnily se jí zástupci všech stran a směrů levice v Itálii a ostatních západoevropských zemí a spolu s nimi zástupci socialistické opozice z SSSR, Polska, Maďarska a Československa. Mezi účastníky byli čelní členové komunistických stran Itálie, Francie a Španělska jako na př. členové ÚV KSI Villari a Trentin, známí francouzští marxisté Louis Althusser a Charles Bettelheim, člen vedení KS Španělska Comin, Franz Marek z Vídně a další. Za socialistickou opozici ve Východní Evropě vystoupili Boris Weil a Leonid Pljušč, z SSSR, předseda stávkového výboru v Gdyni V. Baluka z Polska, Meszáros z Maďarska, Carlos Franqui z Kuby a Luděk Kavín a Jiří Pelikán z Československa.

Na závěr přijali účastníci konference, které věnoval tisk a ostatní sdělovací prostředky velkou pozornost prohlášení, ve kterém se praví: «Účastníci konference o Moci a opozici v porevolučních společnostech» jež se konala ve dnech 11. 12. a 13. listopadu v Benátkách, navrhuji, aby započatý dialog a zkoumání pokračovaly v duchu svobody, otevřené konfrontace názorů, politické a morální angažovanosti, jež charakterizovaly toto setkání.

Domnívají se, že západní levice má velké zpoždění v analýze uskutečněných revolucí a skutečných podmínek, struktury a politiky těchto společností. Překonat toto zpoždění je úkolem nejen solidarity, ale politickým závazkem všech třídních sil, které bojují na Západě za socialistické přeměny.

Domnívají se, že podstatným úkolem je dobytí a rozšíření oblasti svobody v porevolučních společnostech. Podporují proto boj za demokracii a zavazují se odsoudit všechny projevy jejího znásilňování. Domnívají se ostatně, že nesvobody mají svůj původ v hlubokých procesech, revolučního a přechodného období a musí proto být řešeny právě v této souvislosti a na této základně.

Signatáři tohoto prohlášení vyhlásují své odhodlání pokračovat v této započaté práci analýzy a aktivní solidarity na druhém setkání s ještě širší účastí, které bude svoláno v první polovině roku 1978 do Barcelony u příležitosti 10. výročí «pražského jara», jehož původ a výsledky budou diskutovány v tomto rámci.

Prohlášení podepsali: Trentin, Villari, Girardet, Ripa di Meana, Rieser, Masi, Magri, Rossanda (Itálie), Althusser, Bettelheim, K.S. Karol, Linhart (Francie), Marek (Rakousko), Comin, Claudin (Španělsko), Singer (Anglie), Pljušč, Weil (SSSR), Baluka, Pomian (Polsko) Meszaros (Maďarsko), Franqui (Kuba), Mlynář, Kavín, Pelikán (Československo).

Protokol této první konference bude vydán organizátory jako knížka v několika jazycích. Pro závažnost hlavních referátů a diskusních příspěvků se k této konferenci vrátíme v některém z příštích čísel Listů, abychom s nimi seznámili naše čtenáře v Československu.

Fr. KRIEGEL:

«Není socialismu bez demokracie»

MUDr František Kriegel, signatář Charty 77, v roce 1968 člen předsednictva ÚV KSČ a předseda Národní Fronty, vyloučený v roce 1969 z ÚV KSČ a pak i ze strany, v současné době «nejsledovanější» signatář Charty pod přísným dozorem státní bezpečnosti, byl požádán oficiálním časopisem KS Španělska Mundo Obrero o interview k 10. výročí zvolení Alexandra Dubčeka prvním tajemníkem KSČ. Výběr jistě není náhodný: František Kriegel totiž působil v letech 1936-38 jako lékař v Mezinárodních brigádách ve Španělsku (proto je asi oficiálním tiskem nazýván «mezinárodním dobrodruhem») a dožívá se v tomto roce svých 70 tých narozenin.

Text interview nebo jeho podstatné části byly uveřejněny také v deníku KS Itálie «Unita'», francouzském «Le Monde», anglickém «Guardian» a řadě dalších novin a v rozhledech a televizích mnoha zemí. Přinášíme pro čtenáře «Listů» plný text rozhovoru.

Otázka: Přes svůj tragický konec, způsobený zahraniční vojenskou intervencí, «pražské jaro» znamenalo nepochybně období skutečného pokroku – demokratického a socialistického – a hluboké sblížení mezi lidem a socialismem. Pro španělské komunisty, stejně jako i další KS západu, byl čs. příklad moži lednem a srpnem 1968 podnětem k hledání demokratické cesty k socialismu a tvůrčího obnovení marxistické teorie. Jaké je podle Vašeho názoru místo, které patří čs. zkušenosti demokratického socialismu z první poloviny roku 1968 v dějinách světového socialismu?

Kriegel: Dovolte, prosím poznámku k slovům «tragický konec». O konci by bylo správné hovořit kdyby «Pražské jaro» skončilo vojenskou intervencí, nezanechalo po sobě žádných stop a přestalo působit ve vědomí lidí doma i v cizině. Kdyby prostě zaniklo. Obrodné hnutí roku 1968 v Čsl. bylo přerušeno násilnou vojenskou intervencí, která se uskutečnila v rozporu s platnými spojeneckými a mezinárodními smlouvami. Proces r. 1968 probíhal za rozsáhlé podpory obyvatelstva a s jeho souhlasem. Občané cítili potřebu základních, strukturálních změn. Vztahovalo se to na oblast hospodářskou, ústavní, vzájemných vztahů národů Československa, spoluúčasti výrobců na správě podniků, záruk občanských a lidských svobod atd. Tyto a další postuláty nezmižely v propadlišti času, zůstaly ve vědomí lidí. Občané konfrontují tvrdou represivní realitu s atmosférou několika měsíců 1968. Významné je, že i mladá generace zná tu dobu, ví o co šlo. Myšlenky r. 1968 našly velkou ozvěnu mimo hranice Československa. Samotný fakt, že státní moc považuje za nutné v 10. roce po obsazení země cizími voj-

sky uplatňovat tvrdý režim, svědčí pro platnost a sílu myšlenek Pražského jara.

Rok 1968 nebyl izolovanou historickou událostí. Byl jedním, snad nejvýznamnějším projevem krize centralisticko-byrokratického mocenského systému. Mějme na zřeteli, že lednu-srpnu 1968 v Československu předcházelo vyobcování Jugoslaviie s následným vývojem v té zemi, události v Polsku a Maďarsku r. 1956, krize ve vztazích s Čínskou lid. republikou koncem 50-tých let a začátkem 60-tých, 50-tá léta plná justičních zločinů a utrpení nevinných obětí, odhalení XX. sjezdu KSSS, události v Polsku a zejména v Československu 1968. Nelze zapomenout na střílení do dělníků v r. 1970 v Polsku. Tento výčet není zdaleka úplný. Nutil však vedoucí lidi v nejvýznamnějších komunistických stranách kapitalistického světa k úvahám o tom, «jaký je ten socialismus v socialistických zemích». Je-li správné vše, co se za «jedině správné» a pro celé světové hnutí platné vydává. V celém procesu kritiky a nových pohledů sehrála významnou roli studie Togliattiho o systému moci. Poválečná generace komunistů dospěla ve své většině k poznání nutnosti změn k nimž přistoupila v r. 1968.

Bylo by, myslím, v nejmenším neskromné, tvrdit, že 68. rok byl předchůdcem koncepcí označovaných jako «eurokomunismus». Byl jen jedním z velmi významných projevů obnovy, obrození, aktualizace marxistického myšlení aplikovaného na potřeby soudobého vývoje. Není náhodou, že se touto problematikou zabývali komunisté japonští, západoevrpští, stejně jako v ostatní Evropě, ale i jinde.

Otázka: Zkušenost z roku 1968 podtrhuje především nerozlučitelné spojení mezi demokracií a politickou svobodou a socialismem. Strany, jež se hlásí k «eurokomunismu» rozvinuly v poslední době tento problém ve své politické praxi i v theoretickém myšlení. Často se při tom odvoláváme na «pražské jaro». Jaký je váš názor na vztah demokracie a socialismu?

Kriegel: Správné je tvrzení o neoddělitelnosti mezi demokracií, politickou svobodou a socialismem. Stejně správná je téze, že není socialismu bez demokracie.

Zatím žádná strana, která je držitelem monopolní moci – nemám na mysli onu formální účast na vládě různých stran nebo organizací – neuvedla v plné míře v život principy buržoasní demokracie. Víme, že mnohé buržoasní demokratické svobody mohou mít formální charakter, že za fasádou těchto institucí působí mohutné třídní síly. V tomto ohledu se však vždy tvrdilo, že teprve socialistický řád bude s to uplatnit buržoasně demokratické svobody v *nejplnější míře*. Nejen je uplatní ale uvede je do života v nesrovnatelně širším

měřítku. Především tím, že člověk-občan-tvůrce, zbavený vykořisťování ve vykořisťovatelské společnosti, bude mít možnost uplatnit svůj talent, vůli a schopnosti ve výrobě, kultuře, umění a ve správě státu, obce, pracoviště a ve veřejném životě. Bude ve vhodné formě spolurozhodovat o životě společnosti. Vytvoří se nové, lepší vztahy mezi lidmi. Aby člověk cítil svou lidskou a občanskou důstojnost, musí mít pocit, že požívá svobod umožňujících mu uplatnění. Musí být přesvědčen, že jako občan má možnost vyjádřit svou vůli, svůj názor, návrhy, nesouhlas – přímo i nepřímo. Že se může svobodně sdružovat a pohybovat. Že zákony mu zaručují občanské svobody a lidská práva. Spousta lidské a občanské iniciativy se ztrácí tam, kde monopolní moc a její byrokratický aparát stojí nad občanem, rozhoduje suverénně jeho jménem o něm, bez něho a často proti němu. Formální reprezentativní orgány nevyjadřují vůli občana, ale vůli nadřazeného centra. Tomu odpovídá i volební systém s předem určenými členy zákonodárního sboru se známými 99,98% souhlasných volebních lístků pro kandidáty a známou jednomyslností ve všech případech hlasování. Slovo demokracie se stalo prázdňím pojmem. Státní moc si pak vyrábí zákony podle potřeby, poslušný zákonodárny sbor je vždy jednomyslně schváln. Monopolní moc se pak snadno může dovolávat platných zákonů a podle toho dle libosti zacházet s občanem, státním majetkem, smlouvami a pod.

Byl tudíž v 1968 r. oprávněný požadavek uvedení v život systému zaručujícího uplatnění demokratických práv. Není socialismu bez demokracie.

Otázka: Současná situace je nesporně charakterizována «zmezinárodněním» výrobních sil a celého společenského života; avšak současně zesiluje volání po národní nezávislosti a přání jednotlivých národů být skutečnými vládci své zemi. V zásadě měl znamenat konec kapitalismu ve třetině světa začátek nového typu vztahů mezi národy a státy, založeného na vzájemném respektu. Ale některé příklady, zvláště Československa z roku 1968 a teď ukazují, že i socialistické země používají násilí, mají pohrdavý vztah k národní nezávislosti a vycházejí spíše z pozic síly a mocenské převahy. Jaký význam by se podle Vašeho názoru měl připisovat otázce národní nezávislosti v rozvoji socialistických idejí ve světě?

Kriegel: Doba poválečná je poznamenána rozpadem koloniálních impérií. Výjimečně vyšly velmoci s teritoriálními zisky. Projevila se reakce na koloniální období, projevil se růst národního vědomí, rovnoprávnosti, zdůrazňování samostatnosti a práv národů na vlastní bohatství a jeho využití ve prospěch vlastního lidu. Se získáním státní samostatnosti byly spojeny pokusy o socialistické formy státu. Poválečná Evropa viděla zřízení socialistických států. Po určitou dobu se slyšelo heslo o vlastní, specifické cestě k socialismu s přihlédnutím k specifickým podmínkám, dějinám, tradicím, kulturní historii etc. té které země. Oněměla tato píseň koncem 40-tých let, nastalo tragické období podřízenosti jedinému nadřazenému centru. Vývoj techniky nutí země světa k soustředování, sdružování zdrojů a sil k společnému řešení společných zájmů. Země se však nevzdávají své národní svrchovanosti. Vidíme, že se postupně vytvářejí některé světové rysy života to však

neznamená vzdání se národních rysů, kultury, zájmů. Neznamená to podřizovat se zájmům nějaké nadřazené, centrální moci. Socialistické zřízení vyrůstá z kořenů vlastní země, v souladu se stupněm vývoje společnosti a jejích výrobních prostředků, boje lidu země za její pokrokový vývoj. Socialismus nelze importovat. Nikdo jej nikomu nemůže darovat.

Otázka: My, španělští komunisté, jsme často říkali, že pro nás je budoucnost socialismu v Československu personifikována osudem představitelů «Pražského jara». Jak vidíte osud Váš osobní a Vašich spolupracovníků dnes a v budoucnu a jaké jsou podle toho politické perspektivy vývoje ve Vaší zemi?

Kriegel: Země je dnes pod tvrdým represivním režimem. Vytvořil z mnoha 10-ti tisíců vrstvu páriů s nimiž úřady zacházejí dle libosti. Zbavují je práce, jejich dětem znemožňují přístup na školy a ke vzdělání i členy rodin zbavují práce, odebírají jim cestovní doklady, jsou šikanováni policejními výslechy. Platí zákaz činnosti v oblasti školství, kultury. To je dnes normou. Nicméně, jak ukazuje ohlas na Chartu 77, projevy sympatie a souhlasu, lidé se zlomit nedají. Jsou přesvědčení o správnosti svých požadavků, statečně čelí represím. Dějiny vůbec a i nedávné dějiny Evropy znají nemálo příkladů, kdy i ty nejtvrďší režimy v důsledku sil, které již nejsou s to zvládnout, se musely poroučet.

Otázka: Zmírnění mezinárodního napětí, úsilí o evropskou bezpečnost a za překonání rozdělení našeho kontinentu na dva antagonistické bloky – jsou tyto cíle přetíživé pro rozvoj věci demokracie a socialismu? Je však možné oddělovat tyto cíle od účinné akce za opravdové respektování a uplatňování v praxi občanských a lidských práv?

Kriegel: Opravdové respektování a uplatňování občanských a lidských práv v praxi je neodmyslitelné od rozvoje demokracie a socialismu, je jeho integrální součástí. Společenský řád bez demokracie si nemůže dělat nárok na označení «socialistický». Zmírnění mezinárodního napětí je nutné. Dnešní stav vojenské techniky dosáhl takového stupně, že případný válečný konflikt by byl zhoubný pro všechny účastníky konfliktu. Vedl by k nesmírným lidským a věcným ztrátám. Nikomu by neprospěl. V tomto vědomí vznikla myšlenka usilovat o rozpuštění vojenských bloků, zmrazení vojenských výdajů, usilovat o postupné odbrojení. Uvolněné hmotné, technické a intelektuální prostředky by se daly nesrovnatelně prospěšněji použít na řešení velikých problémů, před kterými stojí lidstvo: zabezpečení potravinami, problémy populační, ekologické atd. Taková atmosféra by prospěla sbližování národů, otupení expansionistických tendencí, zlepšení mezistátních a mezilidských vztahů.

Otázka: Co mohou podle Vašeho názoru udělat západní komunistické strany, aby pomohli skutečným čs. komunistům (většinou vyloučeným a persekvovaným) k vytvoření potřebných podmínek, aby mohli pracovat pro dosažení společných cílů a ideálů a vůbec ve prospěch věci demokracie a socialismu a respektování občanských práv v Československu?

Kriegel: Domnívám se, že nejdůležitějším činitelem jsou především úspěchy západoevropských komunistických a socialistických stran a pokrokových hnutí ve vlastních zemích. Každý jejich úspěch je

objektivní oporou pro pokroková a revoluční úsilí v ostatní části Evropy. Posilují ale i jinde, mimo Evropu, obrodné tendence v marxistickém a pokrokovém hnutí. S uznáním a povděkem kvituje me projevy sympatie a solidarity. Víme, že KS a ostatní pokrokové síly působí v nemálo složitých a pro ně nelehkých podmínkách. Tím více nás těší podpora našeho úsilí o obnovu a demokratizaci života v naší zemi. Velmi důležité jsou Vaše hlasy protestu proti represivním opatřením, kterým jsou podrobena jednotlivci i skupiny dožadující se, aby v Československu byly dodrženy závazky přijaté v mezinárodních dokumentech (zavěrečná konference v Helsinkách, závěrečná deklarace berlínské konference evropských KS., a na návrh SSSR, přijatá deklarace OSN koncem prosince 1977), a to že trváte na důsledném uplatnění lidských a občanských práv. To vše patří neoddělitelně k obsahu pojmu «socialistická demokracie». Je důležité aby ze strany tisku, sdělovacích prostředků, z programů různých setkání a jednání nezmizely otázky svobody slova, publikace, tvůrčího uplatnění, svoboda uplatnění v oblasti veřejné činnosti a zejména práce v mezích znalostí a schopností. Je dobré sledovat osudy jednotlivců a skupin obyvatelstva, pomáhat knihami, časopisy a pod.

Otázka: Cítíte k Vám hlubokou úctu a obdiv. Proto nám dovozte osobní otázku: Jaká je Vaše nynější situace? Vaše zdraví? Životní podmínky? Možnosti sledovat mezinárodní vývoj a diskuse, které se rozvíjí v současném marxismu?

Kriegel: Považuji to za otázku přátel přáteli. Dík. Jsem zdrav. Ptáte se na životní podmínky. Po řadu let je mi znemožněna odborná práce lékaře. Ptáte se také na «možnosti sledovat nezinárodní vývoj a diskuse, které se rozvíjí v současném marxismu». Knihy a časopisy, jakož i denní tisk některých – a to nejdůležitějších – západoevropských KS se sem prakticky nedostanou. Pokud mi přátelé literaturu posílají, nedostane se mi do rukou. Dopisy docházejí nepravidelně, některé vůbec nedojdou, a jiné až s několikaměsíčním zpožděním. Byl mi odebrán telefon, nemohu cestovat, poněvadž mi úřad odebral cestovní pas. Skoro rok mám přede dveřmi bytu 2 uniformované policisty, kteří ve dne i v noci zjišťují a zapisují mé návštěvy, zaznamenávají čas jejich příchodu a odchodu. Do velmi nedávna kromě uniformovaných policistů stávalo před domem, v němž bydlím, auto s třemi policisty v civilu, kteří mne sledovali na každém kroku včetně do obchodů, koncertů atd. Pokud jsem se s někým zastavil a hovořil, tyto osoby byly zjišťovány a fotografovány. Za těchto «demokratických» podmínek je soustavné sledování vývoje mezinárodní diskuse v současném marxismu velmi nesnadné.

Otázka: Znáte základní rysy politiky KS Španělska? Jaký je Váš názor na politiku naší strany?

Kriegel: Znáte můj hluboký vztah k Vaší zemi a k Vašemu lidu. Obdivoval jsem jeho šlechtnost a statečnost. Ze zlomků zpráv a četby znám snad základní rysy politiky KSS. Ze zdejšího tisku si uvědomuji ostrost útoků na KSS. Podmínky vládnoucí u nás znemožňují pravidelný přísun knih, časopisů a novin. Jsem přesvědčen, že KSS provedla podrobný rozbor věcí ve Španělsku a vypracovala politickou linii, kterou považuje v součas-

né době za nejsprávnější pro Španělsko. Jinak jsem příliš málo informován.

Otázka: Domníváte se, že by se nynější krizová situace v Československu dala řešit nějakou formou «národního smíření» jako to probíhá dnes ve Španělsku? Jaké jsou podmínky takového či podobného východiska?

Kriegel: U nás je pojem «národního usmíření» sotva aplikovatelný. Nejedná se o proti sobě stojící velké, podstatné části obyvatelstva republiky, které by stály v boji proti sobě.

Toto heslo se stalo aktuálním ve Vaší vlasti po tragickém, obětí plném období občanské války, kdy proti sobě stály 2 armády, 2 ideologie, 2 cíle, 2 různá vedení a různé společenské síly, po období kruté represe a dlouholeté diktatury. Dnes po 40. letech, z generace let 30-tých zbyl jen zlomek. Národy Španělska získaly drazé zaplacené zkušenosti, pochopily cenu a význam demokratických práv a svobod. Výzva k «národnímu usmíření» se snadno přiblížila vědomí obyvatelstva Španělska.

U nás nedošlo k rozpolcení země. Nutnost demokratizačních změn byla pochopena velkou většinou obyvatelstva působícího jak ve výrobě, tak i v kultuře a vědě. Toto pochopení vyplývalo z tradic, celkové vysoké úrovně obyvatelstva a poznání nutnosti přizpůsobit se potřebám nastupující vědeckotechnické revoluce. Proto také s širokými sympatiemi sledovalo vývoj r. 68. Není přece náhodou, že proces nebyl přerušen vnitřními silami země. Byl zlomen intervencí několikasettisícové armády 5 zemí s použitím tisíců tanků a letectva. Je všeobecně známo, že k zásahu došlo v rozporu s platnými spojeneckými a jinými mezinárodními smlouvami, v rozporu s Chartou OSN, slavnostně podepsanou všemi účastníky obsazení naší země.

Represe, která postihla statisícovou armádu bývalých členů KSC, a politicky neorganizovaných a členů jejich rodin, vyhloubila hluboký příkop mezi státní mocí a obyvatelstvem. To platí i o občanech nebezprostředně postižených, kteří pozorují v denním životě rozpor mezi slovy a činy, deklaracemi a praxí vládnoucího režimu. Tento příkop lze překlenout opravdovým, nikoli formálním, uplatněním ústavních a jiných zákonů a mezinárodních dohod jako jsou Závěrečný akt helsinské konference, Všeobecné deklarace lidských práv, závěrečné deklarace konference evropských komunistických stran, která mj. rovněž se vši vážností zdůraznila zásadu národní svrchovanosti, územní celistvosti, nevměšování do vnitřních záležitostí, v případě rozporů nepoužití síly ani hrozby silou, rovnost všech stran a nepodřízenost žádnému ústředí (které, jak všichni zdůrazňují neexistuje). Je třeba skoncovat s dvojím přístupem k vlastnímu podpisu – podepsat a nedodržovat. Je třeba začít smlouvy dodržovat: jednoznačně uplatnit státní a národní svrchovanost, skoncovat s represemi, uvolnit všem občanům cestu k plnému uplatnění v životě v souladu s jejich znalostmi a schopnostmi.

Otázka: Co byste vzkázal na prahu roku 1978 našim čtenářům a španělské veřejnosti?

Kriegel: Prosim, abyste laskavě tlumočili mé přání, aby krásná španělská země a její národy vstoupily do období rozkvětu demokracie, hospodářství a kultury, do doby plodné a úspěšné spolupráce s jinými národy.

Chvála nacionalismu

Když v lednu 1968 pomalu začínalo, co se postupně mělo stát «československým jarem», málo se mluvilo o národu, o jeho svébytnosti, o národním dědictví a povinnosti vůči němu. Tak ještě «národní tradice» se postupem času občas objevily jako synonymum odlišnosti od vnuceného modelu, teorie i praxe. Bylo však až kupodivu, jak málo byl nacionalismus obsahem «jara», jeho dominující ideologií.

Tato skutečnost je dnes tím zajímavější, že komunistické strany, zahrnované pod etiketu «eurokomunismu», učinily svou nezávislost na SSSR hlavním rozlišovacím znakem nového přístupu k politické realitě svých zemí a k problémům, s nimiž se setkávají. Zkoumáme-li, do jaké míry má eurokomunismus skutečně kořeny v československém pokusu z roku 1968, překvapí, v jaké míře se zdůrazňují právě hesla, jichž v «československém jaru» bylo poskrovnu, postoje, jež mu musely být doslova vnuceny zvenčí, a jak málo tu za posledních deset let bylo skutečné analýzy sociálního a politického myšlení, jež si tehdy v Československu klestilo cestu. Včetně myšlení o komunistické straně, o jejích dějinách, její roli, její vnitřní struktuře a její funkci ve společnosti.

Eurokomunisté mají pochopitelně svoje důvody. Důkaz nezávislosti na SSSR je předpokladem toho, aby mohli aspirovat na roli, jež by byla – jmenovitě v Itálii a ve Francii – úměrná jejich početní síle. Nechuť analyzovat ve světle československé zkušenosti, v čem je třeba radikálně přezkoumat myšlení o komunistické straně, její názor na sebe samu a na funkci KS na cestě k socialisticky orientované společnosti, jsou naproti tomu motivovány obavou, jaké důsledky by taková analýza a její důsledky měly pro počet členstva, počet voličů a samu roli, kterou právě tyto komunistické strany dnes ve svých zemích hrají. Kvadratura kruhu, nikoli nová. Její nejsnáze řešitelnou částí je právě ta, jež je vyjádřením nacionální a nacionalistické tendence.

U nás tomu bylo v roce 1968 naopak. Uvažovat o reformách, seberadikálnějších, v oblasti politiky, ekonomie, kultury, ba dokonce i o reformách strany a její role, znamenalo myslet stále ještě z hlediska uchování toho, co je. Uvažovalo se, aspoň se tak zdálo, o modifikacích statu quo, nikoli o jeho zrušení. Vznést otázku nezávislosti na SSSR by bylo naopak znamenalo naléhat na změnu statu quo, na změnu stavu, jaký existoval v posledních dvaceti letech a jehož zrušení se jevilo jako nejméně možné.

Český nacionalismus se v té době projevoval spíš pozitivně. Nešlo mu o identifikaci nepřátel národa, ukladačů o jeho existenci, o jeho svébytnost a svéprávnost, o místo na slunci, v koncertu národů. Šlo mu spíš o to, aby v kontextu, který považoval za těžko změnitelný, mohl národ v daleko širší míře než dosud uplatnit vlastní tvůrčí schopnosti, budovat na vlastních demokratických tradicích, pěstovat svou kulturní sounáležitost s Evropou. Relativita vlastní historické zkušenosti ho naučila, že není dědičných nepřátel ani dě-

dičných přátel. Potomkům těch, kteří ve jménu nacionalismu 19. století aktivně rozbíjeli rakouskouhouskouskou monarchii, se po ní nejednou zasteskalo a zprvu jen v duchu a později i nahlas se stále častěji ptali, co by bylo, kdyby, a zda by nebylo, přece jen, jaksi . . . Ještě podivnější se mohlo zdát, jak potomci těch, kteří tak či onak těžce zaplatili za nacismus a riskovali či položili životy v zápase s ním, rychle pochopili, že národní nepřítel není Němec, ale jen určitý typ «němectví», s nímž se poválečné Německo rozešlo, nebo snaží rozejít. Netoliko ve slovech, ale ve skutečích, jež měly a mají hluboké důsledky. Na Slovensku téměř zmizel nacionalismus ve své podobě protimaďarské, a také tradiční animozita českopolská se zdála z docela jiných časů. Samozřejmě, tradiční náklonnost českého nacionalismu k Rusku v poválečném údobí těžce utrpěla, ale ne tak, aby se protiruský šovinismus stal součástí českého nacionalismu.

Srpen 1968 a následující desetiletí přinesly radikální změnu. Ne hned. Okupace pochopitelně vyvolala vlnu antisovětlismu, která nemohla nevyústit v šovinismus, namířený proti všemu ruskému. Bylo však po dlouhou dobu až kupodivu, jak národ jako celek odmítal identifikovat svůj odpor proti normalizaci, svou zoufalou víru, že se snad přece jen podaří zachránit alespoň něco z jara 1968, s nacionalistickou nenávistí k národu, k zemi, jež byly příčinou jeho osudu. Po řadu let nebylo možné tvrdit, že nacionalismus je hlavním nebo dokonce jediným tmelem a poutem mezi příslušníky národa, zbaveného nejen práv, ale i jakékoli jiné ideologie, politické či náboženské. Teprve v posledních letech se ukázalo, že stejně jako jinde ve světě, i v Československu není nacionalismus mrtvým pojmem, nýbrž myšlenkou se spoustou skrytých tvůrčích rezerv.

Není tomu přitom tak dávno, co se u nás aspoň zčásti dařilo zapřáhnout nacionalismus do káry stalinské ideologie. Vzpomeňte jenom na Jirásku, na jiráskovskou akci, na orgie nacionalismu, které pořádal Zdeněk Nejedlý ve jménu integrace českého národa do sovětského systému. Kde je dnes Jirásek, kde je Nejedlý, kde je Palacký a vůbec tradice, z nichž se zrodilo a z nichž žilo národní obrození a mnohé dlouho po něm? Durych a Pekař, už jsme to kdysi řekli, by normalizačnímu režimu věru stáli za studium a za politickou rehabilitaci, jejíž důsledky – mimochodem řečeno – by byly pro českou kulturu daleko blahodárnější, než někdejší kanonizace Jiráska a Nejedlého. Česká divadla mohou sotva pomyslet na Jiráskovy vlastenecké hry (po skandálech z prvního pookupačního období), učitelé těžko mohou ukládat Temno jako povinnou četbu. Vypočítávat ostatně netřeba.

Národ postupně, jako se děje se všemi utlačenými a potlačenými národy, začal ztotožňovat každou kvalitu s nacionalismem. Každý malý úspěch se stává novým pramínkem národního sebevědomí, pokořeného, uraženého, poníženého, ale přece nezničeného. Není síly, která by přivedla návštěvníky do kina, kde se hraje sebelepší sovět-

ský film, do divadla, které nakonec prosadilo, že smí uvést byt' minimálně kontroverzní sovětskou hru. To ostatně bývalo i dřív, ovšem mezi dnes a včera není společného měřítko, situace se změnila rádoře. Stejně je tomu s postojem k ruštině na školách, kde lze situaci srovnat toliko s postojem k němčině za války a po ní. Protiruské předznamenání českého nacionalismu a jeho intenzita má přítom i své ironické dimenze. Teprve okupace ze srpna 1968 rozhodla, že se pražské metro bude stavět podle sovětských plánů, sovětskou technikou, s použitím sovětské technologie. A dnes si poslechněte: «Jen ať se Rusáci kouknou na to naše metro, ať si čuchnou, co dokáží české ruce!».

Nejde ovšem o anekdoty. Není oblasti společenského života, v níž by každé hnutí, každý úspěch či neúspěch, nedostával okamžitě nacionální zabarvení. V situaci totálního politického a ideologického vakua se nacionalismus a jej provázející protiruský šovinismus stal opět dominující a prakticky jedinou masovou ideologií. Za normálních okolností by nebylo důvodů k radosti. V situaci, v jaké přežívá český národ už po téměř deset let, je nacionalismus jedinou ideologií, která přerůstá, jež může přerůst jedince, individuálního občana bez občanských práv, a spojit ho s širším kolektivem. Ve společnosti bez politiky není politické ideologie, která by to mohla; ve společnosti bez náboženství není jiného duchovního tmelu s dostatečně masovým záběrem; ve společnosti, kde není sociální identifikace, není půdy pro ideologii třídní – ať už jakoukoli. Jediné, co existuje dál a co nelze žádným způsobem zlikvidovat ani za staletí, je národ. V období, kdy rozdělení světa mezi supervelmoci degradovalo význam nacionalismu malých a středních národů jako ofenzivní, expanzivní ideologie, vzrostl všude na světě, a jmenovitě v Evropě, význam nacionalismu jako ochránce vlastní národní osobnosti, tradice, perspektivy i ambicí. Dokonce i národy, které už dávno pozbyly vlastní svrchovanosti a byly po staletí odsouzeny k regionální existenci, začaly rozhodně uplatňovat svou osobnost v oblastech, které nebyly hlavní doménou nacionalismu. Dnešní svět, a v našem případě Evropa, zná nacionalismus sociální, ekonomický, osvětový, náboženský i pochopitelně kulturní. Identifikace civilizačního pokroku s národními kvalitami se dostává do popředí tím víc, čím menší je možnost národa či etnické skupiny skutečně rozhodovat o vlastních osudech. Silí tendence k federalismu, k regionalismu, k územní samosprávě. Jak se ukazuje, není před nimi úniku a bude jich v budoucnu přibývat.

To platí pochopitelně i o Sovětském svazu a té části Evropy, která se octla pod jeho kontrolou. Stačí podívat se blíž na jednotlivé sovětské republiky, o státech varšavského paktu nemluvě. Čím větší omezování národní svébytnosti, tím silnější nacionalismus, identifikace každého hnutí, každého dechu, každého pohybu s národem.

I v Čechách. Tak tomu bude i dál, dokud potrvá současná situace. A dobře tak.

Jen z růstu protislovenského šovinismu, který s tím vším souvisí, není proč se radovat. Rozděl a panuj! bylo vždycky heslem impérií. Kéž bychom na to mohli nezapomínat. I když je to dnes tak strašně těžké.

Varšava Praze

Drazí přátelé!

Můžeme se upřímně takto oslovovat, neboť jsme si vědomi, že přátele z nás nedělají rituální vládní prohlášení, nýbrž společná věc, stejná snaha o nápravu veřejných věcí ve Vaší i naší zemi, vytrvalá snaha o lidskou důstojnost života, o to, aby úřady opustily denní praxi, jež je v rozporu s právně zakotvenými zásadami lidských a občanských svobod. Od skončení války jsme často vzhlíželi k sobě a vzájemně jsme sdíleli naděje i obavy. Dnes námi otřáslы zprávy o soudních rozsudcích, které na Vás dopadly. Křiklavě a vyzývavě znásilňují závazky, převzaté v Helsinkách, a to právě ve chvíli, kdy o jejich dodržování jednájí v Bělehradě zástupci vlád, které je převzaly – mezi nimi také zástupci Vaší vlády.

Uvědomujeme si jak nevýslovně obtížné je Vaše postavení mluvčích protestu veřejnosti. Už devět let Vás drtí přesila, která se ani nenamáhá vzbudit zdání zákonnosti. Jste otevřeně a brutálně pronásledováni na každém kroku a ve všech projevech veřejného života. Na Vašem postavení se nic nemění, ačkoli vyvolává pobouření na celém světě. V pronásledování, které musíte snášet, spatřujeme mstu za Pražské jaro – a především obavu, že tehdejší skvělé vzepjetí, jež sjednotilo celou Vaší zemi, se může opakovat nejen u Vás, ale může se stát pobídkou pro jiné národy, sdílející Váš osud.

Jsmo si jisti, že tato obava není planá. Vracíme-li se v myšlenkách k onomu jaru, připomínáme si se žalem a hořkostí, že také polská armáda se zúčastnila invaze do Vaší země. Toužebně si přeje-me, abyste nám to nevyčítali a abyste byli přesvědčeni, že k tomu došlo na cizí nátlak a proti naší vůli.

Přátelé! Obdivujeme se Vaší rozhodnosti, Vaší mužnosti, Vaší vytrvalosti v odpírání zlu. Víme, že právě Vy jste skutečnými představiteli vůle společnosti, zatímco její většina se musí podrobit neustávajícímu tlaku a zůstat nečinná do chvíle, kdty se bude moci vyslovit stejně otevřeně jakov roce 1968.

V Chartě 77, která je historickým manifestem bojující demokracie, jste promluvili nejen svým, nýbrž i naším jménem. Ztotožňujeme se s Vašimi prohlášeními a navzdor umlčování a lžím tisku budeme pravdivě informovat naši veřejnost o Vaší činnosti, budeme se snažit posilovat upřímné přátelství mezi našimi národy a budeme působit proti zásadě «divide et impera», která nám v minulosti napáchala velké škody.

Nevíme, jaká protivenství budeme musít v budoucnu snášet. Cesta, po níž jdeme, nebude snadná. Budeme-li však musít přinést oběti, nechť je Vám i nám posilou vědomí, že jsme spolu a že oběti nebudou marné. Výsledky naší společné činnosti jsou už dnes patrné a naše úspěchy jsou nezníčitelné. Budoucnost, o níž věříme, že není příliš vzdálená, musí patřit Vám i nám, všem lidem dobré vůle – to znamená vůle k pravdě, spravedlnosti a demokracii.

DALIMIL

Výbor veřejné sebeobranы KOR

Praha Varšavě

V Praze dne 16. listopadu 1977

Draží přátelé,

mimořádně nás povzbuzuje solidarita, kterou jste v tomto roce už několikrát projevili našemu úsilí o dodržování zákonů, mezi něž v československém právním řádu náleží i mezinárodní pakty o lidských a občanských právech. Vaše vystoupení na obranu politických vězňů a proti politickým procesům v Československu měla nejen kladný ohlas v naší veřejnosti, ale jako významná součást mezinárodní solidarity přispěla i ke zmírnění mocenských postihů a rozsudků. Vaše podpora je o to cennější, že nehovoříte z bezpečí.

Sledujeme Vaše spravedlivé zápasy za dodržování zákonů a za lidská práva v Polsku a s radostí zaznamenáváme každý dílčí úspěch Vaší činnosti. I tím posilujete naše přesvědčení, že společný boj, který vedeme, je perspektivní, že v rámci společenského systému našich zemí přispíváme k rostoucí úctě k zákonům a k právům každého člověka na svobodný rozvoj vlastní osobnosti.

Nikdy jsme nespojovali Vámi připomenutou účast polských jednotek na potlačení našeho pokusu o společenskou reformu v roce 1968 s polským národem. Dovedeme si představit i situaci opačnou, k níž nebylo např. v roce 1956 daleko. Naše osudy jsou společné a blízké a ani naše solidarita není jen důsledkem dnešní aktuální situace. Naše vzájemná podpora je samozřejmá a přirozená. Jakmile jsme dospěli k jistotě o pravdivosti a správnosti našeho úsilí, nemůžeme ani jinak než trvat na vytčené cestě. Dnes už po ní nejdeme každý sám, dnes už v rámci mezinárodního společenství podobných politických systémů ve východní Evropě nespolupracují jen vlády našich zemí, ale stále více také my jako občané. I v tom je naděje nejen nás jako jednotlivců, ale i jako národů našich zemí; uplatnění práva každého člověka na lidsky důstojný život je nezbytnou podmínkou překonávání dlouhotrvající společenské krize a nutným předpokladem příštího smysluplného vývoje našich společností.

Dr. Jiří Hájek
mluvčí Charty 77

Vaši
Marta Kubišová
mluvčí Charty 77

Dr. Ladislav Hejdlánek
mluvčí Charty 77

Jiří Hájek: CHARTU 77 nelze vyhladit

Svédský deník «Svenska Dagbladet» publikoval v listopadu 1977 rozhovor s mluvčím Charty 77 prof. Jiřím Hájkem, který vídeňský korespondent tohoto listu Richard Swartz získal při setkání s Jiřím Hájkem na konci října v Praze. Vzhledem k závažnosti Hájkových stanovisek přinášíme celý rozhovor v překladu ze švédštiny.

S: 18. října byli zde odsouzeni 4 lidé k dlouhým trestům vězení. Jen jeden z nich nepodepsal Chartu. Jak posuzujete tento proces? Má se chápat – jak mnozí míní – jako proces namířený proti Chartě?

H: Odpověď není lehká. Jak víte, byl jsem předvolán k policejnímu výslechu přesně v den, kdy proces začínal. Nemám proto žádné přímé vědomosti o tom, co se v soudní síni dělo. Co vím, slyšel jsem od přátel nebo četl v novinách. Je pravda, že rozsudek byl vynesena na základě určitých paragrafů platného trestního zákona. Ale není to pravda celá. Při rozsudku nebylo vzato v úvahu, že v našem zákonodárství existuje zcela nový moment – ratifikace mezinárodních konvencí o lidských a občanských svobodách a právech. Čím se vlastně odsouzení provinili? Poslali do zahraničí určité texty – čistě literární, bez politického obsahu, žádné pamflety. Ty byly pak skutečně publikovány v emigračním tisku. Ale to nestačí na obžalobu a odsouzení. Mluvilo se také o

«subjektivním zájmu škodit našemu socialistickému pořádku» a o «nepřátelských výrociích». Ota Ornest se přiznal, ale tři ostatní? znám je velice dobře osobně. Ujišťuji vás, že žádný z nich není antisocialista. Žádný z nich není nepřítelem společenského zřízení v Československu.

S: Tedy monsterproces s Chartou jako terčem?

H: To se samozřejmě nedá dokázat. Úřady celý čas tvrdí, že Charta nebude předmětem soudního řízení. Totéž mi řekli na policii, když tito čtyři lidé byli v lednu zatčeni. Charta prý nebyla u soudu jmenována. Přesto poskytují tajnosti s procesem důvod k podezření. Dříve probíhaly takové procesy veřejně, a já osobně jsem velice kritický k tajným soudům. Tentokrát byly dveře zavřeny jak pro pozorovatele a novináře, tak pro příbuzné – s výjimkou čtyř nejbližších. To je podezřelé a to staví otázku, zda za zavřenými dveřmi spravedlnost dostala průchod. To jsem také otevřeně řekl policii při posledním výslechu. Nevím tedy, zda to byl korektní soudní proces, jsou tu mnohé otazníky. Budu sám dál vyšetřovat, abych si mohl vytvořit vlastní mínění.

S: I tento proces ukázal, jaké rozčilení Charty u držitelů moci způsobila. Jak byste dnes charakterizoval Chartu? Je to hnutí? Je to organizace? Je to svého druhu politická alternativa?

H: Charta 77 není v žádném případě organizací. Kdyby byla, obával bych se mnohem brutálnější

represe, než k jaké došlo. Také počet signatářů by byl nepochybně menší. Politická alternativa? Rozhodně nikoliv. Nenazval bych ji ani hnutím – snad společenstvím zájmu. Společenstvím, které vyšlo ze snahy zkoumat, zda se zákony a nařízení, k nimž se stát černé na bílém zavazuje, uplatňují v praxi. Tak to je: rámec Charty vychází ze zákonů existujících v této společnosti, a z ničeho jiného. Na konci roku 1975 ratifikovalo Československo mezinárodní konvence o lidských a občanských právech. Staly se zákonem v březnu 1976. V říjnu téhož roku byly publikovány ve Sbírce zákonů. Lidé v této zemi se přirozeně začali ptát, jak to je v praxi se svobodami a právy, které zákon zaručuje. A z těchto otázek vznikla Charta.

S: Charta byla publikována před rokem. Je snad čas, aby se mohlo provést opatrné zhodnocení. Jeden z mých dojmů je – a myslím, že to platí o mnohých na Západě – že Charta je převážně omezena na Prahu a na zdejší intelektuální kruhy. Že má malou podporu mezi dělníky, a skoro žádnou na Slovensku.

H: Nesdílím vaše mínění. Mnoho signatářů je např. z Brna. Ano, velký počet z nás jsou intelektuálové, protože především intelektuálové na svém těle poznávají rozpory «normalizace» a platných zákonů. Nemohou publikovat ani jinak veřejně vystupovat, jsou umlčováni a proměňováni v «neexistující». Jsou to proto především kulturní pracovníci, vyloučení «reformní» komunisté a křesťané, kdo představuje hlavní skupiny kolem Charty. Pokud jde o dělníky, domnívám se, že celá třetina z oněch 800, kteří dosud Chartu podepsali, jsou dělníci. A to nejen takoví, kterým bylo dělnické povolání vnuceno «normalizací», ale i takoví, kteří byli vždy dělníky. Intelektuálové nejen podepsali Chartu – oni byli také ve větší míře donucováni, aby se od Charty distancovali. Na dělníky se režim neodvážil. A dělníci sami mají odpor k «protikampaním», k vodění za nos. Říkájí: «Není důvodů, abych ze sebe nechal dělat vola!» V mnoha závodech dělníci odmítli odsoudit Chartu. Intelektuálové byli vystaveni většímu tlaku, a měli také více co ztratit. Dělníky se režim zatím neodvážuje příliš provokovat. Rozumím proto i těm intelektuálům, kteří podepsali a «odsoudili» nás. Mnozí soukromě přicházejí, a prosí o prominutí. Co mohou dělat? V každém případě ovšem myslím, že se dopouštíte chyby, když nevidíte, že signatáři Charty představují docela reprezentativní průřez naší dnešní společnosti.

S: Snad tedy reprezentativní sociální průřez, ale geograficky a národnostně? Jak to je vlastně se Slovenskem?

H: Na Slovensku byla a je «normalizační» represe podstatně mírnější než v českých zemích. Slováci jsou ten menší národ ve společenství. Lidé jsou si tu bližší a solidarita tu je silnější. Mimoto jsou zřejmě političtí vedoucí v Bratislavě chytřejší než jejich kolegové v Praze. Nechtějí svou tvůrčí inteligenci hubit. Represe po porážce «Pražského jara» byla na Slovensku téměř výhradně zaměřena jen proti aktivním «reformním» komunistům, nikoliv také proti velikým skupinám mimo stranu. A komunisté nikdy nebyli tak početní jako v Čechách. Mimoto byla jak známo jako jediná velká reforma «Pražského jara» zachována federalizace ČSSR. To byl pro Slovensko velký národní pokrok, který zůstal i za «normalizace». Slováci

nemají národní důvod ke všeobecnému zklamání nadějí, tak jako jej mají Češi. Tyto faktory patrně způsobují, že se na Slovensku méně lidí cítí nuceno podepsat Chartu 77.

S: Zdůrazňujete legalitu Charty a to, že usilujete jen o dodržení zákonů. Neleží však přece jen někde v pozadí politické dědictví Pražského jara 1968?

H: Zajisté, pražské jaro je v pozadí. Ale dnešní situace se v mnoha ohledech liší od roku 1968. Tenkrát bylo cílem nic menšího než změna politického systému v Československu. Nyní musí být náš cíl mnohem skromnější. Dnešní mezinárodní situace je charakterizována odstraňováním napětí v Evropě. I sovětští představitelé podepsali, že respektování lidských práv a svobod je podstatnou součástí tohoto procesu. Miliony občanů SSSR a ostatních zemí sovětského bloku to mohli v závěrečném dokumentu z Helsink číst. Pro nás to znamená, že také naše vláda musí uskutečňovat své mezinárodní závazky ani ona nemůže mít zájem, aby škodila politice odstraňování napětí. To činí náš úkol přinejmenším morálně lehčím: problémem odstraňování napětí je nedělitelný, stojíme na půdě dokumentu z Helsink, víme, že také vnitřní problémy Československa jsou jen částí velké mezinárodní souvislosti. Zejména to poslední je důležité. Vždyť dokonce – nepodrobil vlastně sám Brežněv sovětskou invazi do Československa 1968 nepřímé kritice tím, že podepsal helsinkskou deklaraci, a že tolikrát od té doby varoval před vměšováním do záležitostí cizích států? To je však vlastně už historie. Dnes se spokojujeme s tím, že požadujeme, aby se mezinárodní dohody respektovaly, má-li se politika odstraňování napětí udržet.

S: Když mluvíme o odstraňování napětí – jak posuzujete dosavadní vývoj pokud jde o lidská práva a svobody? Zejména ve světle konference, která právě probíhá v Bělehradě?

H: Závěrečný dokument z Helsink obsahuje 10 základních principů a tři tzv. «koše». Je samozřejmě, že vše to musí se nějakým přijatelným způsobem plnit, má-li politika odstraňování napětí pokračovat. Usilovat o to nejde ovšem cestou konfrontace, cestou studené války. To by vedlo jen k novému maccartismu a stalinismu, a s lidskými a občanskými právy a svobodami bylo by ještě hůře. Současně je ovšem třeba – také v Bělehradě – jmenovat věci pravým jménem, a neshazovat problémy lidských práv a svobod se stolu odkazováním na «nevmešování». Není to snadné, je to delikátní záležitost. Otázka je, jakým způsobem věc nastolovat. Domnívám se, že vždy musí být možné kritizovat partnery poukazem na to, co je třeba činit, aby společný závazek byl plněn. Jak jsem už řekl, záležitost lidských práv nelze stavět odděleně od ostatních problémů. Jde o totální a všeobjímající problémy soužití. Navzdory ostrým polemikám, k nimž v Bělehradě dochází, a které sdělovací prostředky dokonce zveličují, věřím, že se jde po správné cestě.

S: Eurokomunismus patrně znamenal nikoliv nevýznamnou podporu boji za občanská práva a svobody v této zemi. Současně se ukazuje, že nelze vyloučit roztržku mezi Moskvou a eurokomunistickými stranami. Jaké by to mělo konsekvence pro Chartu 77?

H: Litovali bychom, kdyby k roztržce došlo. Uči-

nila by naši situaci mnohem obtížnější. Domnívám se však, že jak v Moskvě tak ve vedeních západoevropských komunistických stran jsou lidé, kteří si roztržku nepřejí. Problémy, které se tu kupí, se přece už kolem roku 1920 zabýval Lenin. Zdůrazňoval, že bolševická revoluce nemůže být vodítkem pro ty, kteří budou v jiných podmínkách následovat, a že Rusko se může a musí mnoho naučit v budoucím socialistickém Německu nebo Francii, ve všech rozvinutějších zemích Západu. Skládám naději v ty síly v Moskvě, které i dnes sdílí Leninovo mínění.

S: Takové síly – soudě podle posledního vývoje – zdají se ovšem být jen nevelké.

H: Máte pravdu, ale vše může být jiné už zítra. Kdo by např. před 10 léty věřil, že bude možná taková kniha jako «Eurokomunismus a stát» Santiago Carrillo? Skutečně impozantní marxistická nedogmatická práce, která zasluhuje zcela jiný druh pozornosti než jakou ji zahrnulo «Novoje Vremja». Je také třeba myslet na to, že roztržkou s eurokomunismem ztratila by Moskva své poslední pozice v mezinárodním komunistickém hnutí, tedy něco, co by podle mého mínění neprošlo i bez mocensko-politických důsledků uvnitř SSSR.

S: Znamená eurokomunismus pro Chartu něco bezprostředního a konkrétního?

H: Samozřejmě. Není žádné tajemství, že eurokomunismus je např. můj nejsilnější trumf při jednáních s představiteli moci. Říkám: «Myslíte skutečně, že Charta je antisocialistická? A co pak tedy ony články a prohlášení v italském, španělském i francouzském stranickém tisku? Jsou tyto komunistické strany také antisocialistické, když nás podporují?» Na takové otázky nemají úřady odpověď. Je totiž fakt, že i my stojíme na socialistické pozici. I ti z nás, kdož nejsou socialisté, usilují jen o to, aby zmizely takové jevy, které v socialistické společnosti už dávno patří na smetiště dějin.

S: Mluvíte o vašich rozhovorech s úřady. Jako mluvčí Charty 77 jste mnohokrát zdůraznil, že usilujete o dialog s orgány moci. Avšak zatím se komunikace podobá spíše dvěma monologům. Vidíte něco, co se podobá dialogu?

H: Ano, i když přiznávám, že se jedná o podivný – abych neřekl bizardní – dialog. Nelze však nevidět, že máme jisté úspěchy. Na počátku tu byl pokus vyhladit nás. Pak následovaly pokusy zlomit nás diskriminací a pronásledováním. Všechno zatím ztroskotalo. Namísto zániku nám protipropaganda a protikampaně poskytly takovou publicitu, v jakou jsme se nikdy neodvažovali doufat. A v lidech byl probuzen zájem. Ptali se: «Co je vlastně Charta? Co obsahuje?» A to bylo první naše vítězství. Nezůstalo však jen při něm. Představitelé moci tvrdili, že se lidská a občanská práva porušují všude jinde, jen ne u nás, v Československu. Mluvílo se o tom, že na 3.000 lidí bylo postiženo zákazem výkonu povolání v západním Německu – a tvrzení působilo jako bumerang, protože každý ví, že tady u nás jsou postiženi zákazem výkonu povolání desetitisíce. Moc byla donucena k «upřesnění» své propagandy. Když parlament v dubnu 1977 ve své rezoluci přiznal, že také u nás existují «jisté problémy» při uplatňování lidských práv a svobod, nebylo těžké vystopovat vliv Charty. A to bylo také vítězství. Zdá se, že v tomto

školním roce bylo do gymnázií přece jen přijato více dětí «politicky kompromitovaných» rodičů. I to je malé vítězství. Všechno jde pomalu, šnečím tempem, ale přece jen ve správném směru. My postupujeme dál opírajíce se o zákony, jako v bibli: «Nepřišel jsem, abych zákony rušil, ale abych je naplňoval». Myslím proto, že jsme již dosáhli situace, v níž bude nemožné Chartu vyhladit. Vznikla v této společnosti, aby tu trvale zůstala».

Televizní vysílání z vězení

JULIAN SLATINA

SEDESÁTÉ výročí Velké říjnové socialistické revoluce vzbudilo mocnou vlnu tvořivého pracovního nadšení nejen ve všem sovětském lidu, ale i u pracujících Československa. Hnutí pracovních závazků se ještě zintenzivnilo, když byla v předvečer oslav schválena a vyhlášena nová sovětská ústava vyspělého socialismu, zakotvující rozsáhlá občanská práva a svobody v míře dosud nejširší a sloužící za vzor i naší rozvinuté výstavbě reálného socialismu, jak prezident Husák a jiní vedoucí činitelé správně zdůraznili.

Do závazkového hnutí se zapojili i pracovníci československé státní bezpečnosti. Podnikání velkým bratrským vzorem natočili – snad právě ve chvíli, kdy po Rudém náměstí rachotily pásy obrněné vozby vyznačující cestu k ještě šťastnějším mírovým zítřkům – projev občana, který se stal živou ilustrací svobody, s níž užívají nyní naši lidé v duchu helsinských dohod práva mluvit do veřejných záležitostí. Tím, že pracovníci orgánů, které bdí nad socialistickou zákonností, takto splnili svůj říjnový závazek, umožnili Čs. televizi, aby tento svobodný projev vysílala čtyři dny po velkém svátku, tedy ještě v rámci oslav. Jeho zvukový záznam vzápětí vysílal i Československý rozhlas.

Tím se kruh rozhlasové činnosti tohoto občana uzavřel. Za války proti hitlerovským okupantům Československa byl hlas Oty Ornesta jedním z těch, kterým naslouchali naši lidé tajně, za osobního nebezpečí, přes nacistický zákaz tyto «zrádce» poslouchat.

Minulo nějakých pětatřicet let. Ornest promluvil znova. Nebyl to však již Ornest volající do okupované země poselství naděje ze svobodného území. Mluvil to vězeň – člověk opatřený trestaneckým číslem a jen po dobu televizního vystoupení přestrojený z vězeňského stejnokroje do civilu. Člověk, který strávil téměř celý jubilejní rok 60. výročí osvobozující revoluce ve vyšetřovací vazbě a byl těsně před vyvrcholením oslav odsouzen na tři a půl roku vězení nepodmíněně. Ze všech čtyř obviněných dostal 64 letý Ota Ornest nejdlejší trest.

Za co byl tak brutálně potrestán? Říká o tom: «Obstarával jsem konspirativní spojení pro zasilky literárních prací našich autorů redaktorům emigrantských časopisů Svědectví a Listy, Pavlu

Tigridovi a Jiřímu Pelikánovi. Dokonce jsem sám napsal několik referátů o pražské divadelní sezóně».

A to je všechno. Za to – a nic víc – se u nás tedy dostává půl čtvrtá roku nepodmíněně. Podmíněný trest se dostává – jako třeba spoluobviněný dr. František Pavlíček (cituji rozsudek z Rudého práva 19. října) – za «přípravu k témuž trestnému činu». . . Jak se člověk «připravuje» k trestné činnosti zasílání literárních prací či psaní divadelních referátů? Chodí do divadla? Kupuje si balicí papír a provázek?

Aby bylo jasno: Ornest, Lederer, Pavlíček ani Havel nebyli obviněni, jak to bývalo zvykem, ze špionáže, velezrady, prozrazování státních tajemství a podobných zločinů. Jejich «podvratná činnost» spočívala v psaní nebo odesílání literárních nebo publicistických prací, které prý «hrubě skreslovaly poměry v ČSSR». Vyhněme se tedy jakémukoli skreslování našich poměrů a pokusme se je shrnout podle pravdy.

Československo za nynějšího okupačního režimu je zemí, jejíž vládcí se vydávají za garanty nejrozsáhlejších lidských práv a za povolané pranýřovat porušování těchto práv a svobod v jiných zemích, včetně takových, kde by nikomu nenapadlo označovat psaní a posílání divadelních referátů kamkoliv za podvratnou činnost, tím méně pak je trestat několikaletým vězením.

Je-li toto zjištění pravdivé – a ono se dá těžko vyvrátit – pak je třeba říci, že platilo do onoho dne, kdy byl Ornest přiveden k natočení televizního projevu k 60. výročí VŘSR. Jenže od té doby se k uvedené pravdě připojila další a ještě otrěsnější: že totiž Československo je zemí, kde se policie ještě dnes neštítí občana, který od svého vstupu do KSČ před čtyřiceti lety usiloval o výstavbu svobodného, demokratického a socialistického Československa, donutit přímo ve vězení k tomu, aby se obžalovával v unisonu se státním prokurátorem, aby se ponižoval a tupil, a aby – po úředním zničení své divadelní životní dráhy – sehrál na obrazovce, před očima statisíců spoluobčanů, svou poslední, nejtragičtější roli v tyjátru inscenovaném žaláři.

Ale utěšme se a pochvalme si pokrok techniky, který taková představení umožňuje. Jak by nám Stalin záviděl, kdyby vstal z mrtvých a díval se na to, že nemohl aspoň nejznámější ze svých nevinných obětí, donucených k potupnému sebeobviňování, předvést sovětským občanům, protože ještě neměl televizi! Jak ukvapeně jednali ti, kdo soudili Slánského a další, že s jejich procesem nepočkali těch pár měsíců do zavedení pravidelných televizních vysílání u nás. A oč lépe jsou na tom dnes husákovští páni Čs. televize – oč větší možnosti mají rozvinout svou demokratickou metodu přesvědčování s použitím takové názorné pomůcky, jakou udělali z Ornesta!

Ale vážně, krvavě vážně: jakkoli v nás musí osud Oty Ornesta posilovat odpor k těm, kdo ho do tohoto ponížení uvrhli, převládá při úvaze o něm jeden, ještě silnější cit: cit *politování* nad oddaným demokratem a socialistou, umělcem nadaným a zasloužilým, nad nevinnou obětí hluboce vinného režimu. Režimu vinného dvojnásob: jeho perzekucí, obdobnou perzekuci jiných, a jeho morální potupou, uštědřenou individuálně jemu. Dokonce by v tom byl jeho osud téměř jedinečný,

nebýt okolnosti, kterou připomíná jedna z posledních vět jeho vynucené sebekritiky: «A snad by má slova mohla i varovat ony jednotlivce, kteří. . . si rovněž pěstují svou křivdičku, a pro stromy nevidí les. . . ». A o větu dál tu Ornest (a tedy i jeho režiséři) hovoří o léku na «bolestínské pocity křivdy a ublíženectví».

Kdo že má tyto pocity? Snad jen Ornest, za to, že byl zbaven možnosti řídit divadlo, režírovat, tvořit? Nebo snad «jen» ty desetitisíce našich lidí, vyřazených ze zaměstnání odpovídajících jejich kvalifikaci a zájmům, lidí postavených pod trvalý dozor, zbavených možnosti studovat, cestovat, scházet se se svými blízkými, číst, co chtějí, posílat své děti do vyšších škol?

Ba ne. Jsou to pocity doslova miliónů Čechů a Slováků, uvržených do tohoto režimu, který si vynucuje službičkování, deklarace loajality a podpisy na prohlášeních, organizuje spontánní vlny rozhořčení a trvá na zdobení oken, bití se do prsou a sypání si popela na hlavu. Prostě – potřebuje co nejvíc vězňů a perzekvovaných, vědomých si své «viny» a ochotných se za ni na pokyn veřejně kát. Tak to chce i Velký Bratr: chce tu mít patnáct miliónů občanů, kteří by se navzájem varovali před «pěstováním» své «křivdičky» – té obrněné, kterou nám sem před půl desátým rokem poslal.

A v tom je ještě daleko větší tragika, rozsáhlejší svým záběrem, než je ta individuální, postihující Otu Ornesta, bez viny trestaného a ještě přinuceného se kát.

ÚNOR za všechny prachy

«A co chystá k výročí února film, soudruzi?», zeptal se kdosi začátkem roku 1976 na zasedání předsednictva ÚV KSČ, a příslušný tajemník upadl do rozpaků. Zatracená práce, už dávno to chtěl s Barrandovem projednat, ale vždycky mu do toho něco přišlo, pořád to odkládal a teď. . . Za dva roky je třicáté výročí, a tu i tajemníkovi ÚV přišlo na mysl, že je to asi šibeniční lhůta na výrobu filmu, který navíc bude těžkým politickým oříškem.

V baráku vypukla panika, oddělení kultury začalo horečně shánět autora a režiséra. Telefonovalo se na všechny strany. Vávrovi, Sequencovi, Fáberovi. . . Všichni tři vyvolení však váhali, vymlouvali se, namítali, že na takový film by potřebovali asi tak pět let, a nakonec jeden po druhém odpadl. Jenže, film být musel, i kdyby se měl ze země vydupat.

Když už se schylovalo ke katastrofě, vzpomněl si někdo na Vojtěcha Trapla, trapného filmaře, ale kovaného a ke všemu ochotného soudruha. Trapl se nechal chvíli přemlouvat, než «stranický úkol» přijal. Nejprve mu ovšem museli slíbit hory doly, vymínil si skromný honorář 400.000 káčees (který mu bez velkého váhání přiklepli) a pak zmizel z Prahy. Asi za čtrnáct dnů se vrátil a předložil výsledek svého úsilí – několikasetstránkovou filmovou povídku, kterou za ten krátký čas bez velkého uvažování natřískal do stroje.

Na Barrandově zatím ani ředitel Purš ani hlavní dramaturg Ludvík Toman nic netušili, až je z ÚV KSČ zavolali a sdělili jim: zde schválená filmová povídka, zde režisér Trapl, točte film! Oba zbledli, dílem úlekem, dílem zlostí. Úlekem, protože nic nebylo zajištěno, ani technický scénář, ani dialogy, ani herci, ani výroba. Zlostí, protože nebyli přizváni ke spolupráci (výnosné, jak správně tušili) a partajní aparát je obešel, rozhodl bez nich.

Nakonec se, pod dojmem vznešeného úkolu, dohodli na kompromisu. Ludvík Toman a Karel Valtera napíší technický scénář a budou psát dialogy. O honorář 50.000 Kčs se svorně rozdělí, ačkoliv bylo známo, že to všechno stejně bude muset napsat Valtera, protože Toman není schopen nic udělat, a pokud vůbec něco udělá, tak jen po poradě na sovětském velvyslanectví. Točit se bude «za pochodu», tak jak budou dodávány stránky jednotlivých scén. Co film bude stát, je vedlejší.

Kdo má v hereckém světě nějaké jméno, ten byl naverbován. M. Růžek dostal roli Zenkla, Noska hraje čerstvě sesazený ředitel Karlínského divadla J. Janda (přišli mu na finanční podvody, ale to v tomto případě nevadilo), o roli Nejedlého si řekl V. Šmeral. . . Kupodivu, ani Pastorek a ani Švorcová si ve filmu nelíznou, jejich hvězda zřejmě upadá. Pro roli Gottwalda byl získán slovenský herec J. Pántik, který byl ochoten vzdát se po dobu natáčení všech úvazků v divadle, v televizi i jinde. Mimochodem – hraje prý Gottwalda výborně. Snad z radosti nad tím, že mu honorář, o který

si řekl (pakatýlek 200.000 Kčs), bez mrknutí oka schválili.

Na Barrandově zmobilizovali štáb, jaký Filmové ateliéry snad ještě neviděly. A pak tedy začalo filmování, zmatek nad zmatek. Natáčely se scény, pro které nebyly hotové dialogy, a tak si je přítomní vymýšleli na fleku, herci se je učili v maskérně a jelo se naostro. To bylo ještě štěstí, protože Valterovy dialogy byly zhusta nepoužitelné a nejednou dosahovaly stylových výšin proslulého Müllerova-Kapkova humoristického románu «S Elvírou v lázních».

Ze štědré kapsy se dostalo drobných částek i některým podnikavým Pražanům. Přihlásili se na inzerát v domě U Hybernů, vyfasovali čepici a šálu a šli na Staroměstské náměstí, kde se točily davové scény. Při vracení rekvizit jim vypláceli po stopadesáti korunách, a ještě i legrace si užili. Na Václaváku, který je – jak známo – rozkopán od shora dolů, se točit nemohlo, a tak Gottwald ohlašuje přijetí demise jen před budovou ÚRO.

Za nevídaného šturmování se dílo rozrůstalo až se rozrostlo do dvojdílného filmu. «Vítězný Únor» Vojtěcha Trapla se směle může měřit s produkcí Hollywoodu: film byl natočen sakumprask za tři měsíce a přišel na 12.000.000!

Stranický úkol byl splněn!, znělo jistě hrdé hlášení předsednictvu ÚV KSČ. Na soudruhy ovšem čeká ještě druhá, obtížnější část úkolu. Totiž, jak dostat na film diváky, a když už budou do kin nahnáni, jak zajistit, aby to všechno brali vážně a neusnuli.

KULTURA U VÝSLECHU

(Ze série fejetonů)

Jonáš a obluda

LUDVÍK VACULÍK *

Za vytrvalého deště v ulicích vyslechl jsem včera v šeré kanceláři výsledek pátrání, jaký jsem čekal. – A přece to bylo napínavé!

Je tomu čtvrt roku, co jsem dostal předvolání na inspekci ministra vnitra. Představil se mi asi padesát sedm roků starý muž, 176 cm vysoký, průměrně rozložitý, klidné tváře, úsporně učený, školením právník a jménem Jonáš. U podniku usedlý možná třicet let. Řekl, že má za úkol prošetřit mé oznámení generálnímu prokurátorovi z 26. ledna. Přednesl mi poučení, písarčka zapsala úvodní formulky a dostal jsem otázku:

«Jste zdráv?»

«Myslím, že ano», odpověděl jsem do protokolu co nejostřejší.

«Cítíte se způsobily vyslechnout kladené otázky a uvážlivě, opakují, uvážlivě na ně odpovídat?»

«Snad ano», odpověděl jsem s úvahou tedy takovouto: Aha, umřel jim Patočka, pojišťují se.

«Kdybyste pocítil únavu udělám přestávku»,

pravil pan Jonáš a pokračoval: «Domníváte se, že já nebo přítomný soudruh či soudružka zapisovatelka jsme proti vám zaujati?»

«To ne», řekl jsem užaslý jak čtenář těchto řádků a dal svůj úžas najevo otázkou: «To je nějaký nový způsob vedení výslechu?»

Pan Jonáš s převahou, na níž bylo znát oprávněné potěšení, řekl: «To je způsob, kterého my na inspekci ministra vnitra používáme, protože ho pokládáme za správný».

Pocítil jsem zklamání. Inspektor Jonáš – ano, budu mu říkat inspektor – vyňal z desek můj dopis, podal mi jej a zeptal se, je-li to on. Přisvědčil jsem, ale on naléhal, abych si jej prohlédl řádně. Vyndal jsem svou kopii a porovnával text. Přes svou trvalou skepsi jsem i trvale připraven na ob-

* Všechny příspěvky s tímto označením jsou otištěny bez souhlasu autora z rukopisů, kolujících v Československu.

rat k lepšímu. Myslím, například, že užívá-li odborník při práci ustáleného sledu dobrých objektivních úkonů, přijde mu do ruky významný výsledek, ať už je mu rád či ne. Rozhodl jsem se brát inspektora Jonáše, jak se asi bere on sám.

Rekl, že po větách přečte můj dopis a já budu podávat vysvětlení. Úvodní odstavec, týkající se «Ahoje», v němž byla lživá zpráva, že jsem zhotovil a dal do oběhu seriál pornografických fotografií, pominul, neboť činnost redakcí nespadá prý pod inspekci ministra vnitra. Přediktoval do protokolu druhý odstavec, v němž píšu, že fotografie toho druhu se podle mých informací vyráběly v Četce.

«Máte na to svědky?» zeptal se.

«Myslím», řekl jsem, «že ani činnost ČTK nespadá do kompetence Vašeho úřadu».

Zdalo se, že uznává, ale jeho námitka také byla oprávněná: «Toto šetření se vede na Váš podnět. Proto byste nám měl pomoci».

«Toto šetření především přichází pozdě», řekl jsem. «Smyslem mého dopisu generálnímu prokurátorovi bylo upozornit jej, že se chystá trestný čin. Rychlým zásahem mohl zjistit, je-li moje informace správná a činu zabránit. Ukázalo se, že ty fotografie skutečně někdo vyrobil a rozeslal. Pokládáte za možné, že bych to byl udělal já?»

«Upřímně řečeno», odpověděl inspektor Jonáš, nedovedu si něco takového představit. Ale musím opakovat otázku, zda máte svědky».

«Mám, řekl jsem. Ale jmenovat je nebudu, protože ti lidé by byli velice pronásledováni».

Inspektor se udiveně podíval po svých společnících a zeptal se, proč tak myslím. Řekl jsem, zda ví, jak se jedná se signatáři Charty 77. Nevěděl, proto jsem mu řekl o vyhazování z práce, odnímání řidičských průkazů, telefonů a jiných způsobech otravování existence. Hleděli na mne, inspektor Jonáš, ten druhý muž i žena, jako lidé, kteří slyší něco velice nepravděpodobného, ale nevědí zas, proč bych si měl jen vymýšlet. Uposlechl jsem dojmu, že mluvím k někomu, kdo pracuje na tak odlehlém pracovišti, že vlastně neví, co jeho závod vyrábí a vylíčil svou čerstvou příhodou. Kterou tu zamlčím. Použiju jí výhodně jinde, jestliže budu muset odpovídat na nějakou novou sprostotu z Bartolomějské. Když jsem skončil, inspektor údivem odložil tužku na stůl a řekl:

«A to se skutečně stalo?»

«Ano».

«Ale přesto, pane Vaculík, vyslovil jste nařčení, máte povinnost je dokázat. Víte, že Četka Vás taky žaluje?»

«Vím. A budu-li se muset před soudem hájit, pak svědky uvedu. Dřív ne, protože ti lidé by byli umlčeni předem».

Inspektor Jonáš udělal přestávku a objednal kávu. Ale nebyl jsem unavený. Byl jsem čilý vzrušením. Chtěl jsem správně rozpoznat tuto situaci. Odhaduju vždycky, co kdo může, podle toho, nač vypadá. Tento člověk i jeho vytrvale mlčící kolega, oba slušných tváří, unavených nebojovou úřednickou činností, nikdy nemůžou žádného lotra dohnat. Přesto, že Bartolomějská leží níž než tato inspekce, její osazenstvo jedná, jako by bylo nade všemi Pražany, proto je tam logicky možno potkat tváře darebácké, čili když takový Martinovský přijde do této kanceláře odpovídat na otázky, bude

takový Jonáš rád, když mu z ní zase odešel. Při kávě jsem řekl:

Jestli vy to ale, pane Jonáš, neděláte celé jenom proto, abyste ze mě dostali ty svědky».

«Mám-li být upřímný», řekl, «myslím, že žádné svědky nemáte a že – střílíte od boku». A naznačil – lefthanded – jak.

Po přestávce pokračovalo naše pátrání ústy inspektora Jonáše takto:

«Vy mi nebudete věřit, ale mně se nepodařilo získat ani jeden exemplář těch fotografií...».

«No, schovali je, holoubci!» rozesmál jsem se. «Ale všechny redakce se chlubily, že je mají».

Pokrčil rameny... a já jsem mu to uvěřil. Vlastně až když jsem tomuto nesmyslu uvěřil, stalo se mi podivné vyšetřování srozumitelnějším.

Jedna možnost říká, že kdosi nahoře ztratil přehled, co se přesně stalo a chce si ho obnovit. Skandál dost páchne, vyslali tedy jednoho Jonáše, aby obešel střežený objekt a poctivě hlásil, nakolik to prosakuje, nebo patří už k existenci peristaltice takového neoblíbeného a při změnách politických větrů ohroženého úřadu, že o svých nepravostech hned dělá protokoly, aby se v nouzi mohl sám zčistit. Třeba bychom valili oči, kolik čestných lidí je tu chováno pro ten prohnaný případ! – A třetí, nejprostší možnost je, že chtějí dostat ty svědky.

Dal jsem těm dobrým mužům typ, kde jednu sadu fotografií najdou určitě – v Bartolomějské. Jedna z tamních BSP ji zabavila při domovní prohlídce u Věry Jirousové, která to má v protokolu. Zeptal jsem se inspektora Jonáše, jak hodlá asi pátrat. Řekl, že dá provést obvyklé laboratorní zkoušky, vypracovat odborné posudky a vyslechnout lidi. V této chvíli padají moje oči, co ty řádky píšu, na kamennou dělovou kouli, která mi tu šťastně leží na polici a já jen s velikou námahou přemáhám nechuť k této republice a píšu dál.

«Stejně nic nevypátráte. A kdyby vám přesto hrozil úspěch, vyhodili by vás z práce také».

Usmál se. Koutkem oka uviděl jsem tuhý posun i na tváři mlčící stranou ode mne. Hnul se i ret písařčin. Inspektor Jonáš pravil:

«Jste veliký skeptik. Vy jste neočekával takovéto jednání?»

Přiznal jsem, že ne. Nedovedu si totiž představit, že by ten, kdo dal ke špatné věci pokyn, dovolil teď někoho za ni potrestat. Mně by stačilo, kdyby nějakým interním řízením byly takové metody odmítnuty. Toto nemůže být dovolený způsob státního orgánu. V té důvěře jsem v září 1976 napsal dopis panu ministru vnitra, ale on ho nedostal a kopii dopisu mi vzal Martinovský.

«Jestli jste nedůvěřoval, proč jste svůj dopis generálnímu prokurátorovi tedy psal a proč jste ho zveřejnil v zahraničí?»

«Jednal jsem v tísní. Chtěl jsem pachatelům ztížit práci. Zveřejněním jsem chtěl pobídnout generálního prokurátora, aby reagoval. Možná bych se mu teď měl za svůj tón trochu omluvit. Ale ti, kdo se rozhodli na mě takto zaútočit, nesmějí mít aspoň u mne úspěch. I když je pro mne a pro mou rodinu velice těžké, budu tedy vlastní kůži dokazovat, že nahatá STB je něco hnusného».

Inspektoru Jonášovi ztuhl obličej, písařce ruce nad klapkami. Pak inspektor přečetl odstavec, v němž mluvím o vydírání a domovní prohlídce v dubnu 1975 a řekl:

« Vy jste přeci podpisem protokolu stvrdil počet odňatých negativů ».

« Pochybuju. A letos v lednu mi vzali i ten protokol ».

Upustil tužku na stůl a řekl: « Oni vám vzali protokol? »

« Ano. Chtějí ho padělat. Myslíte že můžou? »

Vstal, přinesl si nějaké poznámky a přečetl z nich: « Položka sedmdesát dva – dva zásobníky na negativy . . . ».

« Byly v nich negativy? Jaké? » zeptal jsem se.

« To ovšem není v pořádku . . . » vrtěl hlavou.

Vyndal jsem z aktovky protokol z letošní prohledky a přečetl z něj položku č. 34: « Jedenáct složek s korespondencí. Jakou? O čem? »

« Všiml jsem si toho », řekl inspektor Jonáš a dál mě to nebaví, přeskočme do výtahu jedoucího dolů, kde mi inspektor Jonáš říká svá zlatá slova:

« Mít pravdu, pane Vaculík, je jedna věc a dokázat ji, druhá ».

Venku svítilo květnové slunce. Mnoho štěstí, dobrý muži!

Asi za tři týdny navštívil mě podplukovník Moga, o němž jsem psal jinde, a přinesl přesně na okénka a podle formátů spočítané negativy. Jednou se podívám, co tam mám.

Včera jsem si tedy byl pro výsledek. Pršelo tak, že jsem mazlavě zvlhl přes deštník a snad i přes lebku. Asi proto jsem nebyl tak bystrý jako obvykle a nashromáždil pro čtenáře málo postřehů z této pochůzky. Inspektor Jonáš mě přijal sám, usadil mě a podal mi své usnesení. Pravilo se v něm, že mé oznámení generálnímu prokurátorovi se

o d k l á d á

« neboť prověřením nebylo zjištěno, že v oznamované věci jde o podezření z trestného činu nebo přestupku ». Ve své výpovědi jsem prý neuvedl « nic podstatného, co by přispělo k objasnění okolností uvedených v oznámení ». Ani z řady dalších úkonů, zejména výslechů některých osob, ze znaleckého posudku z oboru grafické diagnostiky, mechanoskopie a biologie . . . a jiných prověřovacích úkonů nevyplývalo nic, co by nasvědčovalo podezření, že by byl spáchán trestný čin či přestupek příslušníky STB. Prověřováním se též nepodařilo zjistit, kdy a kdo pornografický materiál rozmnožil. Žádný ze zkoumaných předmětů není československé výroby ani původu. – Podepsán mjr. Lumír JONÁŠ.

Byl jsem tak upoceně mdlý, že jsem zalehlým mozkiem nechápal chvíli nic než to Lumír. A z toho literárně vybroušeného spojení dvou tak obsahuplných jmen – Lumír a JONÁŠ – bobtnalo ve mně smířlivé humorno, že jsem řekl:

« Jste zachráněn, inspektore! »

Bohužel, neřekl jsem to. Ani tolik bystra jsem nevyvinul. Místo toho jsem pravil:

« A co . . . jak . . . nebo co vlastně . . . hm, to je dobré! »

Inspektor Jonáš ve snaze pomoci mi ukázal na patnáct centimetrů vysoký spis. « Vyslechl jsem řadu lidí. Například Maturu, kterého vy znáte pod jménem Martinovský. Dostal jsem, také Vaši zásluhou, i ty fotografie . . . ».

« A co se zjistilo? »

Zalistoval, a přečetl: « Oranžová obálka z papíru nula celá dva milimetry silného, hlazeného, sklize-

ného, pevného v tahu i ohybu, jehož původ se nepodařilo určit ».

« Co ještě, například? » zeptal jsem se.

« Například způsob lepení obálky sliněním. Můžu vám dokonce říct krevní skupinu odesílatele – A l e ».

Žasl jsem jak čtenář těchto řádků. Bože, proč přestali? Vždyť už ho skoro měli!

Inspektor Jonáš mi dal podepsat, že jsem převzal usnesení a poučil mne, že do tří dnů mohu podat odvolání.

« Nepodám nic », řekl jsem duchapřítomně.

« Jak chcete. Ale máte na to právo », pravil tónem, který oni na inspekci ministra vnitra pokládají za správný.

Venku krásně přšelo, pod jezem na Vltavě se utrhł lodní bagr a radostně podrazil železný most v Troji. Musel jsem se usmívat, protože lidé se na mne dívali. Jak jsem se vzdaloval od inspektora, rostl ve mně pocit, že jsem cosi vyhrál, ale co, nedovedu přesně říct. Jako kdybych dostal pokyn, že mé právo je definitivně v mých rukou a že si svého muže mám hledat sám – podle krve. Hledím na svůj jednoduchý nástroj ležící na polici. Literárně je to ohromně svůdné pokračování, ale právě literárně stačí přesně toto. Jako by se stalo.

A reálně? Reálně já i laskavý čtenář víme, že stačí počkat. Oni se vyzabíjejí sami, protože takoví jsou.

Výslech Svědka

PAVEL KOHOUT*

Dojem, že mi něco chtějí, jsem měl už od pátku 14.10.1977 odpoledne, kdy se před našimi vrátky uhnízdil první vůz VB. Ale oni jen kontrolovali technický stav vozidel i chodců, směřujících k X-tým narozeninám mé ženy. Když jsem nazlhl kondičně vyjel na kole, byli tam zas a měli stejnou cestu nikam, ale ke styku nedošlo. Až v neděli večer při našem odjezdu do Prahy. Má žena foukala a pak si málem udělala kýlu, když se opřeli do zánovního Fiátka, aby prověřili ruční brzdu. V pondělí jsem proplul zatarasem známých obličejů na přístupech k soudu, ale vyzvedli si mě až na chodbě, právě když jsem rozprávěl se čtyřmi zahraničními novináři. Mají pravdu: jsem nenapravitelný show-man.

Pán, co mě bral, umím jeho číslo i se mi podepsal, ale jednal slušně a to se má ocenit, pročez mu řekleme První, se jen mrzel, že jsem zavolal na svou ženu-Já už musím jít, protože jsem zatčenej (Švejk I/1): pak ale v Bartolomějské ani s Druhým nemohl přijít na to, co tedy vlastně jsem. Dlouho tvrdili, že mám cosi všeobecně objasnit podle zákona o SNB, ale nedal jsem, dokud jej nepřinesli a neseděl, i on jim ukládá upřesnit. Tak mi nalili čistého vína: Petr Uhl připravil provokaci kolem soudu a já jako jeho nejbližší přítel o tom musím vědět. Potěšilo mě to: Ještě nedávno Uhlovi tvrdili, že ho nemá nikdo rád, a podívejme se, jaký měly mé návštěvy u něho, když mu zřídili u dveří policejní vrátnici, úspěch! Musíme se všichni vídat častěji.

Než jsem tomu stačil uvěřit, nabídli mi, že mě dopraví na Sázavu, abych tam v klidu psal (!), ale že

mohu zůstat i v Praze (!), když jim slíbím, že už nepůjdu k soudu. Sen ministra vnitra, řekl jsem okouzleně a vysvětlil, jak od nepaměti ministři vnitra sní, že občané jim budou každé ráno předkládat pracovní plán a večer skutečný výsledek, aby první jim mohlo být včas rozmluveno a druhé zabaveno. Dívám-li se na to takhle, řekli mi, musím ovšem zůstat s nimi. Navrhl jsem, že bychom tedy všichni tři mohli jít do sauny, kam jsem chtěl mezi soudem a zdálo se mi, že to zamítli s lítostí.

Nabízeli mi cigarety (gratis) i občerstvení (za úhradu), ale vzal jsem jen vodu z vodovodu: dokud mi nedají písemně, jako co tu vlastně jsem, musím je považovat za soukromníky, kteří mě uvedli, což je únos, kdy kráčím sám. Že vy jste takový byrokrat, divili se, skoro nikdo to nechce. Někdo začít musí, říkám, a když vás naučíme zvát nás pořádně, budou ty ostudy o chlup menší. A vy nám zas nepřijdete! nato První, jako o tom pohřbu. Rozzlobil jsem se, že se nestydí ještě to připomenout a hned napsal na jejich stroji inspekci ministra, aby mě pustili nebo mi dali celu, abych měl pokoj. Zatím co lednová stížnost na jejich přepady zůstala dosud bez odezvy, tentokrát odpověď za pár minut: zamítli oboje. Radši jsem rozečetl Římské povídky, které jsem dal ráno (nos? bohužel, už rutina) do brašny, Alberto z Moravy, bravo. Bravo, chytly mě znova i tady.

Po poledni jsem začal psát verše, nejdřív abych prověřil svou nervovou soustavu, ale čím dál víc, že na mě udělala mocný dojem ta pověstná věž na dvoře, kterou jsem viděl poprvé: z ní vezli jejich kolegové mého kolegu do Brixenu (mezidialog: – Ta básnička bude o nás? – O vás je teď všechno – Vidíte, kdybyste jen trošku chtěl, mohl byste sedět za rohem, na Svazu spisovatelů. – A víte, že to radši sedím u vás?). Najednou někdo zakašle, koukám, kde jsem, a já na Státní bezpečnosti a jsou tři odpoledne, tak mi to uteklo. V Ruzyni, povídám, mě v lednu poučili, že po šesti hodinách začínají nějaká práva, snad na jídlo nebo co. – To jsme vám přece nabídli dávno! – Jenže teď už mě musí váš podnik pozvat, ne? První se šel zeptat a vrátil se, abych šel jíst, kde mi chutná, že se stejně uvidíme zítra. S úsměvem mi předložili na stůl předvolání svědka za účelem «Objasnění styku». Je mi líto, říkám, ale ještě pořád jste mě nepozvali na dnešek, takže nemůžu nic brát, jelikož tu právně nejsem. Prosím tě, řekl První Druhému se svatou trpělivostí, skoč tam a napiš to panu Kohoutovi dneska od devíti, at má dušička pokoj!

Nato jsem se odebral zpět k soudu.

Nazítřít jsem už přišel patřičně ustrojen i vybaven, (Prozrazuji poprvé, že džínsy mě naučila nosit policie, nejdéle drží formu a nejlépe pohlcují špínu, zasloužily by si slogan – Prestupníci, nositě sinije džínsíki!) (Během výslechu jsem dočetl Moravii, dopsal Bartolomějské elegie) hommage á K. H. B.! a obšrný návrh na zlepšení styků mezi národy pro Bělehrad. Jako svědek jsem si směl přirozeně zapsat i doslovný záznam výslechu, který připojuji v plném znění!

8.00 vcházím průjezdem na Čtyřku: (pan Druhý čeká)

Druhý: Jste přesnej.

Já: Já vždycky.

(Míjíme Havlíčkovu věž a stoupáme úzkým schodištěm kolem kriminalistů k Federální správě vyšetřování STB).

Druhý: Je tam dneska zima, že jó?

Já: Ani se mi nezdá.

8.05 Vcházím do téže místnosti jako včera: pan První vstává, kyneme si, usedám a rozkládám výbavu.

První: Dneska máte cigarety?

Já: Ano.

První: Tak já vám dám popelník.

Já: Dík. Nebudu kouřit.

První: Proč?

Já: Tady nemám chuť na nic.

Druhý: Sakra, to je vůle.

(Všichni čteme noviny).

10.10

Kolik je?

Druhý: Čtvrt na jedenáct.

První: To to letí (Začne si něco psát).

Druhý čte časopis Bezpečnost.

10.30

První (kašle) Já jsem ňakej nastydlej.

Druhý: Tak nekuř.

Druhý: Hle, pan Kohout to vydrží taky, nekouřit.

(Později odchází).

10.55 (zvoní telefon).

První (zvedá sluchátko) No. No. No. No to je jedno.

Pane Kohout, budete si přát oběd?

Já: Podle toho, do kolika tu mám být.

První: To nevím.

Já: Tak až se to dovím.

První: Pan Kohout nechce zatím (Zavěsí, píše si).

11.10

Druhý (vrací se) Tak pan Kohout nechce oběd?

Já: Jak dlouho to bude trvat?

První: Ale pak vám ho už třeba nebudeme moci objednat.

Já: Vy si jistě poradíte.

Druhý: Nechcete pstruha?

Já: Neznám vaši restauraci.

Druhý: Jsou výborný.

Já: Já si řeknu, až budu mít právo a hlad.

(Druhý začíná číst brožuru Chránili svou vlast. První převzal časopis Bezpečnost).

11.27 (šustění).

První: Chcete taky?

Já: Co?

První: Švestku nechcete?

Já: Ne, děkuji.

11.35

Druhý (sklapne brožuru: Půjdeš jíst)?

První: Eště ne. Až tak v půl jedný.

Druhý (beze slova odchází).

12.40 (Druhý se beze slova vrací).

První: Byls na obědě?

Druhý (kývá).

První (Já jdu taky. Odchází).

13.00 (zvoní telefon).

Druhý (zvedá sluchátko) Kdo volá? A koho shání (To je možný). Zavěsí, hledí, jak píše (Jak dlouho to trvá, taková báseň?).

Já: Podle toho.

Druhý: Když víc neřeknu, začne si taky psát.

13.10 (První se beze slova vrací).

Druhý: Náhle vstane a zhasne zářivky: Já zhasnu!

První: Nech to, aby pan Kohout viděl.

Druhý: (opět rozsvítí).

Já (zívnu).

Druhý: Jste taky ospalej?

Já: Ne.

První: *Měl byste si něco objednat, dneska to bude trvat dýl. Dokud neskončí proces. Ta vaše přítomnost včera, to nebylo dobrý. Vy jste se od nás vrátil k tomu soudu?*

Já: *Já snad nemusím podávat informace o svých pohybech?*

První: *To nemusíte.*

Druhý: *Von pan Kohout přece byl v sauně. Chtěl jste do sauny?*

Já: *Řeknu vám jen, kam jsem nechtěl: sem.*

První (k Druhému) *Nech toho, to nemá cenu (Čte si teď jeho brožuru Chránili svou vlast).*

(*Dvěstě minut neřekne nikdo nic. První silně kouří a odkládá zapalovač velmi tiše, aby nerušil. Pak jde na dlouho pryč. Druhý občas otočí hlavu, protože už nepíše ani nečte. Zjevně by rád se dal do řeči, ale ani on mě nevyruší z tvůrčí práce.*)

16.30

První (vrátil se) *Tak, pane Kohoute, můžete jít domů!*

Druhý (radostně vstává) *To byla nuda, co?*

Já: *Ne.*

(*poprvé za osm a půl hodiny vstávám také, sklízím věci do tašky, obléknu kabát, mlčky na sebe s Prvním kývneme, Druhý mě mlčky provází po úzkém schodišti a kolem Havlíčkovy věže do průjezdu. Tam:)*

Oba: *Na shledanou.*

(*Podle budovy Svazu spisovatelů vycházím na Národní třídu s intenzivním pocitem, že jsem něco zapomněl. Pak mi dojde, že zapomněli oni: položit mi i jen jedinou formální otázku ve věci «objasnění styku», ke kterému jsem od rána svědčil. Snad příště.*)

Sázava, 21-10-1977

Proces

JAROSLAV HUTKA *

Dokážeš-li působit tisícům radost, budou tě za to honorovat tisíce, neboť je přece v tvé moci této činnosti zanechat, a proto si oni musí svůj čin vykupovat.

Karel Marx

Žiji v městě Franze Kafky. Jsem básníkem v jeho městě a jeho tušení a vize začínají být pro mne denním chlebem. 17. října se zdál Praze zase jeden jeho Proces. Mimo Kafky nebyl do soudní síně vpuštěn nikdo. Možná bych se šel také podívat, ale o půl šesté ráno na dveře našeho bytu začaly tlouct obušky. Žena se pak v předsíni hádala s cizími muži a dva uniformovaní potom se zdviženými obušky běželi do pokoje, kde jsem se probouzel. «A zout!» poručila žena. Uniformovaní položili obušky na práh pokoje, rozšněrovali si boty a vešli. Žena rozsvítla. Rozespale jsem se díval na civilistu, který mi ukazoval jakousi kartičku s jeho fotografií. Seděl jsem v posteli a uniformovaní se z kouta stydlivě dívali a zapomněli obušky v rozpráhnuté poloze. To mělo být probuzení, ale začínal jen další sen. Bartolomějská ulice vystupovala z bartolomějské noci do dne. Já seděl v místnosti

se dvěma muži, kteří se živě zajímali o mou osobu. o mé názory a o několik dalších věcí, o kterých jsem nechtěl mluvit. A prý mi zakazují mluvit kdekoliv o tom, co jsme si vyprávěli. Hlavně mě přesvědčovali o tom, že je všechno tak zkorumpované, že jsem šílenec, jestli se chce o něco lidského snažit.

«Stejně, pane Hutka, by mě zajímalo, co byste řekl manželce o tom, co jsme si tu vyprávěli?» ptal se ten prošedivělý.

«Řekl bych jí, že jsem si tu povídal se dvěma pány a rozuměli jsme si a na mnoho měli shodné názory a byli jedné duše a jedné řeči, akorát že se nad námi vznášela kdesi vysoko divná věc, která v jednom okamžiku dokáže udělat to, že tu budou najednou sedět dva policisté, pro které budu nepřitelem státu. Viditelně se nic nezmění a přitom bude všechno jinak». V tašce jsem měl knihu Franze Kafky – Popis jednoho zápasu. Nemusel jsem ji číst. Četla se sama. Po poledni se kdesi vysoko cosi změnilo. Začal sem vstupovat starší muž, který na mne křičel a přinesl růžové vězeňské papírky. Jestli prý nebudu vypovídat o české literatuře, tak půjdu do vězení na tak dlouho, než si to rozmyslím. Oni mají času dost. Česká literatura zatím seděla o několik ulic dál na lavici obžalovaných, protože chtěla být také světovou. Už jsem ztratil vše. Teď mohu ztratit pouze život.

«Vládnete státu a chcete vládnout i duši», řekl jsem pomalu, když bylo vše odbyto.

«Ne, to není pravda! To se mýlíte!» vylétl divoce a trochu zoufale onen prošedivělý muž ze židle. Zasáhl jsem ho.

V podzemním vězení mě svlékli, prošacovali, zabavili knihu a zase křičeli. V cele jsem musel před křičícím civilem umývat podlahu a slyšet, že zítra tedy vypovídat budu. Usměvavý hoch, který byl zadržen pro rvačku a už měl za totéž odsezeno devět a půl roku mi z dek rozházených civilem tajně ustlal postel a na konec mi vzal hadr z ruky a udělal to za mne. Cikán, který se porval s nějakým teploušem na Václaváku pro peníze, se ponuře díval. Obloustlý zedník se znásilněním se usmíval prasečími očky. Ital Savio Salvatore nechápal, tak jako nechápal, proč ho na hranicích vytáhli z jeho Mercedesu a dali na osum dní do cely a nedovolili mu se spojit s velvyslanectvím. Tak už byl klid, umělé světlo, třikrát denné žrádlo, strašlivá nuda a vědomí, že jde o život. Za dveřmi jsem slyšel Jiřího Dienstbiera hádat se o fousy v občance. Zatím Pavel Kohout v nějaké policejní místnosti psal básničku o Havlíčku Borovském. Marta Kubišová v jiné pletla svetr a mnoho dalších byla pouštěno a chytáno. Ludvík Vaculík slíbil, že na Proces přátel nepůjde, snad až na svůj vlastní, k čemuž jsem měl přispět svou výpovědí. Obžalovaný Václav Havel vycházel ze soudní síně informovat svět, obžalovaný bratr básníka Ortena Otto Ornest mluvil o lítosti, Jiří Lederer se necítil vinen a Vlasta Chramostová začla křičet a plácla po ruce muže, který ji chtěl zatknout na ulici. Muž šel tedy pátrat po Pavlu Landovském, který se jak štvané zvíře skrýval po Praze, protože mu soudili nejlepšího kamaráda a kdyby se šel podívat, bylo by to chápáno jako výtržnost. Nakonec úkryt herce našli, vyštěkali ho jako jezevce z nory a on se vyřítíl jako raněný medvěd a nepochopil, že jsou to zastánci zákona. Provinil se úkrytem, ohnal se tlapou a je ve vězení. My ostatní, kteří jsme se od za-

čátku tvářili jako viníci, jsme zatím na svobodě. Do cely dovedli mladého krásného cikána, který s dalšími dvěma kopal jednu starou paní do obličeje, aby jim dala své úspory. Když jsme mu to s Janem Rumlem, kterého mi přivedli do cely druhý den, vyčetli, rozklepal se strachy a už se neuklidnil. Rumla odvedli v úterý v poledne z Procesu, aby mě informoval, co se děje. Já zatím složil písničku. Měl jsem sebou pytlík kafe a na ústředním topení jsme si ho na hořících záchodových papírech v ešusu uvařili. Krásnému cikánovi jsme napít nedali.

Ve středu jsem odcházel z cely poslední a sen pokračoval. Zavedli mě k nejvyššímu pánovi, který zase křičel, že jsem proti socialismu a budování a že vypovídat o české literatuře je moje občanská povinnost. Chtěl jsem mluvit o Kafkovi. Pán mi vyhrožoval, že paragraf na vězení se pro mne v každém případě najde. Pak si z rozčilení hodil zapalovač do kávy a ukázal mi desku Šafránu, která do obchodu nepůjde. Snad kdybych napsal nějaké prohlášení. Taška s Franzem Kafkou mi už byla těžká. Pak mi řekl výsledky Procesu a šel jsem. Strávil jsem tu 58 hodin a žena se teprve před několika hodinami, zde ve vrátnici, dozvěděla, co se mnou je. Svět se radoval z vítězství nad teroristy v Somálsku.

Deset let jsem myslel, že jsem zpěvák a básník a že mě mají lidi rádi, i když s přibývajícím lety čím

dál hůř hledali místa kde hraju. Pak jsem začal být trestně stíhán pro nedovolenou živnost. Mnoho tisíc lidí, kterým jsem působil radost, napsalo ministru kultury, aby se mě zastal. Odpověď přišla včera, v podobě dalšího trestního stíhání, tentokrát za příživnictví. Tedy jsem dohrál. Budu mít Proces. Myslel jsem, že jsem básník, ale podle toho, co mi napsali, prožiju mnoho let smutného života bez ženy a přátel v prostoru obehnaném ostnatým drátem a hlídaném ozbrojenými muži. Možná, že mi jen tak naznačují, že cizina by se mi mohla stát bezpečným domovem, neboť domov se mi stává nebezpečnou cizinou. Žiji v městě Franze Kafky. Jsem odsouzený tím, že jsem se narodil a uvědomil si to. Zdálo se mi, že jsem mírný člověk, zpěvák, který odhaluje poklady lidové kultury a zatím už jednou 55 hodin a podruhé 58 hodin, jsem si odseděl za výtržnost, které jsem se nedopustil. A prý mohu sedět za daleko víc věcí, kterých jsem se nedopustil. Řekli mi, že je to *M o j e v i n a* a že je mě škoda. Ano. Sním zločinecký sen být básníkem a nemohu už déle utajovat, že se za to platí životem. Vstupuji do gheta Charty 77, protože nevidím jinou cestu, protože přiznávám svoji vinu, neboť jsem pochopil, že jsem člověk. Z toho jsem obviněný a z toho se budu zodpovídat ve svém Procesu.

21. října 1977

Dialog z jedné strany velice upřímný

EVA KANTŮRKOVÁ *

Sešel pro mě mladík, velice pohledný a příjemný, pak výtah, světlá chodba ve čtvrtém patře s pěkným výhledem do ulice, dveře s nápisem inspekce Kultivovaný pán mi vyjde vstříc.

« Doufám, že jsem tu v dobrém ».

« Sama jste si to vyvolala ».

« Stěžovala jsem si, Ukradli mi rukopis ve vazárně ».

« Promluvíme si ».

Nabídl mi židli a cigaretu, ale protože nekouřím, řekla jsem si o kafe; to že až potom. A že mi položí několik otázek podle paragrafu – číslo jsem zapomněla – zákona o SNB. Jde o věci, které se týkají rozmnožování a šíření rukopisů a fejetonů, a co já o tom vím.

Řekla jsem: « Promiňte prosím, mohu vědět, jak se jmenujete? ».

Ochotně mi to pověděl. Zatím to neuvedu.

A řekla jsem: « Mí rodiče byli předváleční komunisté, můj otec byl známý komunistický novinář, matka též. Po procesech a jejich odhalení jsem se zařekla, že už nikdy se nedám zmanipulovat tam, kde je porušován zákon. V devětašedesátém jsem vystoupila ze strany, protože nesouhlasím s invazí. Přesvědčením jsem socialistka, přeji si, aby se lidem dobře vedlo, aby nebyli utlačováni, ponižováni, neměli strach z budoucnosti a mohli volně dýchat. Jsem signatářem Charty 77, což jistě víte. Nikdy jsem nic nepodepsala, ani 2.000 slov, ani nic jiného, jediné provolání v devětašedesátém, aby lidé neutíkali do emigrace. Podpisuju jen to, za čím si stojím sama, a Chartu jsem podepsala, pro-

tože mě rozzlobilo, že jste Havla zavřeli cestou do parlamentu ».

« A myslíte, že to bylo jen za to? ».

« To já nevím. Vypadalo to tak ».

« Třeba nevíte všechno. Václav Havel je miliónářský synek . . . ».

« Václav Havel je český spisovatel. Já ho osobně vůbec neznám a dovolte mi, abych si o něm udělala názor sama, až ho potkám ».

A řekla jsem: « Ale povězte! Co by se bývalo stalo, kdyby ve vestibulu parlamentu na ně čekali dva poslanci, a ty listiny od nich převzali? Nic. A k tomu bumlu by nedošlo. Ale nechte mě ještě mluvit. To není všechno, co vám musím napřed vysvětlit ».

Byl zdvořilý a nechal mě mluvit.

« Četla jsem též rozsudek v pracovním sporu Zdeňka Mlynáře a tam se praví, že podpis pod Chartou 77 sice nezakládá trestný čin, ale mohl by k němu vést. To já považuju za nezákonnost. Když se dnes strašlivě pohádám se svým mužem, odsoudíte mne zítra za to, že bych ho mohla zabít? Má to stejnou logiku. A nechte mě ještě mluvit. Před rokem pro mě přišli k výslechu, odmítla jsem jít a šla jsem se poradit se svým advokátem, co mám v takovém případě dělat. On řekl: « Nic nepodepisuj, nic neříkej, všechno proti tobě mohou překroutit. Mé zkušenosti z jiných případů ukázaly, že je tomu tak. Nebudu mluvit ».

« Takže ani nebudeme psát protokol . . . ».

« Byla by to zbytečná práce. Nic vám nepodepíšu ». A dodala jsem: « Ostatně, máte to stejně všechno nahrané ».

Dlouhé ujišťování, že nikoli. A že si to tam mohu sama prohlédnout a přesvědčit se.

Poznámky si dělal jen ten mladý muž, co seděl vedle mě; za jeho poznámky ručit nemohu, číst mi je nedal.

A ten hlavní se začal ptát: «Vy víte, že se rozmnožují rukopisy, fejetony . . . ».

«Mám přece právo rozepsat svůj rukopis a dát jej číst kamarádům, kteří tomu rozumějí, aby mě upozornili na chyby a vůbec cosi řekli. Když máme uzavřena nakladatelství a časopisy».

«Ano, ale musíte počítat s tím, že se ten rukopis může dostat ven a cizí centrály ho zneužijí . . . ».

«Ale to není moje vina».

«Tigríd, například, to není žádný socialista . . . ».

«Ne. Tigríd skutečně není socialista».

«A Pelikán».

«Pelikán je můj kamarád. I když je tam».

«Pelikán s Tigrídem spolupracují . . . ».

«O tom já nic nevím. Já tam nejsem».

«A v Listech se pak objevují jména lidí . . . oni mohou předstírat, jak silné je tady opoziční hnutí . . . ».

«V Listech?»

«Jmenovali i vás».

«Ano? To nevím. Můžete mi to ukázat?»

Pohled na toho mladého. «Nemáme to tady».

«Ale tak ať mě vydávají! A nebudou se moje rukopisy rozmnožovat! A Tigríd nebude moci nic zneužívat! Já vám vypočítám, čím jste mi ublížili. Jeden zakázaný film, dvě knihy vyřazené z knihoven, dvě knihy rozemleté na papír ve Větrní. A to se nemán cítit ukřivděná?»

«Sama jste řekla, že vnitřně nesouhlasíte s tímto socialismem. Tak jak by vás mohli vydávat?»

A já pravila: «Černou hvězdu, můj román, jste zabavili Ivanovi Klímovi a Karlu Kosíkovi při prohlídkách, tak ji můžete znát. Ta kniha je prodchnuta socialistickým duchem. A můj osobní názor na invazi, který nepublikuji, s jejím vydáním nemá nic společného. A dokonce vám řeknu toto: odvolám podpis pod Chartou, jestliže mi vydáte Černou hvězdu».

«Ale v těch kruzích, kde se pohybujete . . . ».

«Máte o mně mylnou představu. Půl roku žiju na venkově a stýkám se s nejobyčejnějšími lidmi. A půl roku sedím na zadku v Praze a píšu».

«Já vím, já to cítím, že jste obyčejná . . . ».

«Ne tak, jak myslíte vy. Ale s žádnými kruhy se nestýkám».

«Ale proč byste musela dělat zrovna to, co chcete? Moje snacha taky chtěla být (čím, jsem zapomněla), a dělá něco jiného. Proč byste nemohla být třeba úřednicí?»

«Protože spisovatelství není zaměstnání, které si člověk volí. To je poslání».

«Takže taky začínáte s elitářstvím . . . ».

«Žádné elitářství. Sám jste řekl, že jsem obyčejná. Rozumějte mi dobře. Já беру všechno velice vážně a doopravdy. Říkám stejná slova tady, jako tam . . . ».

«Ano. My bychom se domluvili».

«Ba ne. My bychom se především strašlivě pohádali. A já bych váš názor tolerovala, zatímco vy byste mě za můj dal zavřít. Protože vy sedíte zde, a já žiju tam», a ukázala jsem hlavou, kde na Letné zlátly koruny stromů.

«My nezavíráme, jenom izolujeme lidi v jejich vlastním zájmu, aby si nemohli škodit . . . ».

«To je jedno, jak to nazvete».

«Já tu pracuju už třicet let . . . ».

«Takže i v padesátých letech?»

«Ano. Já se za to nestydím».

«Vidíte, a já ano».

«Tohle je moje zem. Narodil jsem se tu, vyrostl tady, vychoval děti, nám vnuky . . . ».

«Ne. To není vaše zem. To je moje zem».

Tím jsem se ho velice dotkla. Udělala jsem přátelské gesto přes stůl. «Promiňte, Nechtěla jsem vás urazit».

«Něco jsem tu zažil. Okupaci . . . ».

«Já taky. Obě».

«Můžete psát».

«Ano. Díky svému muži, který mě živí».

A povídám: «Fejetony znáte?»

«Něco se mi donesse».

«Já píšu pěkné fejetony. Jeden mohu napsat i o vás».

Naštval se. «To bych byl velice nerad».

«Já vím. Ale já taky nejsem ráda tomuto rozhovoru».

A začal mluvit ze široka a argumentativně, už už jsem se s ním začala přít – a pak jsem naráz vztáhla před sebe ruce na obranu a řekla: «A dost! Končím! Vy se mnou mluvíte přátelsky, chápavě a vlídně, a všechno jen proto, abyste ze mě tahal rozumy». A ostře: «Jak je to s mou stížností?»

«Zabavili jsme vám ve vazárně ty kopie rukopisu, protože jsme se rozhodli zabránit tomu, aby se tyto věci dál množily a rozšiřovaly a mohly být zneužity».

«Dáte mi to písemně?»

«Ovšem. Napíšeme protokol a vy nám podpišete stvrďte, že jste vzala na vědomí . . . ».

«Nic vám nepodepíšu».

Pokrčil rameny.

«Řeknu vám sama, jak jsem to pochopila: budou-li dál rozepisovat svoje knihy a dávat je číst přátelům, bude zle».

Pokývl.

«Vidíte, jaká já jsem holka chytrá».

«O tom jsem nikdy nepochyboval».

Pak vstal od stolu, podal mi kabát a ruku.

Já řekla: «Děkuji vám, že jste na mě nekřičel».

A on jen tak mimochodem, když už jsem byla u dveří, řekl: «Ale Ludvíka Vaculíka znáte velice dobře».

«Ano», řekla jsem. «Ludvíka Vaculíka znám dobře». A «nashledanou» změnila na «sbohem».

Mladík mě doprovodil po schodech. A protože by mě tížila každá nevyužitá pointa, povídám, když nikdo nebyl v doslechu: «V této budově pracoval velice dobrý přítel mého muže».

«Ano?» řekl, ale bez zájmu.

«Radko Kaska», povídám já.

I policista se dá vyvést z míry, zvláště když je mladý a chytrý. «Tak když je váš muž přítelem . . . » a pak se opravil! «Když byl přítelem . . . »

«Byli přáteli do invaze».

«To slovo nemám rád», řekl namrzeně.

«Já zase nemám ráda to druhé. Tak vidíte, že se nemůžeme domluvit. Ale vy mě můžete dát zavřít».

«Jestli si to něčím vysloužíte», řekl a já mu podala ruku.

Fejeton pro předsedkyni senátu

KAREL KYNCL*

Milá paní doktoro Zoro Korvasová,

předem přijmete srdečný pozdrav a milou vzpomínku. Jak se máte a co děláte? Kdybych byl žena, chtěl bych se jmenovat Zora. A snad dokonce třeba i Korvasová-totíž kdybych žila v Československu a měla povědomost, co tu obnáší od r. 1969 a zejména po Chartě 77 jmenovat se Kynclová. Ale hlavně bych chtěla jmenovat se Zora. Co všechno se skrývá v těch čtyřech prostých písmenech. Ranní svítání, rudá záře nad Kladnem, Jitřenka, Aurora . . . BUM!

Což mi připomíná, že jsem od Vás dostal předvolání, abych se dostavil coby navrhovatel 30. září 1977 k Obvodnímu soudu pro Prahu 2, že tamtéž rozhodnete v mé věci proti odpůrci Fakultní nemocnici UK, stran zrušení kárného opatření.

Stejně jako Vaše jméno, i toto předvolání ve mně uvolnilo řadu asociací a vzpomínek. Ach ano: opět vidím před svým duševním zrakem onu středu letošního 12. ledna, což je dnes památný, zejména tím, že bylo v trafikách beznadějně rozebráno Rudé právo. Kvůli druhé stránce, na níž vyšla sice obvyklá tasemnice, leč tentokrát se slibným titulkem: «Ztroskotanci a samozvanci». Opět sedím v mrňavé jídelničce porodnice v Apolinářské ulici, kde jsem si vydělával na chleba jako knihovník, opět v malém kolektivu sester a porodníků konsumuji jakousi omáčku s knedlíkem a opět mlčím. Náhle se však přímo na mne obrací šéf porodnice pan Bedřich Srb: «Už jste to četl?».

Hned je mi jasné, že nemá na mysli poslední bestseller Donáta Šajnera «Už», pravím.

«Že je v tom Vaculík, to mně nepřekvapuje», povídá pan docent Srb «ale že taky Hájek . . .».

Polknu sousto knedlíku: «Ono je v tom zatím skoro tři sta lidí».

Pana docenta to zřejmě překvapilo: «Tolik? Ale to i s emigranty, ne?».

To zase překvapilo mne: «Co tím mají co společného emigranti?».

Pan docent Srb se s převahou usměje: «Ti to evidentně inspirovali a pravděpodobně i formulovali, protože to potřebují k Bělehradu».

Dojídám. Sesterské a porodnické nože a vidličky kolem nás přestaly cinkat. Jejich uživatelé napínají sluch. «Vy zřejmě máte pocit, pane docente» pravím, že v téhle zemi žijí jen blbci. Že i prostou výzvu, aby byly dodržovány zákony jim musí formulovat někdo jiný. Mýlíte se. Těch skoro tři sta lidí žije tady».

Chvilku je mrtvé ticho. Pak si pan docent Srb odkašle: «Stejně je to nesmysl. Já jsem zásadně proti takovým rozvratným akcím. Tím se jen vnáší neklid mezi lidi».

«Vy jste ten dokument četl, pane docente?».

«Ne».

«V tom případě jsem se zase něco naučil. Až do této chvíle jsem totiž věřil, že hlavním znakem vědeckého myšlení je to, že vědec nikdy nezaujímá zásadní stanovisko k něčemu, co nezná».

Pan docent Srb zapolykal, ačkoliv taliř před ním byl už dávno prázdný «A vy jste to snad četl?».

«Četl a taky jsem to podepsal».

Jestli před chvilkou bylo ticho mrtvé, teď vypuklo ticho třeskuté, jaké nastává po výstřelu z děla. Třebas z Aurory, paní Zoro. V tom tichu jsem opustil jídelnu a šel se věnovat pracovnímu úsilí. Vyrušilo mne z něho jenom několik pracovníků porodnice, kteří mi přišli (jednotlivě) sdělit, že jsem se mýlil, že pan docent žádný vědec není. No, nevím, porody nejsou zrovna moje metier. Dokonce o tomto jejich úsudku pochybuji jako o zaujatém. Ale pan docent Srb asi přece jen došel k názoru, že v poslední době málo publikoval. A protože latinská slovesa «docere» a «denuntiare» nepatří výslovně do lékařské latiny, spletl si zřejmě jejich význam a ihned po vylíčeném obědě usedl k telefonu a k psacímu stroji a sdělil odpovědným místům, že v knihovně porodnice v Apolinářské ulici pracuje ztroskotanec a samozvanec.

Události dostaly spád. Plenární schůze ROH odsouhlasila, že jsem se vyžadováním socialistické zákonnosti vyloučil z kolektivu. Odsouhlasení bylo jednomyslné, tedy včetně hlasů těch pracovníků porodnice, kteří se mi za to přišli před aktem nebo po něm omluvit (jednotlivě). Ředitel Fakultní nemocnice Dr. Špale dospěl k závěru, že působením v knihovně porodnice v Apolinářské ulici bych mohl ohrozit duševní zdraví nejen zaměstnanců, ale možná i rodiček a novorozenců a oznámil mi, že mne jmenují materiálovým účetním jinde. Já mu zase oznámil, že mám smlouvu jako knihovník a že se změnou smlouvy nesouhlasím, což je podle Zákoníku práce mé svaté právo. Pan ředitel to kvalifikoval jako hrubé porušení pracovní kázně a papíroval okamžitým rozvázáním pracovního poměru. A navrch za účelem podšprajcování své pochybné kauzy mi dal udělit důtku za nedodržování pracovní doby. To je kárné opatření, které hodláte 30. září – tedy pouze o malinko více než za 7 měsíců po faktu projednat, paní doktoro Zoro Korvasová.

Jistě se, paní Zoro, budete pamatovat, že kauza pana ředitele podšprajcování tohoto druhu nepotřebovala. Letos v květnu jste vynesla jako předsedkyně senátu rozsudek jménem republiky, v němž jste vyslovila pozoruhodný právní názor, že «knihovník» a «materiálový účetní» jedno jsou. Že obě funkce podle jednoho výnosu ministerstva zdravotnictví jsou vedeny platově jako funkce č. 6 a tím pádem, že jsou vzájemně vyměnitelné. Ergo že pan ředitel Špale mne klidně mohl přeradit, ať zní moje pracovní smlouva jak chce.

Tedy právnická erudice je právnická erudice, paní doktoro Zoro. Co když v citovaném výnosu ministerstva zdravotnictví k témuž mzdovému zařazení odpovídají např. i funkce «lékař» a «řidič sanitního vozu». Pak jsou logicky i ony vzájemně vyměnitelné, což otevírá socialistickým pracovním vztahům zcela netušené obzory. Snad by bylo dobré, kdybyste se přesvědčila včas, jestli náhodou podobný výnos nevydalo také ministerstvo spravedlnosti. Při dnešním chronickém nedostatku pracovních sil není vyloučené, že by se tam ve

stejném mzdovém zařazení mohla vyskytovat třeba funkce «uklizečka» a «předsedkyně senátu».

Ale to tak mimochodem. Jinak musím konstatovat, že Váš právní názor stoprocentně odpovídá dnešní československé realitě, neboť jej koncem srpna potvrdil i odvolací městský soud v Praze za předsednictví JUDr. Jelínka. A já ani nemohu využít příležitosti k výtečnému vtipu a napsat, že jsem z toho jména jelen, neboť nejsem. Jako reálný socialista v reálném socialismu jsem realista.

A jako takový se dívám také na to Vaše předvolání na den 30. září, v němž mi slibujete jednání o zrušení onoho kárného opatření. Jenže ono už ztratilo své podšprajcovací poslání Vaším rozsudkem v mém pracovním sporu a já s Fakultní nemocnicí UK už nemám nic společného. Navíc bych to – protože o nic nejde – mohl nakonec vyhrát a poskytnout tak našim sdělovacím prostředkům důkaz, že i třídní justice je především justice.

Takže Vám, paní doktoro Zoro Korvasová, sděluji, že na provedení jednání o zrušení opatření nebazíruju, ba naopak, že se na totéž vybodnu. Kromě toho od Vaše památného květnového rozsudku si vydělávám na živobytí jako prodáváč zmrzliny na nádraží Praha-Střed a právě v těchto dnech jsem se dozvěděl, že jsem na zmrzlinu nadále kádrově neúnosný. Právě v den, který jste stanovila pro jednání, budu zmrzlinu prodávat naposledy, takže uznáte, že si tento zážitek nemohu dát zkažit Obvodním soudem pro Prahu 2.

S přáním mnoha zdaru v dalším upevňování socialistické zákonnosti Váš

Karel Kyncl

Praha, 22. září 1977

P.S. Ale to Vaše křestní jméno je skutečně nádherné. Zora! Ranní červánky! Jitřenka! Aurora! BUM!

Zákaz pro Martu

JAN MORAVEC*

Zastavil se nade mnou, přiblížil brunátnou tvář a nenávistně prohlásil: «Pamatujte si, že vaše žena nebude nikdy zpívat!».

Zvědavě jsem na něho pohlédl – ne, určitě to nebyl lékař, který právě sdělil nešťastnému manželovi zdrcující zdravotní zprávu; nebyl to ani kritik režimu, který chtěl takto vtípně – vzhledem k všeobecně známé úrovni zakázané zpěvačky – pranýřovat chabou úroveň odpovědných funkcionářů. Konec konců málokdy člověk zaslechne, že by výslech na ministerstvu vnitra vedl lékař nebo disident. Stále však doufám, že to byl nepřítel presidenta.

Napřimil se a s podivnou jistotou připojil:

«Ani v rozhlase, ani v televizi, ani v Lucerně!»

V té chvíli jsem ho začal podezřívát, že se snaží formulovat nějakou novou vyhlášku, snad dokonce nějaký budoucí definitivní úřední zákaz. Ale vždyť

pro takové jednání nemá naprosto žádný důvod! Kde se v něm bere ta jistota? Neobjeví jediný zákon, který by ho k tomu opravňoval! A tehdy jsem si uvědomil, že jednu takovou možnost má...

Přikrčil jsem se – nic. Zatím to neřekl. Nedodal ani slovo, a přesto mi v uších zaznělo: – ... na základě čl. 2 a 3. odst. 1. zákona ze dne 14. července 1927 č. 125 Sb., o organizaci politické správy. –

Po pravdě řečeno mohl být upřímnější – takový zákaz pro Martu Kubišovou je přece tak nestoudná diskriminace, že už nemusel brát na nic ohledy. A stejná neupřímnost: okresní tajemník přikázal místnímu tajemníkovi, aby se nám nadále vyhýbal – a znovu ani slovo o zákonu z roku 1927! A co televizní prohlášení čekovického funkcionáře? Anebo to pokrytecké přezkušování s jediným cílem znemožnit určitým lidem řídit motorová vozidla? Ten zákon ze dne 14. července 1927 ve svém druhém a třetím článku zní:

– Článek 2. (!) Ministerstvo vnitra a politické úřady jemu podřízené jsou povinny... bdíti nad veřejným – p o ř á d k e m , klidem, b e z p e č n o s t í a veřejnou m r a v n o s t í a odvracet i v tomto směru všeliká nebezpečnosti i odstraňovati nastalé poruchy.

Článek 3. (1) za účely uvedenými v článku 2 mohou politické úřady ve svých úředních obvodech vydávati příkazy a zákazy v zájmu veřejném nutné – jak ve způsobu všeobecných nařízení, tak i pro jednotlivé případy... –

Tenkrát sotva mohlo některého z poslanců, kteří hlasovali pro veřejný pořádek a mravnost, napadnout, že v té chvíli vlastně schválili také zákon o apartheidu. Bylo pro ně tehdy naprosto nepředstavitelné, že i někteří z nich se už za pár let na základě tohoto zákona nebudou smět ani projít po nábřeží. Už v roce 1941 vstoupila v platnost tato pozoruhodná vyhláška:

– Podle článku 3 odst. 1 zákona ze dne 14. července 1927 č. 125 Sb. o organizaci politické správy nařizují:

1. Židům, bydlícím v obvodu Velké Prahy se nařizuje, aby odevzdali do 14 dnů po vydání této vyhlášky řidičské průkazy, jízdní průkazy motorových vozidel a osvědčení...

Povolení k řízení motorových vozidel, jakož i jízdní průkazy motorového vozidla a vlečného vozu nebudou se již Židům udělovati... –

Sedím ve studovně Universitní knihovny a čtu Židovské listy. Tenkrát už vycházely jenom proto, aby se židé nemohli vymlouvat, že se o nějakém novém diskriminačním opatření nedozvěděli včas.

Zakázané ulice, zahrady, parky, lesy, prádelny, čistírny, lázně, koupaliště, omezená nákupní doba i jízdy pražskou pouliční drahou, zákaz přístupu i pobývání v blízkosti pražského Hradu, zákaz telefonovat...

Obracím stránky. Kolem mne se připravují vysokoškoláci na své zkoušky. Jedna studentka únavou usnula s tváří na objemných skriptech.

13. března 1942 vstoupilo v platnost Vládní nařízení č. 85, které ve svém devátém paragrafu dokonce přesně cituje:

– Policejní opatření proti židům

1) Ministerstvo vnitra a politické úřady jemu podřízené jsou povinny bdíti nad tím, aby veřejný

pořádek, klid a bezpečnost, jakož i veřejná mravnost nebyly ohrožovány stykem Židů s ostatním obyvatelstvem...

Co s vámi bude, jestliže někdo jednou stanoví, že pro tentokrát třeba právě vzděláním a uměním porušujete veřejný pořádek, bezpečnost a mravnost? Náhle jsem měl pocit, že musím zatřást spící dívkou a křiknout na ostatní: teď je přece ze všeho nejdůležitější, abychom společně zjistili, jestli na těchto stránkách nejsou také jeho otisky prstů, jestli tedy v nich přede mnou nelistoval on!

Nepřítel presidenta se ušklíbl a opakoval spokojeně: «Vaše žena nebude nikdy zpívat...». Avšak svůj zákaz zatím stále ještě nezařadil žádným zákonem. Možná, že nechtěl připomínat minulost, ale proč se pořád tak sebejistě usmíval?

Pozoroval jsem ho, jak vzrušeně přechází kolem mne. Vítězné ticho se za ním táhlo místností a já se rychle zmenšoval. Pochopil jsem, že to už dávno všechno domyslel, že si se mnou jenom tak pohrává a že svůj triumf s rozkoší schválně oddaluje. Náhle znovu přiblížil tvář a pohlédl mi pevně do očí – byl

určitě v Universitní knihovně – každým okamžikem mohl teď odříkávat text svého zákona:

– všem občanům, kteří svým souhlasem s Prohlášením Charty 77 vyjádřili odhodlání nadále hrubým způsobem využívat svého práva zastávat svůj názor bez překážky, jakož i práva na svobodu projevu, které zahrnuje svobodu drze vyhledávat, bez zábran přijímat a neomaleně rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím tak zvaného umění nebo jakýmkoli jinými nekalými prostředky podle vlastní, pracujícímu lidu nepřátelské volby, a tím ohrozili veřejný pořádek, bezpečnost a morálku, s okamžitou platností podle článku 2. a 3. odst. 1 zákona ze dne 14. července 1927 č. 125 Sb., o organizaci politické správy a v souladu s článkem 1 odst. 3b vyhl. ze dne 10. května 1976 č. 120 Sb. o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech zakazují... řídit motorová vozidla, telefonovat, bydlet, hrát divadlo, vydávat knihy, zpívat...

On však prozatím jenom řekl – můžete jít domů.

Světélka v temných letech*

EDUARD GOLDSTÜCKER

Přečetl jsem znovu loňskou *Čáru na zdi* i druhou sbírku fejetónů střípky a teď sedím udiven, že mi paměť ve své nevypočitatelnosti vykouzila zrovna obraz – s prominutím – Antonína Černého, který, kdo to zapomněl anebo nevěděl, po drahou řadu let do r. 1968 jako tajemník pražské městské organizace KSČ vládl «přes kulturu». Dosadili ho tam nejspíš asi proto, že neměli jiného kandidáta, který by k té kultuře měl dál než on. Jeho opravdovým úkolem nebyla ani tak péče o kulturu jako dohled nad jejími tvůrci a tu bylo zřejmě třeba přihlídnout k tomu, aby ho ignorantství a mindráky chránily před intelektuálními vlivy. V paměti vidím tohoto Tondu Černého, jak si na jakési schůzi stěžuje na své trampoty a v zápalu řeči vyrazí tuto klasickou větu: «Kdyby ti intelektuáli dělali, co od nich chceme, my bychom je ověšeli metály odsad' (tu si energicky přešel pravíci těsně pod krkem) až podsad' (totéž těsně nad rozkrokem)». A dnes? Intelektuálové – v našem případě spisovatelé – kteří nejsou ochotni plnit příkazy, jež jim «shora» tlumočí dnešní Tondové, jsou převedeni do starostlivé péče Státní bezpečnosti a vystaveni šikanám, co si jich policajtské mozky, zákon-nezákon, jen dovedou vymyslet, «odsad' až podsad'». Jejich svěřenci nesmějí publikovat a – píší fejetóny.

Tu mne přepadá jiná asociace. Je pošmourné podzimní odpoledne r. 1949. Sezvali nás na schůzi, na níž měl Vítězslav Nezval přečíst svou právě do-

psanou velikou poemu. Zní mi v uších jeho do patetična naladěný hlas s mírným šišláním:

«... a naše v slunci narozené děti
Vám budou žehnat, Velký Staline».

Počítám v duchu: dětem tehdy narozeným je nyní 28 let; ty, co přišly na svět o deset let později, jsou již dospělí občané s volebním právem; o dalších deset let se rodily děti již v okupované vlasti. Nevím kolik se jich narodilo «v slunci» (doufám, že převážná většina maminek stihla dojít do porodnice anebo aspoň do stínu), vím však, že sotva kdo z nich všech žehná «Velikému Stalinovi». Představuji si, co si asi budou myslet, komu žehnat a komu spílat, děti dnešních dětí, až budou číst tyto fejetóny. O tom, že je číst budou, nepochybují ani na okamžik, protože již i pro dnešního čtenáře, a tím více pro příští, podávají pod svým zdánlivě nonšalantním povrchem nesrovnatelně pravdivější obraz života ve své zemi než všechny oficiální projevy a tiskoviny, včetně fedrovaných literárních produktů dohromady. Historická nutnost, jak nás učili, si vždy dovede najít potřebné nástroje. Zde si jeden našla ve skromném literárním žánru, který se u nás dočkal nového rozkvětu, aby vydával svědectví o temných letech útlaku i statečnosti utlačovaných. Kdo hledá příklad souvztažnosti mezi stavem společnosti a fyziognomií její literatury, zde ho má velmi názorně.

Je to tedy literatura těch, kdož byli úřední mocí z literatury vyloučeni, tedy literatura soukromá. Je to forma přátelského styku těch, kdož by se podle přání úřadu přátelsky stýkat neměli, tedy maření vnucované izolace. Milovníci hudby, lidé rozličných povolání, se po denní práci scházivali

* Doslov připravované druhé knihy fejetonů z Československa, kterou pra názvem *Střípky* vydá Index, Postfach 410551, 5 Köln 41, BRD.

(a, velice doufám, ještě schází) k soukromému provozování komorních skladeb. Tyto fejetóny jsou něčím obdobným s tím rozdílem, že smyčce tohoto komorního orchestru byly zřejmě uřezány z oné pověstné vrby, do níž Lávrův holič našeptal tajemství svého zaměstnavatele. Takže tato fejetónová sonáta bude o skrývaných dlouhých uších «nahore».

Již dnes znamenají tyto sbírky v análech české (i slovenské) literatury mnohem víc než bibliografické údaje. Tak, abych uvedl pouze jeden příklad, podplukovník Noga, tento «typický charakter(?) za typických okolností» jak si jej Bedřich Engels jen mohl přát, má již dnes zajištěn trvalý věhlas. Lze tušit, jak se pan Dederer z *Tyrolských elegií* s nezapomenutelným panem Bretschneidrem těší na třetího do mariáše.

A ještě jinou trojici v duchu vidím. Karlu Havlíčkovi se tyto fejetóny tuze líbí. A Jan Neruda i Karel Čapek mu přitakávají.

Eduard Goldstücker

INDEX spolu s LISTY
vydávají
Knihu Charty
druhou sbírku dokumentů
z domova z let 1976-77

K 1. výročí Charty 77 vydává Index v koprodukcii s Listy 4. svazek své edice Doba, druhý sled Hlasů z domova,

Knihu Charty

Svazek obsahuje výběr dokumentů z let 1976 a 1977, Chartu 77, dokumenty Charty, seznam signatářů, zprávy o situaci Charty, soupis všech vydavatelům známých písemností, které normálními (normalizovanými) publicistickými prostředky v ČSSR nemohou být sdělovány veřejnosti. Dobře charakterizuje tento druh publicistiky, jemuž je Kniha Charty věnována, glosa, citována v předmluvě V. Prečana ke Knize Charty:

V dubnu 1977 se objevila v tom druhém, neoficiálním informačním systému glosa «Chvála samizdatu». Autor Josef Štrach, což je zřejmě pseudonym, tu píše:

«Díky Chartě 77 se u nás rozběhl politický samizdat. Je to sdělovací prostředek, který vedle fantasticky výkonných rotaček a barevné televize vypadá uboze. Ve skutečnosti však je to neobyčejně mocná, nezničitelná síla. Proč?

Samizdat stojí na obětavosti písařek – tohoto proletariátu dnešní administrativy. To nelítostně prověřuje kvalitu příspěvků. Písařka sama rozhoduje, co je natolik důležité, aby to opsala a dala dál. Bude jí to stát za tu práci, za to riziko? Kudrlinky autorského exhibicionismu jí nezajímají. Chce zajímavá fakta a jasné myšlenky.

A žádné autorské honoráře! Píše jen ten, kdo má co říct. Jen, koho se věci příliš silně dotýkají.

Jen ten, kdo pochopil něco nového a chce se o své poznání rozdělit.

Takže když беру do ruky samizdat, vím: Toto stálo někomu za to, aby to napsal – bez honoráře a s trochou rizika. A stálo to někomu za to, aby věnoval opisování svůj čas a svou práci. To je něco, co nemohu říci o žádných novinách, žádném časopise, žádném vysílání».

Knihu Charty si objednejte na adrese INDEX, Postfach 410511, 5000 Köln 41, Bundesrepublik Deutschland. (Cena výtisku o 372 stránkách je 15,- DM)

Otevřený dopis českých spisovatelů

V západoevropském tisku byl v prosinci 1977 uveřejněn «Otevřený dopis», kterým se 13 českých spisovatelů – mezi nimi Pavel Kohout, Václav Havel, Ludvík Vaculík a Ivan Klíma – obrátilo ke svým kolegům Heinrichu Böllovi, Michelu Butorovi, Philipu Rothovi, Alberto Moraviovi, Per Wästbergovi, Petru Weissovi a jiným. Text dopisu zní:

«Spolu s miliony občanů všech evropských zemí sledujeme i my jednání mezinárodní evropské konference v Bělehradě. Jsme již příliš staří, než abychom věřili na zázraky: bezpečnosti a spolupráce v Evropě i ve světě lze dosáhnout jedině postupně a zdoluhavě. Také my uznáváme, že trpělivost je nejdůležitější. Po celých dlouhých osm let, kdy jsme vystaveni zákazu výkonu povolání i cestování, a kdy jsou naše názory potlačovány, nevyhledáváme konfrontaci s politickou mocí. Bráníme se jen proti nespravedlivostem.

Bylo by však neodpuštělné, kdyby v Bělehradě nebylo dosaženo žádného pokroku, a kdyby dál pokračovala nejednota ve výkladu deklarace z Helsinek. Tato nejednota totiž způsobila, že nedošlo k žádnému zlepšení životních a pracovních podmínek českých i mnohých jiných intelektuálů, nýbrž že tyto podmínky byly dokonce zhoršeny.

Pro umělce, kteří byli v mnohých evropských zemích z rozličných důvodů umlčeni, je zejména důležité, aby se jasně řeklo, zda jejich umění náleží státu a režimu, nebo zda náleží široké veřejnosti, to jest těm, kdož mají konkrétní zájem na tomto umění. Některé státy se totiž domnívají, že plní helsinskou deklaraci tím, že redukují kulturní výměnu jedině na oficiální dvoustranné mezinárodní dohody.

Také my rozumíme, že si každý režim přeje, aby mezinárodně vystupovali především ti umělci, kteří sdílejí kulturní politiku příslušného režimu. Avšak my požadujeme, aby také jiné, nestátní kulturní organizace a instituce v jednotlivých zemích měly právo podle vlastní volby zvat umělce a publikovat jejich práce. Ti, kdož budou pozváni, mají bez obtíží dostat povolení vjezdu i výjezdu.

V říjnu byli v Praze nespravedlivě odsouzeni čtyři lidé, jejichž jedinou «vinou» bylo, že poslali literární díla do zahraničí. S ohledem na tuto sku-

tečnost je absolutně nutné, aby zásada svobodné výměny informací byla v helsinské deklaraci formulována přesněji. Nesmí se zapomínat, že v době, kdy množství spisovatelů je donuceno k mlčení v oficiální kultuře, nahrazují kopie rukopisů normální publikační možnosti, a udržují kontinuitu jak uvnitř domácí literární kultury tak v jejím styku s okolním světem. Taková rukopisná vydání nemohou být označena jako nezákonná jen proto, že nejsou tištěna. Aby spisovatelé mohli prokázat, že obsah jejich takto publikovaných děl není v rozporu se zákony a mezinárodními konvencemi, je třeba, aby se v případě nouze mohli obrátit k neutrální instanci, na příklad k UNESCO.

Rozhodli jsme se adresovat tento otevřený dopis našim zahraničním kolegům, s nimiž máme osobní nebo písemné kontakty. Protože na své otázky a požadavky nedostáváme žádnou odpověď naší vlády, prosíme tyto kolegy – a jejich prostřednictvím i všechny ostatní, které osobně neznáme – aby předložili naše požadavky vládám svých zemí se žádostí, aby byly diskutovány na konferenci v Bělehradě».

Nový útok na Hanu Ponickou

Bratislavská Pravda přinesla v pátek 18. listopadu 1977 velký článek «Falešný svědek se přihrává zpoza humen» s podtitulkem «Jak Ludvík Vaculík objevil na Slovensku «osamělou hrdinku a kníže všech Slováků z ní udělal svědka». Článek uvádí, že na bělehradské konferenci předložil Světový kongres Slováků memorandum o situaci na Slovensku, do jehož dokumentace zařadil i diskusní příspěvek Hany Ponické předaný do protokolu sjezdu slovenských spisovatelů. Pravda, aby znehodnotila závažnost výpovědi Ponické o stavu slovenské literatury, dává její vystoupení do souvislosti s činností klerofašistické emigrace z řad stoupenců býv. HSČS (Đurčanský, Černogurský apod.) a činností samozvaného «knížete všech Slováků» a kanadského podnikatele Štefana B. Romana. Pravda se tak zase uchyluje k metodám, jimiž se proslavila v 50. letech, kdy stejnou argumentací difamovala Husáka, Novomeského, Clementise a d. V šedesátých letech stejným stereotypem argumentoval proti Husákově Novotný v projevech z Košic, Trenčína apod. Použití této metody nekompromituje Ponickou, ale její autory a Pravdu. Zvláště, když je známa bezúhonná anti-fašistická minulost Ponické i významný podíl jejího muže na SNP, kdy patřil mezi nejvýznamnější partyzánské velitele.

Potom se Pravda snaží zlehčit samotný obsah příspěvku Hany Ponické – jednak tvrzením, že při jeho zrodu asistoval sám «velmistr disidentské kapely» Ludvík Vaculík – nevdá, že se o jeho existenci dozvěděl dávno po napsání a odevzdání. Také argument, že Ponická je ve světě neznámá zcela a doma téměř, je velmi přesvědčivý z pera autora Ladislava Povážského – který je jistě ve

všech světových «Who is who» spisovatelů, zvláště když jí vytýká, «jaký je mučedník, když toho tolik napsala?» Také výtka, že příspěvek nepřednesla Ponická na sjezdu, padá na hlavu režie sjezduvého předsednictva, které jí nedalo slovo, a tak mohla svůj příspěvek dát jen do protokolu. Rovněž výtka, že mezi zakázanými autory, kteří na Slovensku nesmějí publikovat, uvedla Mira Kusého, který není spisovatel, nevyvrací skutečnost, že tento autor filosofických studií a publicista nesmí publikovat. Výtka, že mezi postižené autory zařadila Maďara Ladislava Dobose je věru internacionalistický argument na stránkách orgánu ÚV KSS, když jde o spisovatele působícího na Slovensku. Také další výtka, jako by si vymýšlela existenční postih osob uvedených v jejím seznamu, každého v Bratislavě přesvědčí, když tak mnozí vědí o obtížích, jaké prožíval M. Kusý při hledání zaměstnání – nyní pracuje jako skladník za 1.260 Kčs hrubé mzdy měsíčně ve skladě n.p. Labora. Tvrzení Pravdy, jako by si Ponická vymyslela diskriminaci dětí z postižených rodin při přijímání na střední a vysoké školy je snadno vyvratitelné odkazem na snad nejkřiklavější případ Julie Kalinové, dcery satirika J. L. Kaliny a filmové kritičky Agneši K., která během 5 let udělala osm přijímacích zkoušek a nebyla na vysokou školu přijata ani po intervenci paní Viery Husákové! Korunu všemu nasadila Pravda tam, kde polemizuje s výrokem H. Ponické «U nás se klame», jako by nebyly po ruce stovky a stovky důkazů o lživosti tisku i mnohých funkcionářů ochotných zalhat cokoli ze své lepší minulosti, jen aby se prolhali ke svým postům. Autor se uchyluje k sociální demagogii, kde proti Ponické poštvává její sousedy tvrzením, že pomlouvá svou obec, jako by tam na polích viděla na podzim plno nesebrané úrody. Ironií osudu na téže stránce hned vedle je článek o tržních fonděch na sklonku roku, kde se nedostatek petržele na trhu zdůvodňuje doslova tím, že petržele je dost, ale nevyorané v zemi. «Je to dluh našich zemědělců, kteří rok co rok nedokáží včas sklídit úrodu petržele» a nejen té, lze dodat. Kdo tedy klame a pomlouvá? I lež z Pravdy má krátké nohy – jen do vedlejšího sloupce.

Charta a sionisti

V současné době probíhá velké vyšetřování v n.p. SILON Planá n Luž., kde byly upraveny a přemalovány neznámými osobami nástěnky k 60. výročí Říjnové revoluce. Vyšetřování provádí asi 10 osob, zčásti příslušníků STB, zčásti příslušníků uniformované VB. Dva pracovníci podniku byli prozatím zatčeni – vyšetřování pokračuje zřejmě s cílem vykonstruovat nějakou organizovanou skupinu. Je zajímavé, že v blízkosti n.p. SILON se již v lednu r. 77 objevily nápisy na zdech, které sympatizovaly s Chartou 77. Vini budou patrně «sionisti»; aspoň podle představ takových lidí jako je ředitel SILONu, který v březnu 1977 při pohovoru se svou zaměstnankyní, signatářkou Charty Marií Zdráhalovou prohlásil, že: «Charta – to jsou samí sionisti» a dále: «sionisti mohou za všechny naše dnešní obtíže». Pojem sionisty však definovat nedovedl.

III. hudební festival druhé kultury v ČSSR

Zostřená inkvizice pravidelně vyvolává zástupy blouznivců. Osobuje-li si nejvyšší moc právo přímého dohledu na všechny složky prostředkující, najdou se pokaždé lidé, kteří se chtějí obejít bez každé prostředkující složky a dosáhnout bezprostředně až k tomu, co si svrchovaná moc osobuje zastupovat, to jest popřít nakonec ji samu. Tak překročí-li řízení obce svoji pravomoc tím, že se stýká a nařizuje nejen svým bezprostředním podřízeným, ale chce řídit i každé další rameno, kterým prochází výkonná moc až k jednotlivým členům obce, vystanou nabílední jiné cesty, pomíjející prostředky i řízení stejně jako lidé, kteří těch cest použijí. Nelze-li zákon obejít, lze jej překročit.

Věra Linhartová.

1. října 1977 uskutečnil český underground III. hudební festival (I. byl v září 1974 v Postupicích, II. v únoru 1976 v Bojanovicích) – v usedlosti Václava Havla na Hrádečku u Trutnova. Pro krátkost časového odstupu zatím nelze zhodnotit jeho význam; pokusme se tedy alespoň o stručné charakteristiky zúčastněných hudebníků.

Atmosféra veselého ghetta, kterou se od počátku sedmdesátých let vyznačují všechny koncerty české podzemní hudby, byla tentokrát významnější a extatičtější než jindy. Koncert se konal ve stodole – ideálním duchovním prostoru, kde nic nerozptyluje pozornost a kde si všichni uvědomují jedno: to je poslední místo, kam až jsme se nechali zahnat a dál není kam ustoupit. Pocit vnějšího ohrožení byl konkretisován policií, která neprodyšně obklíčila celou usedlost, nicméně nevkrčila na soukromou půdu, jako se to stalo 9. července v Rychnově, ale nechala koncert proběhnout bez jakéhokoliv zásahu.

První vystoupila rocková skupina Umělá hmota; byla oslabena o flétnistu, zatčeného na autobusovém nádraží v Praze těsně před odjezdem na koncert. I tak bylo její vystoupení neobyčejně vyzrálé, především po duchovní stránce se výrazně předznamenala chiliastickou atmosférou celého festivalu. Dice, autor textů skupiny, zpíval svoje křečovitě vize, zabývající se posledními věcmi člověka: Živí na struně, mrtví v rakvi. My dva a kněz. Druhej svět.

Vystoupení Sváti Karáska působilo neobyčejně prostým a hlubokým dojmem. Zpíval některé staré spirituály – jako Byl jsi tam, když byl křížován můj Pán – ale jako lidové spirituály působily tentokrát i jeho vlastní písně: Iťs too late (Oni se k sobě tulej, jakoby lásky poslední den měl bejt) a Báby (jak hebrejské porodní báby neuposlechnou rozkazu faraóna a nepovraždily mužská novorozenátka). Zatím co Umělá hmota působila spíš vizionářsky, Karáskova vroucnost byla hluboce lidská. Co do kontaktu s lidmi přítomnými koncertu to bylo bezpochyby jeho nejlepší představení.

Skupina The Hever and Vazelína, kterou na místě sestavil její leader Miroslav Skalický z hudebníků a diváků, se uvedla v mimořádně spontánní podobě. Skalický je bluesman v ryzím smyslu toho slova, veselost a hravost jeho písní, přenášejících se s lehkostí přes ty nejostřejší problémy světa undergroundu konfrontovaného s policejně byrokraticky manipulovaným světem konzumní společnosti, jakoby prozařovala smut-

nou atmosféru jeho témat a měnila je ve zpěv plný naděje, komentující svět establishmentácké zhovadilosti s veselou ironií, bez zatrpklosti zbytečné rétoriky.

Část večera, odehrávajícího se v prostoru stodoly, uzavřeli The Plastic People of the Universe. Po dvou skladbách staršího data, Magické noci a Spofe blues, poprvé předvedli rozsáhlou kompozici «100 bodů». Lze ji bez nejmenších pochyb označit za syntézu celého dosavadního usilování skupiny. Psychologický účinek, který u některých skladeb Plastiků ustupuje do pozadí ryze hudební či textové záležitosti, byl tady jednotící klenbou, které byla podřízena hudba, text, osvětlení i projekce diapositivů.

Vyznění bylo o to působivější, oč cudnějším a jednodušším prostředky bylo dosaženo.

Po přestávce pokračoval koncert v prostorách bytu recitály sólových zpěváků. První vystoupil Charlie Soukup se svými ironicko-persiflažními komentáři všeho, co nabízí svět konzumu a komerce. Ale v jedné skladbě zazněla u Soukupa neobvyklá poloha: píseň o kreatuře moci, která má lidskou tvář i hlas, byla prodchnuta podivuhodným soucítěním a pochopením, o to hrůzněji působila, jako dokument absurdní panoptikolnosti světa, ve kterém žijeme, světa fízlů a nelidského strachu, který jako temná noc zahaluje všechno, co děláme, včetně tohoto koncertu o němž je referováno.

Prvně vystoupili v souvislostech undergroundu zpěváci Jaroslav Hutka a Vlasta Třešňák které establishment postupně protlačil svým sítem na tak zvané dno společnosti, kde se ve vzácné shodě postupně schází všechno, co je v české kultuře živé. Jestliže je Soukup břitký ironik, Hutkova poloha je docela jiná. I v písni Havlíčku, Havle, věnované dvěma českým «disidentům» – jednomu z 19. století a druhému z naší současnosti, je Hutka především nesmírně laskavý pozorovatel a komentátor života. Ze zúčastněných zpěváků je navíc básník, a to lyrický básník, který svět vidí a chápe jako prostor poezie.

Sváta Karásek je v první řadě kněz a to i tehdy, když zpívá. Soukup je ironik, Hutka básník, Vlasta Třešňák není nic z toho. Rozpakoval bych se jakkoli blíže určit jeho zpěv; zdá se mi, že je to čistá mystická výpověď: jakoby nezpíval Třešňák sám, ale skrze něho zpívalo cosi vyššího, jakoby byl jeho hlas i on sám nástrojem, na který hraje někdo jiný, I při vzácné vyrovnanosti uměleckého dojmu z jednotlivých souborů i zpěváků III. festivalu (to se netýká techniky ani vyzrálosti hudebníků, ale prožitku a autenticity hudebního projevu) soudím, že Třešňák vnesl na podzemní hudební scénu polohu, která ji obohatila nepřehlédnutelným způsobem.

V závěru festivalu vystoupila Marta Kubišová; doprovázel ji na kytaru Jaroslav Hutka a zpívala jednu z jeho úprav moravského folkloru ze Sušilovy sbírky Starala se máti má. Až sem jsme dospěli od někdejší rockové intolerance; lidová píseň, zpívaná někdejší hvězdou české pop scény byla symbolickým vyjádřením duchovní jednoty,

kteřá se u nás v posledních letech vytvořila. Jednoty, která spočívá v přijímání jakéhokoliv autentického projevu, pokud v jeho pozadí není postranní úmysl a pokud je nesena snahou vyjít vstříc lidem dobré vůle.

M (Praha)

Varování přátelům a informace pro StB

V roce 1968 jsem se seznámil se svým přítelem a to díky vášni, která nám byla společná. Nehodovali jsme kontrarevoluci, ač tomu naše dnešní situace nasvědčuje, ale akvaristice. Několik let nato se můj přítel oženil s Martou Kubišovou. Bylo mi už tenkrát divné, proč si taková zpěvačka vydělává lepením pytlíků, když může zpívat třeba Pavel Liška (a za peníze), a tak jsem považoval za logické, že po sedmi letech diskriminace podepsala Chartu 77. Když nastala všeobecná persekuce a Martě a mému příteli vzali za trest řídičské průkazy, místo abych se začal rychle shanět po adrese nějakého komsomolce a pilným dopisováním si zlepšil svůj kádrový profil, drze jsem se s nimi přátelil dál. Šel jsem ve své troufalosti tak daleko, že jsem je vozil ve svém autě. Známi za mnou chodili a varovali: přestaň se s těmito lidmi stýkat, oni už nemají co ztratit, nemají práci, děti, ale ty?! Uklidňoval jsem je i sebe tím, že mi před lety «prošla» jejich svatba. Když totiž tenkrát Martě na poslední chvíli odmítl «Kamarád» jít svědčit na svatbu ze strachu, že mu vezmou práci, považoval jsem za naprosto přehnané obavy, že pouze za přátelství může režim někoho stíhat a šel jsem jim za svědka já. Tehdy mi práci nevzali, a tak mi narostl hřebínek.

Letos se však ukázalo, že obavy «kamaráda» nebyly vůbec přehnané. Pracoval jsem už déle než dva roky na ilustracích pro knihu «Afrika, ráj a peklo zvířat», která vyjde příští rok v nakladatelství Svoboda. Na téže knize se podílí také ing. Josef Wágner, ředitel ZOO ve Dvoře Králové. Ten se kdesi doslechl, že jsem Chartu podepsal i já. Tento pán, kterého jsem na vlastní oči viděl hrát si s tygrem, se toho drbu tolik polekal, že mne udal – samozřejmě opět ze strachu, že on i ostatní, kdo se na knize podílejí přijdou o práci. Jemu to tedy mohu zazlívát pouze částečně – asi dobře ví, že proti komusi v této zemi, je tygr krotký býložravec. Krátce po udání jsem přišel o práci já – a kniha o afrických zvířatech přišla o 500 barevných ilustrací afrických zvířat. Tento servilní postup odůvodnilo nakladatelství náhlými «výrobními potížemi». Napsal jsem jim, že by snad bylo lepší zeptat se přímo mne, jestli jsem Chartu opravdu podepsal. Jiným tvrdili, že si to ověřili u STB, zatímco mně nepovažovali za nutné vůbec nějak odpovět – pokud ovšem nepokládám za odpověď snížení jimi stanoveného honoráře na polovinu. Naplněn obdivem k jednání socialistické instituce, jsem Chartu 77 samozřejmě podepsal obratem.

Nakladatelství s případným názvem Svoboda se však nemůže ze svých výrobních potíží vymotat i nadále: o vánocích bude v prodeji kniha H. Sienkiewicze «Potopa» s mými ilustracemi, avšak bez mého jména. Nelze se mi tedy příliš divit, že jsem se na rozdíl od stovek signatářů hrnul málem s nadšením do budovy FMV, kým jsem byl v září předvolán k «úřednímu jednání». Konečně i je zaráží fakt, že stačí drb k tomu, aby někomu vzali práci i obživu, říkal jsem si a ochotně jsem jim podal podrobné informace, kterak jsem se stal nezaměstnaným já. Stojí za zmínku, že mi vyslychající dali čestné slovo, že si u nich nikdo z nakladatelství Svoboda nic neověřoval a že pochopitelně do této chvíle nevěděli nic ani o mém podpisu. Potom však začalo mé nadšení rychle chladnout. Ukázalo se totiž, že i pro tuto instituci je diskriminační postup nakladatelství Svoboda něčím zcela běžným. Neboť jejich první reakcí na moji zpověď byla otázka, jestli jsem své přátele vozil taky ke Kohoutovi. Než jsem se vzpamatoval, sdělili mi několik, pro mne v té situaci poněkud nesmyslných novinek: Pavel Landovský nesmí hrát, protože se popral, národní umělec Jaroslav Seifert podepsal Chartu proto, že už je starý a podepíše všechno, co se mu podstrčí a Marta Kubišová» si taky za všechno může sama, je pořád samé svolání a interview». Zde jsem namítl, že se jí lze po sedmi letech diskriminace těžko divit.

Pokračovali: «Před tím zase to pusinkování s tím Dubčekem». Zeptal jsem se vyslychajícího, který se mi představil jako Moravec: kdyby vás chtěl políbit současný první tajemník KSC, dal byste mu pěstí jen proto, že nevíte, jestli to nebude za několik let trestné? Místo odpovědi se mne zeptali, kdo zase požádal (!) o podpis Charty a jestli vím o tom, že Kohout, Vaculík a Havel dostali balík peněz ze západu za to, že do toho zapletli «takové ty do počtu» jako jsem já. Učinil jsem poslední chabý pokus vrátit se k svému případu a připomněl jsem jim, že mne do toho dostalo nakladatelství Svoboda a to jistě zcela nezištně. Zeptali se mne, kdo chodí ke Kohoutovi a já začal tušit, že tohle není to pravé místo, kde by se člověk mohl dovolávat spravedlnosti.

Už mimo protokol se mne zeptali, proč nemyslím alespoň na svého syna, když už ne na sebe. Odpověděl jsem sice, že nevěřím, že by se v této zemi našly takové hyeny, které by se mstily na tříletých dětech, ale zároveň jsem si vzpomněl, že mne s ohledem na mého syna už kdosi varoval a vzpomněl jsem si i na to, co následovalo poté, když jsem nebral ono varování vážně.

Před odchodem mi pánové z STB naznačili, že bych mohl opět ilustrovat knihy – stačilo by odvolat podpis a poněkud «informovat» (s mou formulací «udávat» nesouhlasili) o těch, kteří jsou na tom jako já dnes, už mnoho let. Pokud bych si to rozmyslel, mám jim dát vědět.

Chci spíš dát vědět těm pár zbylým známým bez nervů, kteří se se mnou dál stýkají, že i já jsem donedávna nevěřil, že je kamarádství trestné. A pro ilustraci chci dodat: před výslechem jsem doufal, že mi vrátí práci – oni mi místo toho odebrali řídičský průkaz, cestovní pas, po domě a v ulici slídí různě se legitimující individua, která se vyptávají sousedů, s kým se stýkám, jakou mám pověst, na koho je psaný byt atd. Ve své «trestné» činnosti hodlám pokračovat a vzhledem k tomu,

že z programu trestů pro signatáře se mne týká už jen vězení (byť je totiž psaný na matku), přiznávám, že bych do něj nerad šel jako «nevinný». Martě ještě na začátku listopadu na StB v Bartolomějské ulici opakovali, že o mém podpisu Charty 77 nic nevěděli, a proto pro jistotu:

Souhlasím s Prohlášením Charty 77.

Karel Havlíček
Plavecká 10
128 00 Praha 2

Kromě občanského průkazu už mám pouze legimitaci akvaristického koučku.

Kniha A. Müllera o čs. zahraniční politice

Společenskovědní badatelská a publikační činnost československých intelektuálů exilu má zvláštní význam, jestliže jejím předmětem i nadále zůstává Československo. Bez vnější i vnitřní cenzury, bez propagandistického klišé a s využitím pramenů, které jsou cizím badatelům nedostupny, zprostředkovává světu obraz československých skutečností, a tím integruje i naše zkušenosti do mezinárodního vědomí. Jde-li skutečně o výsledky seriózního vědeckého úsilí, dostává se pak zejména západoevropské levici poučení a pomoci, jejichž závažnost lze sotva docenit. Nejde však bohužel jen o tento aspekt. V situaci, kdy «normalizace» potlačila svobodu vědeckého bádání, a kdy doma jsou zákazem výkonu povolání i zákazem publikování postiženi prakticky všichni významnější pracovníci společenských věd, má výzkum i publicita výsledků v zahraničí mimořádný význam i jako součást národní kultury – i když se musí uskutečňovat v cizím prostředí a v cizí řeči. Lze si snadno představit, jaké obtíže z toho vznikají. Není vždy ani snadné vytvořit si příležitost, aby československá témata mohla být zpracovávána. A není snadné zachovat si v cizím prostředí vlastní identitu. Avšak vědecká práce v zahraničí má – vedle značné svobody bádání a publikace – i některé jiné výhody: českoslovenští intelektuálové se mohou a musí seznamovat s informacemi, stanovisky, metodami a teoriemi, které jim dříve byly nedostupny, a které otevírají některé nové pohledy.

Dr. Adolf MÜLLER, před rokem 1969 vědecký pracovník Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomiku v Praze a nyní profesor politických věd na Vysoké škole sociální v Münsteru, vydal v roce 1977 rozsáhlou studii o československé zahraniční politice od roku 1918 do současnosti (*DIE TSCHOSLOWAKEI AUF DER SUCHE NACH SICHERHEIT, Berlin Verlag, 405 stran*). Podal důkaz, že se lze vypořádat s těžkostmi, a že byl schopen využít výhody vědecké práce v zahraničí. Bez emoci pověř líčí ve své knize zahraničně – politické okolnosti vzniku Československé republiky,

diplomatické úsilí o její vnější bezpečnost v neklidné meziválečné Evropě, i mezinárodně – politické okolnosti její likvidace v letech 1938-1939. Jako «úsilí o uznání kontinuity» a jako «hledání nové vnější bezpečnosti» zkoumá zahraniční politiku exilové vlády Edvarda Beneše v průběhu II. světové války, i postoj velmocí a sousedů k této politice. V kontextu rozpadu poválečné spolupráce velmocí i v kontextu vnitropolitického vývoje popisuje začlenění Československa do sovětského velmocenského bloku, a všechny zahraničně – politické důsledky tohoto začlenění. Přináší cenné statistické údaje o vývoji vnějších ekonomických vztahů, které byly zahraničně – politickým vývojem určeny. Jako znalec československo – německých vztahů věnuje zvláštní kapitolu vývoji poměru Československa k oběma německým státům.

Mimořádnou pozornost věnuje Müller zahraničně – politickým tendencím československého reformního období ve druhé polovině šedesátých let, mezinárodním aspektům «Pražského jara» i zahraničně – politickým aspektům sovětské vojenské intervence v srpnu 1968. Tím se jeho práce stává cenným přínosem v historickém objasňování «Pražského jara» i jeho porážky. Sleduje však i vývoj «normalizované» a sovětským zájmům podřízené zahraniční politiky Husákovy režimu, zejména její snahu prolomit v rámci nové koexistenční vlny v Evropě mezinárodní izolaci «normalizovaného» Československa.

Müller se opírá o rozsáhlý pramenný materiál, který mohl prostudovat ještě v Československu, i o nověji poznané prameny zahraniční. Všechna svá tvrzení i zobecnění pečlivě dokumentuje, a úspěšně se vyhýbá málo vědeckému «horlení». Jeho práce je svou seriózností i střízlivostí závažným příspěvkem ke studiu moderních československých dějin i ke studiu evropských mezinárodních vztahů. Patří nesporně k těm knihám, které by v roce 60. výročí vzniku Československé republiky a 10. výročí «Pražského jara» neměly ujít pozornosti všech, kdož budou hledat hlubší porozumění složitě a dramaticky se vyvíjející soudobé Československa. Není pochyby, že najde vděčné čtenáře v Německu, kde byla vydána. Bylo by však třeba, aby se dostala i ke čtenářům československým. Pomohla by korigovat a neutralizovat tu lavinu nepravd a polopravd, kterou domácí propaganda bude v roce «výročí» československou veřejnost zavalovat.

Z. H.

Nové knihy čs. autorů

V pařížském nakladatelství SEUIL vyšla v lednu 1978 kniha prof. Jiřího HÁJKA «DIX ANS APRES, PRAGUE 68-78» (Po deseti letech-Praha 68-78). Tato práce vyjde také italsky v nakladatelství italské KS EDITORI RIUNITI a norský v nakladatelství CAPPELEN v Oslo.

Zdeněk MLYNÁŘ dokončil rukopis své knihy o roce 1968; kniha letos vyjde německy v nakladatelství EUROPÄISCHE VERLAGSANSTALT v Köln a česky v nakladatelství INDEX.

Již na sklonku roku 1977 vydal Jiří SLÁMA, vědecký pracovník Osteuropa-institutu v Mnichově, v nakladatelství HARRASSOWITZ ve Wiesbadenu svou práci «DIE SOZIO-ÖKONOMISCHE UMGESTALTUNG DER NACHKRIEGS-TSCHECH-SLOWAKEI» obsahující množství cenného statistického materiálu o ekonomickém a sociálním vývoji Československa do roku 1968.

«Pokud vlastníte NEJDŮLEŽITĚJŠÍ UMĚNÍ (Drahomíra a Antonín J. Liehmovi, University of California Press, 1977), můžete klidně zahodit většinu knih na téma definované v podtitulu: Východoevropský film po roce 1945... Dilo pozoruhodné vědecké hodnoty». Tak začíná a končí recenze v předvánočních londýnských Sunday Times (9-12-77). Také londýnské Times soudí podobně (25-11-77): «Jediná nejdůležitější filmová kniha, která vyšla nejen letos, ale v posledních letech, je NEJDŮLEŽITĚJŠÍ UMĚNÍ...». Už před rokem označil londýnský International Film Guide Liehmovy Příběhy Miloše Formana (v americkém vydání) za «filmovou knihu roku 1976» a Sunday Times za «nejlepší knihu o vztahu mezi filmovým umělcem a společností».

Nadávký z Tribuny a odpověď z Jugoslávie

JULIAN SLATINA

Nedá se tvrdit, že by «Tribuna, týdeník KSČ pro ideologii a politiku», byla vyhledávaným čtením; lidé se spíše snaží ji nevidět, než se do ní dívat. Přesto stačí působit svým vydavatelům až dost ostudy, zejména u komunistických stran na Západě. Není divu, uvážíme-li, co dovedla všechno na ně vychrlit v průběhu své kampaně proti eurokomunismu v posledních měsících. Tak se jí podařilo program «výstavby socialismu v barvách Francie» vyhlášený Francouzskou komunistickou stranou přirovnat k «nacionálnímu socialismu hitlevského typu». Obvinila Italskou KS, že «zrazuje historické zájmy dělnické třídy». Pokud jde o KS Velké Británie, vyslovila «Tribuna» obavu, že příprava i průběh jejího 35. sjezdu, zejména schválení nového programu, ji přivedou k politice eurokomunismu, jak «ji formulovala buržoazní ideologie». Nemluvě už o způsobu, jak se «Tribuna» otírá o KS Španělska, která se postavila za «buržoazní» (podle «Tribuny») eurokomunismus, jak o něm píše Santiago Carrillo ve své knize.

Že si západní komunistické strany nenechávají tyto útoky líbit, je samozřejmé. Ale zvláště zajímavá je reakce ze země nikoli západoevropské – z Jugoslávie. Příznačný je např. záhřebský rozhlasový

komentář Miliky Šundiče, který 18. listopadu 1977 řekl, že «propagandistická válka, kterou «Tribuna» vede proti komunistickým a dělnickým stranám západní Evropy, se prakticky ničím neliší od někdejší kampaně Kominformy proti KS Jugoslávie».

Jugoslávský komentátor pak ukázal na rozpor mezi psaním «Tribuny» a závěry berlínské konference komunistických a dělnických stran, které KSČ podepsala, o rovnosti těchto stran, různých cestách k socialismu a specifických podmínkách, ve kterých jednotlivé strany působí. «Známkování, jehož «Tribuna» užívá, – dodává Šundič, – vyvrací všechna tvrzení o tom, že neexistuje v části dělnického a komunistického hnutí vedoucí strana a řídicí centrum». A komentář uzavírá zjištěním, že «pražská «Tribuna»... svým angažováním v akcích proti nezávislosti a rovnosti mezi... stranami také podlamuje základní principy rovnoprávné spolupráce nejen mezi komunistickými stranami, ale i mezi socialistickými zeměmi».

Varovné hlasy z jugoslávských pramenů vyvolaly v Praze – místo rozvahy a zdrženlivosti – popuzení a další útoky, spojené s nátlakem na jugoslávské novináře. K útokům «Tribuny» na dopisovatele tiskové kanceláře Tanjug se připojila Čs. televize, a mezi sebou označily redaktory týdeníku «Nin», záhřebského rozhlasu a Tanjugu jako «protičeskoslovenské» novináře, které uvedly v souvislost s psaním buržoazního tisku a se sdělovacími prostředky «kontrolovanými americkou zpravodajskou službou CIA». Tím se věc pochopitelně dostala na oficiální rovinu. Mluvčí federálního sekretariátu (ministerstva) zahraničních věcí Mirko Kalezić důrazně prohlásil útoky i způsob vyjadřování «Tribuny» a pražské televize za «nepřijatelné» a odsoudil československé «pokusy určovat, o čem a jak má jugoslávský dopisovatel psát».

Ale uličnické útoky na západní Komunistické strany a arogantní postup vůči jugoslávským novinářům mají hlubší kořeny. Tak v dalším komentáři záhřebského rozhlasu 16. prosince týž M. Šundič správně upozornil na nápadně oslavné vzpomínky «Rudého práva» a dalších čs. orgánů na 20. výročí deklarace moskevské porady komunistických stran, kterou jugoslávská strana odmítla podepsat jako návrat k stalinské exkomunikaci Jugoslávie roku 1948. Autor poznamenává, že se deklarace z roku 1957 mnoho let využívalo k hrubým útokům na Jugoslávii a SKJ a k otevřenému zasahování do vnitřních záležitostí země, a dodává: «Metoda vyřizování účtů a exkomunikace znova přichází do módy... V tomto směru československé sdělovací prostředky zatím jdou dále, než kdo jiný».

Vedení KSČ se tak stává zásluhou «Tribuny», ale v poslední době i dalších oficiálních orgánů, jakýmsi «zlým mužem» sovětského bloku, se zvláštní specializací na nadávky «bratrským» stranám na Západě i v Jugoslávii. Je otázkou, zda mu byla tato role přidělena Moskvou, nebo zda jde o úkol z vlastní píce. V každém případě to svědčí o rostoucí agresivitě nejkonzervativnějších složek stranického a státního vedení, která může vést jedině k rostoucí izolaci, zkostnatělosti, tmářství a brutálnímu potlačování veškerého tvůrčího myšlení.

DOKUMENTY:

Prohlášení skupiny Listy

Před deseti léty, v lednu 1968, se v Československu začala otevírat cesta reformám «pražského jara». Nejen v Československu, ale v celé evropské demokratické levici klíčila naděje, že se v naší zemi konečně podaří spojit socialismus s politickou demokracií. V srpnu 1968 tuto naději sovětské tanky znovu pohřbily.

Československo je dnes zemí, kde politické rozpory, hospodářské potíže a stagnace národní kultury vytvářejí vnitřní napětí větší než v ostatních zemích sovětského bloku. Zatímco například v Maďarsku se již po léta provádí politika, která nejtíhší rány z roku 1956, postupuje Husákův «normalizační» režim zcela opačně. Mstí se národu za rok 1968, pronásleduje a diskriminuje tisíce občanů, porušuje lidská práva a znemožňuje každou diskusi o východiscích z krise.

Po léta proti tomu vzrůstá opozice. Občané bojují za svá práva, jak to zejména ukázala «Charta 77». Jsme přesvědčeni, že v roce 10. výročí «pražského jara» vynaloží odpůrci Husákova režimu ještě větší úsilí, aby se situace v Československu změnila. I racionálněji uvažující představitelé moci v Praze i v Moskvě by si měli po deseti letech uvědomit, že východiskem z krise může být jen vnitropolitické uvolnění. Kdyby se režim přestal mstít svým kritikům a kdyby odstranil diskriminaci tisíců schopných a kvalifikovaných lidí i jejich dětí, mohl by to být první krok ze slepé uličky, která začala sovětskou vojenskou intervencí v srpnu 1968. Tento krok mohl by se stát předpokladem alespoň částečného řešení naléhavých politických i hospodářských problémů, jež chtěla, avšak nesměla vyřešit reforma v roce 1968.

Takovou pozitivní změnu by s úlevou přijali všichni českoslovenští občané, a byla by přivítána i československou socialistickou opozicí. Obracíme se proto v této chvíli ke všem stoupcům demokratického socialismu v celém světě s výzvou: Pomozte svým vlivem dosáhnout 10 let po «pražském jaru» alespoň takového vnitropolitického uvolnění v Československu!

Eventuelní zmírnění diktatury ovšem neznamená překonání krize. Konečné slovo musí dostat československý lid. Jen demokratickým rozhodnutím tohoto lidu bude možné rozřešit základní otázky, o nichž dnes v Československu není dovoleno ani hlasitě mluvit: – zda má Československo zůstat zemí ovládanou zvenčí pomocí cizí armády, anebo zda se má stát suverénním státem.

– zda má být zemí totalitní diktatury, anebo socialistickým státem s pluralitní politickou demokracií, k jaké se hlásí všichni demokratičtí socialisté včetně nejvýznamnějších západoevropských komunistických stran.

Řešení těchto základních otázek není možné dosáhnout bezprostředně – o to bude muset čs. lid i jeho skuteční přátelé ještě dlouho bojovat. Mnozí

z nás, kteří dnes patří k československé socialistické opozici v exilu, pomáhali v minulosti diktaturu v Československu budovat, a – poučení bolestnými zkušenostmi – hledali pak východisko v demokratické reformě roku 1968. Naše zkušenosti a poznatky nás i nadále zavazují. Budeme vždy usilovat o to, aby československý lid dostal možnost suverénně a bez přítomnosti cizích vojsk rozhodovat o své budoucnosti. Proto jsme a budeme terčem útoků, pomluv a pronásledování. Bude-li pražský režim donucen k ústupkům, bude s tím větší nenávistí útočit proti těm, kteří se s dílčími kompromisy nespokojují – tedy i proti nám. Věříme však, že tak jako útoky a pomluvy proti «Chartě 77» neoslabilly sympatie československého lidu ani mezinárodní solidaritu socialistických a demokratických sil s jejím spravedlivým bojem, neoslábí ani sympatie a solidaritu s námi.

Spor o demokratický socialismus, který s režimem opřeným o sovětské tanky vedeme, rozhodnou dějiny. Mnohokrát se už v našich dějinách zdálo, že ten, kdo má moc, má i pravdu. Vždy se však ukázalo, že to bylo zdání klamné.

Za «SKUPINU LISTY»:

Zdeněk Hejzlar, Zdeněk Mlynář, Adolf Müller, Jiří Pelikán

Sdělení CHARTY 77

Co víte o provokaci? Tahle otázka překvapila občany, většinou účastníky Charty 77, volané v posledních několika týdnech k výslechům (či pohovorům) na Bezpečnost. Jakási provokace se prý chystá – nejdřív v souvislosti s procesem v Praze, potom zcela neurčitě někde, nedávno prý zas někdo chtěl někoho unést, zřejmě abychom také v Československu měli verzi toho, co vzrušuje veřejnost některých zemí na Západě. Tyto mlhavé náznaky doprovázejí ujištění o starosti tazatelů, aby se dotazovaný nestal obětí jakési provokace, když je účastníkem Charty 77 . . . . Na dotaz jednoho z vyslychaných, o jakou provokaci mělo jít, byla pohotová odpověď: právě této provokaci naše bezpečnostní orgány zabránily.

Avšak tím, že protizákonně omezily osobní svobodu několika desítek občanů, že proces podle zákona veřejný se fakticky konal s vyloučením veřejnosti, byly jen doma i v zahraničí posíleny pochybnosti o jeho zákonnosti a naší republika byla tak způsobena ostuda, kterou lze kvalifikovat jako opravdové poškozování jejích zájmů v zahraničí (§ 112 trest. zákona).

Bylo by samozřejmě možné v této souvislosti

uvažovat o tom, co je provokace – zda snaha občana normálně a ukázněně sledovat proces, v němž jde o jeho známé a přátele, nebo praktiky, jimiž mu mocenský organ v této snaze brání; zda projev starosti o regulérní průběh procesu a dodržování ducha i litery zákonů, či způsob, jakým je tento proces veden a jak o něm oficiální místa informují veřejnost.

Povzbuzující je pouze fakt, že na rozdíl od jarních výsledků, kdy se tazatelé zajímali o činnost Charty 77 s podtextem či přímo vyslovenou hrozbou trestního stíhání, při současných výsledcích se přiznává zákonnost této činnosti. Po deseti měsících namáhavého hledání, zač by bylo lze Chartu 77 stíhat podle zákona, po sérii protizákonných propouštění z práce (dále pokračujících), po sledování a po ostraze některých účastníků této občanské iniciativy (jež u některých nadále trvá) se nepodařilo najít takový důkaz či podklad. Naopak: všechny kroky proti občanské iniciativě opřené o čl. 18 Ústavy ČSSR (povinnost občanů a zvláště orgánů dbát o dodržování zákonnosti v našem životě), které podnikly mocenské orgány, zaměstnavatelé a společenské organizace, jsou přinejmenším právně pochybné, ne-li vysloveně nezákonné a přímo trestné. Každý z nás to může na svém příkladě konkrétně dokázat.

Přes tyto kroky, které má Charta 77 plné právo považovat za provokaci vůči občanům usilujícím o zachování zákonnosti, z pozic zákonnosti neustupuje a neustoupí. Na starosti o to, abychom se nestali obětí nějaké provokace, chystané či zamýšlené v souvislosti s Chartou 77, klidně odpovídáme: Přihlásili jsme se k Chartě 77 upřímně a bez postranních umyslů, nemáme co skrývat, odmítáme každou nezákonnost, a tedy i jakýkoli teror (vždyt mnozí z nás vědí, že mocenské akty proti nám nemají daleko k teroru). Přisuzovat nám úmysly někoho unášet může jen zlomyslná nebo slabomyslná fantazie. Zato lze našim tazatelům navrhnout, aby se starali o skutečné, četné a všestranné provokace či ještě přísněji kvalifikovatelné akty libovůle a zvlůle vůči těm, kdo nechtějí nic jiného, než aby zákon u nás platil opravdu pro všechny bez rozdílu, a byl také podle toho dodržován, a na konkrétních situacích a případech ukazují, že se tak neděje.

Samozřejmě nechceme otázku provokací odbýt lehce. Nelze podceňovat zkušenosti všech pokro-

kových a humánních snah a hnutí s provokatéry, kteří se snažili z rozličných motivů či příkazů zavádět účastníky takových snah a hnutí do situací odporujících smyslu a cíli toho, k čemu se hlásí, a vystavovat je represím při zachování hlavního účelu takových provokací – zdiskreditovat je i všechny ostatní morálně. Neškodí snad si připomenout, že Charta 77 stojí a jedná na základě a v rámci právního řádu našeho státu. Nejde jí o nic jiného, než aby tento právní řád byl plně respektován také tam, kde jde o vztah moci k občanu, člověku.

Je-li Charta 77 proti něčemu, jsou to konkrétní nezákonnosti a nepravdy. Proto je také nesmyslem, pokouší-li se někdo toto stanovisko a činnost z něho vyplývající známkovat jako «protisocialistické». Skutečně a přímo nebezpečně protisocialistické jsou právě ty nezákonnosti, proti nimž Charta 77 vystupuje. Snaží-li se snad někdo mezi její přátele a účastníky vrazit klín pod jakýmkoli záminkami nebo na základě podvržených textů či fingovaných skutečností, dokládajících, že se někteří signatáři údajně dostávají mimo rámec a základnu, stanovené našimi dokumenty, počínajíc Prohlášením z 1-1-1977, pak je třeba s klidem a bez vzrušování říci, že nikdy nedosáhne svého cíle. Nikdy jsme se netajili tím, že jsme lidé různých názorů a různého zaměření. V jedné věci však je naše společenství, vybudované na vzájemné důvěře, otevřenosti a pravdivosti a v němž se slova a myšlenky shodují s praktickým jednáním, opravdu jednotné, totiž v úsilí o společnost vsutku demokratickou, v níž platí zákony stejně pro všechny občany i všechny úřady a orgány státní moci. Proto jsou a budou i naše metody demokratické; víme, že žádné provokace nemohou našemu úsilí napomáhat, ale naopak by mu byly na překážku. Dojde-li proto k nějakým provokacím, za něž nás bude někdo chtít volat k odpovědnosti, může si každý občan být jist tím, že byly od počátku zaměřeny nebo vykonstruovány proti nám.

Prof. dr. Jiří Hájek DrSc
mluvčí Charty 77

Marta Kubišová
mluvčí Charty 77

Dr. Ladislav Hejdánek
mluvčí Charty 77

V Praze dne 23. listopadu 1977

CHARTA 77 – Dokument č. 13

Nedávno zahájené trestní stíhání populárního písničkáře Jaroslava Hutky a vlna protestů, které vyvolalo, známé události ve Kdyni (k nimž Charta 77 už zaujala stanovisko) a některé další události a jevy poslední doby vybízejí k úvaze o celkové situaci v oblasti současné české populární hudby a o hlubších společenských důsledcích této situace.

Jak známo, může umělec působící v této oblasti,

profesionálně vystupovat pouze prostřednictvím příslušných státních agentur. Tento princip a především způsob, kterým je prakticky uskutečňován, je základní příčinou stále se prohlubující krise v této společensky tak významné oblasti kultury. Veřejně v ní dnes vystupovat předpokládá totiž – díky tomuto principu – podrobit se složitěmu, tuhému a neomylně byrokratickému systému kontroly a řízení, který nejen umělce občansky

ponižuje a z jejich práva na uměleckou činnost dělá zvláštní odměnu či dar, ale který celou sféru populární hudby po umělecké stránce prokazatelně dusí. Monopolními organizacemi je podporována především tvorba, která se přizpůsobuje požadavkům komerčnosti, nebo která se zaštituje povrchní a vesměs jen účelovou političností, a ovšem také tvorba těch umělců, kteří ovládají různé oficiální instituce a organizace. Tato protěžovaná tvorba je hrána a vydávána v rozsahu, který neodpovídá skutečnému zájmu nebo poptávce, což na jedné straně vyvolává nespokojenost těch posluchačů, kteří nejsou ochotni přizpůsobit se čemukoliv, co je jim nabízeno a na druhé straně otupuje všeobecný vkus. Tvorba progresivnější, umělecky osobitá a odvážná, nezařaditelná do šablon, vytvořených nekvalifikovanou byrokracií a hlouběji působící na společenské vědomí a citění, stejně jako tvorba těch umělců, kteří se brání nivelistickým nárokům oficiálních institucí, se naopak setkává s nejrůznejšími překážkami a mnohdy je úplně potlačena.

Mnoho vynikajících umělců populární a jazzové hudby opustilo postupně republiku; tito umělci se odmítli dané situaci přizpůsobit, protože cítili, že jim znemožňuje umělecký vývoj. Jsou mezi nimi například: Krautgartner, Hammer, Vitouš, Mráz, Jakubovič, Konopásek, Mader, Arnet, Pilar, Hejniš, Kryl, Přenosilová, Sedivý, Pešta, Kozel, Khnut, Král, Bezloja, Berka, Kirken, Svoboda, Smetana, Netopil, Schwarz, Matoušek. (V této souvislosti by bylo možno vzpomenout i krátké emigrace zasloužilého umělce Karla Gotta a jeho orchestru). Někteří z těchto umělců dosáhli po své emigraci už světových úspěchů a jejich odchod znamená nepochybně pro českou kulturu velkou ztrátu.

Základním nástrojem omezování umělců je trvalá hrozba částečného nebo úplného znemožnění veřejné činnosti. Tato hrozba má zhoubný vliv na všechny veřejně působící umělce a tedy i na celou populární hudbu; ze strachu, který v nich vyvolává, podřizují umělci autentický výraz své osobnosti a snaží se zavděčit se požadavkům a vkusu oficiálních činitelů.

Pokud jde o úplné znemožnění veřejné činnosti, lze poukázat na některé obecně známé případy: nejpopulárnější česká zpěvačka z konce šedesátých let Marta Kubišová má od r. 1969 znemožněnu jakoukoli činnost ve svém oboru a její jméno nesmí být ani v souvislosti s jejím dřívějším působením publikováno. Zpěvák Karel Černoš nesměl vystupovat, dokud se veřejně nevzdal svých dřívějších občanských postojů. Po léta se nesmělo objevit jméno skladatele Jaromíra Vomáčky.

Úplný zákaz nebo znemožnění veřejného vystupování bývají v poslední době dokonce kombinovány s různými vykonstruovanými trestními obviněními. Na jaře 1976 bylo 19 hudebníků a zpěváků ze skupin The Plastic People a DG 307 a z jejich okruhu vzato do vyšetřovací vazby, většina z nich byla obviněna z trestného činu výtržnictví, a na podzim r. 1976 byli vedoucí obou skupin Ivan Jirous a Pavel Zajíček spolu se saxofonistou Vratislavem Hrabencem a zpěvákem Svatoplukem Karáskem pro tento trestný čin odsouzeni; ostatní jsou stále obviněni. Kriminální obvinění mělo v tomto případě zcela zřetelně jen zakrýt pravou příčinu jejich postihu, kterou byl odpor ofi-

ciálních míst k jejich tvorbě. Podobně tomu bylo v případě skupiny Siroteci. A stejně tak tomu je v současné době u Jaroslava Hutky, který je obviněn z nedovoleného podnikání, kterého se měl údajně dopouštět svými koncerty. Jde o obvinění i po stránce právní zcela pochybné, protože ze zákonných ustanovení, podle nichž byl Hutka – jakožto autorská osobnost bez kvalifikace výkonného umělce – na koncerty zván a za ně honorován, jasně vyplývá, že právní odpovědnost za jejich honorování nesou organizace, které ho zvaly. Tvrzení bezpečnostních orgánů, že Hutka není dostatečně výraznou uměleckou osobností, je při tom ve zřejmém rozporu jak s hodnocením předních hudebních kritiků, tak i s Hutkovou popularitou, kterou dostatečně potvrzuje i známý fakt, že různým úřadům docházejí stovky protestů proti Hutkově stíhání od jeho příznivců z celé republiky.

Velmi pestrá je paleta různých částečných zákazů, časově omezených, nebo vztahujících se jen na určitou oblast. Ku příkladu: Jiří Suchý nesmí vystupovat v Čs. televizi. Petr Spálený měl na dva měsíce zakázanou veškerou činnost a po dva roky nesměl vystupovat v televizi. František R. R. Čech měl zákaz koncertní činnosti na 6 měsíců. Ota Petřina se musel vzdát koncertní činnosti, protože odmítl si zkrátit vlasy. Jan Vyčítal nesmí veřejně uplatnit své texty. Bohdan Mikolášek byl několik let zakázán pro obsah jedné písně. Spirituál Kvintet byl zakázán tři měsíce, protože nechal Mikoláška vystoupit na svém představení jako hosta. Skupina Bohemia byla zakázána měsíc kvůli oblečení svých členů na fotografii v hudebním časopise, skupina ETC dva měsíce za nevhodné oblečení diváků (!!!) Pražské rockové skupiny, skupina Marsyas a někteří pražští písničkáři měli delší dobu zakázáno vystupovat v Západočeském kraji. S obdobnými zákazy lokálního rozsahu se setkala řada umělců po celé republice. Proti této svévoli agentur a různých centrálních i místních institucí není možná obrana, protože neexistuje odborová nebo jiná organizace, která by zájmy umělců hájila a jejich práva nejsou chráněna ani zákoníkem práce, jak je tomu u ostatních pracujících, kterým přirozeně není možno zakázat na několik měsíců práci bez možnosti výdělků.

Zvlášť těžce jsou postiženy skupiny a jednotlivci, na jejichž repertoáru jsou skladby s náboženskými motivy. Tito umělci už nesmějí vystupovat ani v katolických kostelích a o jejich činnost se intenzivně zajímají bezpečnostní orgány. Náboženské motivy jsou potlačovány i u lidových písní a ve vysílání rozhlasu a televize se nesmějí objevovat vůbec, což jde tak daleko, že jsou v písních zakazována i jména svatých, a to i o vánočních svátcích.

Množství a druh požadavků kladených na veřejně působící umělce, stejně jako vysoké nároky na jejich schopnost rozumět různým zákulisním vztahům v příslušných institucích a počítat s nimi, způsobují ovšem, že s mnoha mladými umělci se veřejnost nemůže vůbec seznámit, protože jsou vzhledem k povaze své tvorby anebo neochotě přijmout vnucená a často nemorální «pravidla hry», vlastně zakázána dřív, než mohou vůbec začít veřejně vystupovat.

Nejrozmanitějšími zákazy a omezeními jsou stále více postihovány i různé festivaly a přehlídky,

především ty, o které má zájem mladá generace. Například: celostátní festival Náměstí na Hané 1973, kde měli vystupovat špičkoví představitelé jazzu, rocku, folku a country, byl zakázán těsně před zahájením. Na celostátním country – festivalu Jablonec 1974 byl zákaz přístupu publika na soutěžní koncerty. V r. 1976 byly zakázány celostátní festivaly v Krumlově a v Dobrušce. Letos bylo na pražských jazzových dnech zakázáno vystoupit souborům Sanhedrin, UH-2, UH-3, Old Teenagers a Bílé světlo. 30-9 byla policejními orgány násilně zastavena činnost jazz a Rock metodického centra, poslední pražské scény tohoto zaměření. Zněmožněno bylo pokračování tradičních festivalů v Praze, Folkový festival v Uherském Brodě, Ústecký zpěvník atd.

Zakázána byla i řada už vyrobených gramofonových desek, jako např. Ulrychova *Odyssea*, Marta 1970, všechny desky Marty Kubišové, Šafrán 1977 a ovšem desky všech umělců, kteří odešli do zahraničí.

Na úroveň populární hudby má přirozeně negativní vliv i omezování hudební kritiky a publicistiky. Byl zrušen týdeník *Aktuality melodie*, dále *Pop music expres*, *Repertoár malé scény*, trampské časopisy, zpěvníky atd. Zastaveno bylo vydávání slovníku populární hudby, ve skladech už dva roky leží kniha dr. Kotka o historii populární hudby. V odborném tisku se nesmějí objevovat články Jiřího Černého, kritika zabývajícího se soustavně populární hudbou; Černému je znemožněno i vystupovat v některých klubech s jejich pořadem. Existujícím časopisům je předepisováno, o kom smějí psát a o kom nikoliv a jak mají o různých umělcích psát; jsou známy případy, že byly časopisy nuceny psát štvavé články proti trestně stíhaným umělcům, k nimž jim dodávala podklady, obsahující četné falešné informace, přímo bezpečnost). Například článek «Magor» v *Mladém světě*. (Jak je manipulován odborný tisk, názorně ilustruje například to, že když se v anketě 19 hudebních kritiků, spolupracujících s časopisem *Melodie*, jediným současným časopisem pro populární hudbu, umístili na prvním místě zpěvák Vladimír Merta, na 2. místě Jaroslav Hutka a teprve na 3. zasloužilý umělec Karel Gott, nesměl být tento výsledek ankety publikován.

Nástrojem sešněrování, omezování a nivelizace populární hudby nejsou ovšem jen nejrozmanitější zákazy a jejich všudypřítomná hrozba, ale i způsob řízení toho, co je povoleno.

Aby mohl umělec profesionálně působit, musí především složit kvalifikační zkoušky. Je obecně známo, že tyto zkoušky jsou zaměřeny především na tzv. «politickou vyspělost», kterou se rozumí bezvýhradný souhlas (lhostejno, zda skutečný nebo předstíraný) se vším, co politická moc ve státě dělá a co říká oficiální propaganda. Dále kvalifikační zkoušky zkoumají školometským způsobem teoretické hudební znalosti umělců, znalosti, které mnohdy nijak nesouvisejí s druhem a povahou jejich tvorby, díky čemuž úspěch u takové zkoušky vůbec nezaručuje uměleckou úroveň a neúspěch může naopak vést k vyloučení vynikajících umělců. V praktické části kvalifikační zkoušky není vůbec brána v úvahu skutečná umělecká působivost tvorby zkoušených s ohledem na druh publika, kterému je především určena, ani její skutečný kulturní smysl; rozhoduje tu pouze

dojem z řemeslné zručnosti, při čemž mnohdy jde o dojem osob, které nemají k dané umělecké činnosti vůbec žádný vztah. Díky této praxi se řada dobrých umělců ke zkouškám vůbec nehlásí a mnozí vynikající hudebníci a zpěváci u nás neuspěli, jako například Vladimír Merta (vítěz zmíněné ankety odborných kritiků), dvojice Vodňanský a Skoumal, dobře známá z mnohaletého vystupování v malých pražských divadlech, zpěvák Hutka atd. V důsledku zkoušek kvalifikačních byl v r. 1975 drasticky snížen počet výkonných umělců: v českých zemích z šesti na tři tisíce.

Umělci, kteří projdou sítí kvalifikačních zkoušek, stávají se pak defakto poddanými monopolních agentur, které se k nim chovají skutečně jako feudální vladaři: rozhodují za ně o všech praktických a do značné míry i uměleckých otázkách; schvalují jednotlivé pořady a stíhají jakoukoliv odchylku od schválené podoby; rozhodují, kterých vystoupení či zájezdů se umělci zúčastní či nikoliv, při čemž je nutí vystupovat na tzv. politicky angažovaných akcích: zasahují do složení orchestrů a umělců, dokonce předepisují, jak mají být oblečeni, obuti či učesáni. Honoráře jsou jim propláceny s mnohaměsíčním zpožděním a nezávisí vůbec na návštěvnosti či úspěchu, ale pouze na třídě, do které agentura umělce zařadila. Ředitelé agentur mají právo kdykoliv změnit či zrušit rozhodnutí kvalifikačních komisí; přitom je známo, že většina z nich nemá umělecké vzdělání. Rozhodnutí o tom, kdo smí být profesionálním umělcem se tak stává věcí svévole několika úředníků, neschopných většinou porozumět skutečnému smyslu různých uměleckých projevů. Agentury, ale i ostatní kulturní instituce) rozhlas, televize, gramofonové se sice hyperaktivní politikou loyality, sledujícími však ve skutečnosti především vlastní zisk. Tito lidé využívají svých postavení a vzájemných kontaktů, k maximálnímu sebeuplatnění, čímž korumpují celou tuto oblast kultury. Společenské důsledky tohoto jejich přístupu je nezajímají.

Podobným způsobem, jakým je sešněrována profesionální tvorba, jsou samozřejmě sešněrovány i možnosti tvorby amatérské, která byla v této sféře vždycky jejich přirozeným zázemím. Ačkoliv ve všech oficiálních dokumentech a vyhlášeních je vždy znovu zdůrazňováno, jakou váhu dává kulturní politika našeho státu všestranné podpoře lidové tvořivosti, ve skutečnosti jsou všechny prostředky v tomto směru investované, stejně jako povolení k vystupování, vázány opět na podmínku, že se amatérští umělci přizpůsobí požadavkům funkcionářů, kteří o jejich možnostech rozhodují.

Je pochopitelné, že za těchto okolností je situace v naší populární hudbě neradostná a že její úroveň nelze srovnávat ani s úrovní před několika lety, ani s úrovní v ostatních socialistických státech.

Touto situací netrpí ovšem pouze umělci, ale především publikum. A to tím spíše, že jeho možnosti jsou úředními zásahy omezovány i v mnoha dalších směrech, od absence světové nekomerční hudby ve sdělovacích prostředcích a na deskách, přes jednostranný výběr zahraničních umělců, zvaných do ČSSR v poslední době byly v Praze zakázány například koncerty polských špičkových umělců SBB (Reduta), Niemen (Lucerna), až po

rušení klubů, diskotek a zábav. Jak nedostatečně jsou uspokojovány zájmy publika o zahraniční nekomerční tvorbu, tragicky dokládají takové případy, jako byla smrt člověka v přeplněném před-sáli pražské Lucerny při koncertu maďarské skupiny Lokomotiv GT.

Mladá generace je tímto komplexem nejrozmanitějších omezení systematicky připravována o celý jeden důležitý rozměr života, totiž o rozměr svobodné účasti na takové kultuře, která je skutečně blízká jejímu citění a nárokům. Nedostatek takové kultury a z něho vyplývající potlačení celé jedné roviny kolektivních zážitků, tak důležitých pro mladé lidi, je skutečnou příčinou stále častějších konfliktů mezi mládeží a bezpečnostními orgány. Není náhoda, že na začátku takových střetnutí, ať už mají krvavý průběh (jako např. v Č. Budějovicích, ve Kdyni nebo v Domažlicích), či nikoliv, nebývá nic jiného než přeplněný sál jako přirozený důsledek situace, kdy zájem mnohonásobně převyšuje nabídku. Sjíždí – li se mládež z celého kraje na jediný koncert nebo zábavu anebo jsou-li mladí lidé ve velkém městě odkázáni na jedinou diskotéku, pak je zřejmé, že to může a musí vyvolávat konfliktní situace.

Zatím lze bohužel pozorovat, že státní orgány, místo aby se zamyslely o skutečných příčinách těchto jevů, reagují na ně jen dalším zesilováním policejních represí a policejního dohledu i tam, kde k nim není ani z hlediska bezpečnostního žádný důvod (v poslední době se stává, že orgány SNB přeruší normálně probíhající koncert a perlustrují účinkující i publikum). Jakým dojmem takový způsob «práce s mládeží» na mládež působí, si lze snadno domyslet.

Právo na svobodný kulturní projev patří k základním lidským právům, která se náš stát zavázal dodržovat. Toto právo by mělo být tedy naplňováno i v oblasti populární hudby a to především v těch jejích žánrech, které jsou dnešní mladé generaci nejbližší, a které jsou zároveň současnou byrokratickou kulturní politikou nejvíc potlačeny. Důsledné respektování tohoto práva by bylo také jedinou cestou k trvalému vyloučení konfliktních situací mezi mládeží a státní mocí a ke skutečnému posílení autority státu. Policejní obušek tuto autoritu posiluje jen zdánlivě.

Obracíme se jménem Charty 77 a v duchu jejího poslání na Federální shromáždění a vládu ČSSR s návrhem, aby se zabývaly situací v československé populární hudbě z hlediska zájmů mladé generace a aby přijaly taková opatření která by umožnila tuto situaci zlepšit. Tato opatření by měla vycházet ze zásady, že o tom, co je uměním a jaké umění bude veřejně provozováno, nemůže rozhodovat byrokratický aparát, ale může to vyplývat jedinečně z živého tvůrčího styku umělců s jejich publikem.

Dr. Jiří Hájek DrSc
mluvčí Charty 77

Marta Kubišová
mluvčí Charty 77

Dr. Ladislav Hejránek
mluvčí Charty 77

20. listopadu 1977

CHARTA 77-

dokument č. 14

Do dnešního dne se k Prohlášení Charty 77 ze dne 1-1-1977 připojili následující občané, kteří zároveň souhlasili se zveřejněním svých jmen:

1. Almetidu Ilektra, laborantka
2. Baron Vladimír, opravář
3. Baxant Petr, technik
4. Baxantová Eva, odb. asistentka
5. Burůvka Stanislav, horník
6. Brabec Jan, dělník
7. Brousek Petr, dělník
8. Bublan František, duchovní
9. Černoga Ivan, dělník
10. Černoga Jiří, dělník
11. Černoga Michal, dělník
12. Červený Vladimír, elektromontér
13. Doležal Jiří, dělník
14. Eršteňuk Vladimír, fotograf
15. Eršteňuková Irena, zdrav. sestra
16. Habrovec Jiří, elektromontér
17. Hamza Richard, dělník
18. Havelka Karel, stavební technik
19. Hayer Zdeněk
20. Hemzal Jiří, dělník
21. Hildeman Martin, student
22. Hiroš Štefan, dělník
23. Horák Martin, automechanik
24. Hric Jan, elektrikář
25. Hricenko Miroslav, dělník
26. Hrnčířová Jana, učnice
27. Hrubý Vladimír, dělník
28. Hutka Jaroslav, písničkář
29. Chmel Jiří, dělník
30. Chnapko Jaroslav, dělník
31. Jirous Ivan, výtvar. teoretik
32. Jirousová Juliana, malířka
33. Korestúr Peter, dělník
34. Kobal Michal, dělník
35. Kohoutová Tereza, studentka
36. Korbelík doc. ing. Miloslav, úředník
37. Košar Milan, stavební technik
38. Kováč Petr, Kameraman
39. Křivánek Ivo, dělník
40. Linhart Jaroslav, dělník
41. Linhart Jaroslav, dělník
42. Malý, dr. Jaromír, historik
43. Macháček Zdena, úřednice
44. Marek Jiří, dělník
45. Matušík Martin, student
46. Müllerová Františka, úřednice
47. Novák František, dělník
48. Novák Martin, kuchař
49. Oborský Vladimír, instalatér
50. Pelc Jan, výtvarník
51. Pinterová Marcela, pom. dělnice
52. Píša Milan, duchovní
53. Procházka Václav, vývoj. prac.
54. Pták Jaroslav, dělník
55. Ruml Jakub, kalkulant
56. Rusek, doc. ing. Antonín, ekonom
57. Rusek ing. Antonín, ekonom

58. Rusková Marie, učitelka
59. Růžička Miroslav, duchovní v.v.
60. Slovák Jiří, zedník
61. Sommernits Tomáš
62. Soudský Miloš
63. Soušek Jaroslav, truhlář
64. Stárek František, technik
65. Svoboda Miroslav, dělník
66. Šefl Zdeněk, řidič
67. Šídlo Jaromír, elektromontér
68. Šüttö Robert, dělník
69. Trenčanský Ludovít, student
70. Vaněčková Hana, kultur. prac.
71. Vaňková Helena, kreslička
72. Vaško Jindřich, vodař
73. Vašková Eva, programátorka
74. Veniger Stanislav, truhlář
75. Vodňanský Jan, textař
76. Voják Vladimír, student
77. Volf Jiří, dělník
78. Vránová Věra, dispečerka
79. Vydra Lubomír, dělník
80. Zajíček Marian, duchovní
81. Zapadlo Milan, dělník
82. Zdvořáček Ctirad, dělník

Omluva

V seznamu ze dne 13-6-77 (dokument č. 11) byl omylem uveden Dr. Julius Strinka. V souhrnném seznamu z 9-3-77 (dokument č. 8) byl prof. Dr. Bedřich Placák, lékař, chybně uveden jako Pacák. Oběma se omlouváme.

V Praze 21. prosince 1977

Prof. Dr. Jiří Hájek, DrSc
mluvčí Charty 77

Marta Kubišová
mluvčí Charty 77

Dr. Ladislav Hejdánek
mluvčí Charty 77

Životopisy mluvčích CHARTY 77

Dr. Jiří Hájek, nar. 1913, právnická studia ukončil v r. 1937. V pokrokovém studentském hnutí byl činný od r. 1932, od r. 1933 v sociálně demokratické mládeži. Za účast při organizování jednotného protifašistického hnutí mládeže byl vězněn za okupace v letech 1940-1945. Po válce účasten při založení Světové federace demokratické mládeže. Od r. 1947 přednášel na vysokých školách, v letech 1949-1955 profesorem dějin mezinárodního dělnického hnutí a mezinárodních vztahů. Od sloučení čs. sociální demokracie a KSČ do r. 1969 člen UV KSČ. V letech 1955-1965 v diplomatických

službách. V letech 1965-1968 ministrem školství, r. 1968 ministrem zahraničních věcí; odstoupil po vstupu vojsk. Poté pracoval v Československé akademii věd na problematice mezinárodních vztahů. V r. 1973 odešel do důchodu. Z publikací: *Mezi včerejškem a zítřkem* (1947), Mnichov (1958), řada odborných článků a statí.

Dr. Jiří Hájek bydlí v Kosatcové ulici 11, Praha 10 – Zahradní město.

*
* *

Marta Kubišová, nar. 1942 v Českých Budějovicích v rodině lékaře. Po maturitě pracovala tři roky ve sklárně, v r. 1962 začíná zpívat v pardubickém Stop divadle. Za rok odchází do plzeňského divadla Alfa, a odtud do divadla Rokoko v Praze. V r. 1966 získává prvního Zlatého slavíka za vítězství v celostátní anketě časopisu *Mladý svět* a Zlatý bratislavský klíč – cenu Čs. televize. V roce 1968 odchází z divadla Rokoko a spolu se svými kolegy zakládá skupinu Golden Kids. Od r. 1966 získává stříbrnou, bronzovou a v r. 1968 i zlatou Bratislavskou lyru. Stává se nejoblíbenější zpěvačkou Československa, a za rok 1968 a 1969 přijímá Zlatého slavíka. Reprezentovala Československo v mnoha evropských zemích, vystupovala v Cannes na M. I. D. E. M. a v pařížské Olympii. Vydala téměř 100 desek a natočila několik filmů. Od ledna 1970 nesměla vystupovat v souvislosti s podvrženými fotografiemi. Křivé nařčení bylo sice před soudem odvoláno, ale vrátit se už nesměla.

Marta Kubišová bydlí v Soudní ul. 12, Praha 4, Pankrác.

*
* *

Ladislav Hejdánek, nar. 1927 v Praze. Po maturitě na reálném gymnasiu v Praze na Vinohradech studoval 4 semestry matematiky na přírodovědecké fakultě UK, a poté přešel na filosofickou fakultu UK, kde promoval v r. 1952 jako doktor filosofie. Po studiích pracoval jako kopáč a betonář ve stavebnictví, a po dvouleté vojenské presenční službě nastoupil v r. 1956 do Ústavu epidemiologie a mikrobiologie jako pracovník dokumentace. V té době začal publikovat různé příspěvky a články (*Vesmír*, *Křesťanská revue*, *Plamen*, *Tvář*, *Slovenské pohľady* atd.). V r. 1968 byl přijat jako nemarxista do Filosofického ústavu ČSAV, výpověď dostal k 31-3-1971. Od té doby pracoval jako vrátný a topič. Je ženatý, má čtyři děti. Aktivně pracuje v českobratrské církvi evangelické. V létě 1972 byl odsouzen za to, že se údajně pokusil spáchat trestný čin pobuřování; v této souvislosti byl rovněž ve vazbě. V únoru 1973 byl amnestován, a podle čs. zákonů je třeba na něj pohlížet, jako kdyby odsouzen nebyl. Ladislav Hejdánek navazuje jako filosof zejména na myšlenky Masarykovo a Rádlovo; je žákem profesorů J. B. Kozáka a Jana Patočky.

Ladislav Hejdánek bydlí ve Slovenské ul. 11, Praha 2, Vinohrady.

Aleš Lederer

píše G. Marchais

Otevřený dopis generálnímu tajemníkovi FKS soudruhu C. Marchaisovi, odeslaný z Prahy dne 3-11-1977 synem Jiřího Lederera – novináře, jenž byl 18. října 1977 Městským soudem v Praze odsouzen ke třem rokům vězení:

Vážený soudruhu generální tajemníku, hluboce se Vám omlouvám, že Vás obtěžuji dopisem, který se týká případu mého otce Jiřího Lederera. Ovšem nacházím se ve své zemi v takové situaci, že mi tato alternativa připadá jako jediná reálně účinná.

Dvakrát jsem totiž napsal v záležitosti svého otce otevřený dopis generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ a našemu prezidentu dr. Gustávu Husákovi (kopie obou dopisů jsem mimo jiné zaslal i do l'Humanité; nevím však, zda byly doručeny), ale ani jednou jsem od prezidenta nebo jeho kanceláře nedostal odpověď. Dvakrát jsem žádal ukončení nesmyslného tažení proti tzv. «odpůrcům socialismu», jehož obětí se stal i můj otec, ale nebyl jsem vyslyšen.

Domnívám se tedy, že je mou povinností znovu uvědomit svět o případu svého otce, protože bezpráví, které je v Československu páčáno, ztrácí jak humánní zřetel, tak racionální podobu.

Vím, že FKS hraje významnou roli v boji za lidská práva a demokracii, a to nejen ve Francii, ale v celosvětovém měřítku. Na základě této skutečnosti se na Vás, vážený soudruhu generální tajemník, obracím s prosbou o pomoc, protože jako občan ČSSR se cítím ve své zemi naprosto bezmocný. Můj otec se po devíti měsících vazby ocitl na lavici obžalovaných, protože zasílal k Vám do Francie Pavlu Tigridovi (pro jeho kulturně-politický časopis Svědectví) práce českých spisovatelů, kteří v naší zemi nemohou publikovat. Důsledky tohoto omezování spisovatelů jsou ovšem pro kulturu našeho národa přímo katastrofální. Myslím si, že tento fakt volá po obžalobě systému, který takový stav produkuje, než po obžalobě lidí, kteří se snaží tyto chyby a omyly režimu v kulturní oblasti rozumně napravovat. Jediná literární práce, kterou můj otec poslal, není ani v nejmenším protisocialistického charakteru. Přesto byl můj otec hrubě a zcela nepravdivě nařčen, že je «nepřítelem socialismu». A na tomto nepravdivém obvinění byl postaven celý soudní proces, v němž mému otci bylo prakticky znemožněno obhájit se. Např. jeho závěrečná řeč, v níž objasňoval právě svůj vztah k socialismu, byla několikrát protizákonně přerušena a tak zůstala nedokončena. Proto musím zdůraznit, že když můj otec zasvětil celý život myšlenkám a věci socialismu, působí tedy značně směšně a zároveň tragicky jeho odsouzení.

Z těchto důvodů Vás, vážený soudruhu generální tajemník, snažně prosím, abyste pokud možno učinil vše, co je ve Vašich silách pro osvobození mého otce Jiřího Lederera. Za každý sebelepší zájem z Vaší strany, který napomůže propuštění mého otce, Vám budu nesmírně vděčný.

Každý takový zájem prospěje nejen nevinně vězněným a jejich rodinám, ale též věci socialismu, humanity a spravedlnosti.

Mnohokrát Vám, vážený soudruhu generální tajemník, děkuji za pochopení a Vaši případnou pomoc.

S hlubokou úctou
Aleš Lederer

P.S. Děkuji též francouzským komunistům a lidu Francie za projevy solidarity s mým vězněným otcem.

Kopie zaslány: l'Humanité, Agence France-Presse.

Georges Marchais odpovídá Aleši Ledererovi

Generální tajemník Francouzské komunistické strany Georges Marchais v dopise adresovaném Aleši Ledererovi, synu Jiřího Lederera, který je jedním ze čtyř československých intelektuálů souzených a odsouzených v říjnu 1977, znovu potvrdil stanovisko Francouzské KS k těmto procesům:

«V dopise Aleši Ledererovi, datovaném 28. listopadu 1977, Georges Marchais píše zejména:

«Dostali jsme Váš dopis a četli jej pozorně, stejně jako výzvu v něm obsaženou. Znáte stanovisko FKS k tomuto problému – opakovali jsme je při četných příležitostech a zejména na našem XXII sjezdu. Svoboda projevu má v našich očích universální hodnotu a my jsme dokázali, že ji hájíme všude a kdykoli je to zapotřebí, a bez jakéhokoli omezení.

Proto také jsme vyjádřili veřejně a naprosto jasně, prostřednictvím našeho deníku l'Humanité, svůj hluboký nesouhlas s procesem vedeným nedávno proti Jiřímu Ledererovi, Vašemu otci, v Praze a proti trestům uloženým rozsudkem.

Vězte rovněž, že náš deník ostře protestoval proti rozhodnutí čs. úřadů neudělit visa jednomu z našich novinářů, který chtěl být procesu přítomen.

Takové je tedy naše stanovisko k otázce, kterou nám předkládáte – sám můžete z něho vidět, že vytrvale a s vědomím své odpovědnosti a způsobem, který považujeme za nejúčinnější, se zasazujeme za obranu a dodržování práv lidské bytosti...».

(Otištěno v l'Humanité, 19.12.1977)

L55

Malá lekce z demokracie

Výzkumný ústav matematických strojů
ředitel ústavu

V Praze dne 9. září 1977
č.j. 285

Soudruhu doktore,

Váš pracovní poměr podle pracovní smlouvy z 1-12-1975, sjednaný na dobu neurčitou rušíme po projednání s Vámi a se souhlasem ZV ROH s okamžitou platností podle § 53, odst. 1, písm. B (a c).

Ing. Josef Vraný, CSc

Soudruh

PhDr Václav Benda
Karlovo nám. 18
120 00 Praha 2

Prehistorie

Kromě jiných opatření byla v souvislosti s mým podpisem na Chartě 77 svolána též schůze přísl. úseku ROH (9-7). Prakticky jednomyslně (při jediném zdržení, totiž mém) bylo přijato usnesení, v němž se m.j. praví, že účastníci nesouhlasí s mým činem, že však rozhodně nepokládají za správné vylučovat mě z řad ROH a naopak mi hodlají v budoucnu věnovat zvýšenou péči. ROH se neztožnil se stanoviskem úseku a podal celopodnikové konferenci návrh na zrušení mého členství pro hrubé porušování stanov ROH, jehož jsem se dopustil podpisem Charty 77. Na konferenci jsem byl řádně přizván, v diskusi jsem jako host požádal o slovo, které mi bylo předsedou Rambou s napomenutím, že je zbytečné, abych něco říkal, nakonec uděleno. (Konference se konala 8-9-1977), bylo přítomno 101 ze 119 oprávněných delegátů, zastupujících cca 1.050 zaměstnanců VUMS. Záznam je co nejvěrnější reprodukcí skutečně předneseného, pořízenou krátce po konferenci. Přednesl jsem následující:

Obrana

«Domnívám se, že byste se při svém rozhodování měli řídit především stanovami ROH, pro jejichž údajné hrubé porušení mám být vyloučen. K tomu mám tři poznámky.

1) Stanovy výslovně ukládají členu ROH povinnost napomáhat upevňování soc. zákonnosti. Svým podpisem Charty 77 jsem nesledoval nic jiného, mým úmyslem bylo právě pomáhat uvádění v život a širšímu uplatnění určitých zákonů. Jak dalece výsledek odpovídal mému úmyslu, na to mohou být různé názory a je to samozřejmě věcí diskuse. Přesto si myslím, že lze těžko pokládat za hrubé porušení stanov snahu plnit povinnost, stanovami uloženou.

2) Podle stanov ROH má člen ROH právo zveřejňovat a hájit své názory až do opačného usne-

sení vyšších orgánů. V době, kdy jsem podpisoval Chartu, žádné takové usnesení neexistovalo.

3) Jak je vám známo, je návrh výboru v rozporu se stanoviskem úseku. Ale členové úseku mě osobně znají, kdežto členové výboru a většina z vás ne. Kromě toho většina z vás nezná text Charty 77. Řídíte-li se stanoviskem vyšších orgánů, mají tyto orgány podle stanov pravomoc vyloučit mě samy, ze své vlastní kompetence. Máte-li však rozhodnout vy jako delegáti této konference, měli byste být s věcí blíže seznámeni. Mohu vám samozřejmě Chartu 77 na požádání přečíst, nechci vás však unavovat a zdržovat. Přesto si myslím, že těžko můžete odpovědně rozhodovat a posoudit oprávněnost mých argumentů bez bližší znalosti mé osoby i věci, kvůli které mám být vyloučen. Děkuji».

Dozvuky

Předseda Ramba odpověděl ostrým výpadem: «zda jsem si myslel, že mi dovolí propagovat mé názory, jejich všeobecně odsouzení atd. atd. «Poté si vzal slovo ředitel podniku, jehož projev sestával dílem z výčtu těch, s nimiž si bude muset vážně pohovořit, dílem z výčtu výhod z dobré politické posice podniku a výhod spojených pro účastníky a jejím poškozením. Když se po chvíli přistoupilo k hlasování, vyslovilo se 33 delegátů pro vyloučení, 7 proti (mezi nimi všech 6 zástupců mého dislokovaného pracoviště) a 61 členů se zdrželo hlasování. Návrh na mé vyloučení tedy neprošel a konference byla v lehkém zmatku ukončena.

Následujícího dne jsem byl povolán (se vzácným privilegiem použít vozu taxi služby) na zasedání výboru ROH, kde mi bylo oznámeno, že se projednává návrh podniku na okamžité zrušení mého prac. poměru podle § 53 odst. 1 b, c zák. práce (hrubé porušení pracovní kázně, ohrožení bezpečnosti státu). Na můj dotaz po důvodech výpovědi mi ředitel přečetl obsah § 53 nákoníku práce, na opětovný dotaz uvedl, že důvodem rozvázání prac. poměru je mé vystoupení na konf. ROH. Po mém stručném protestu i výbor ROH návrh na okamžité zrušení prac. poměru jednohlasně schválil (při absenci zástupce mého pracoviště). Poté jsem byl (v ředitelově autě) eskortován na jednotlivá pracoviště (pod přísným dozorem, abych se nemohl dostavit či rozloučit s kýmkoliv ze spolupracovníků) a posléze vykázán z podniku.

Do dalšího kola

Když jsem téhož dne na ZV ROH předložil legitimaci se žádostí o provedení převodu, předseda mi ji odebral s tím, že o mém dalším členství bude rozhodnuto v úterý 13.9. Ocenil jsem jeho věstec-ké schopnosti v pondělí 12-9, kdy vešlo ve známost, že na základě spontánních žádostí mnoha úseků svolává ZV ROH na úterý 13-9. mimoř. konferenci, týkající se mého vyloučení. Na dva dny se

chod celého podniku zastavil a na všech úrovních probíhalo nepřetržitě jednání o mém případě. Kromě jiných hrozeb i slibů bylo jako rukojmí využito dalších signatářů Charty 77 v podniku, jejich osud byl jednoznačně svázán s výsledkem nové konference. Navíc nebyli pro jistotu alespoň někteří delegáti zvoleni, ale jmenování shora (což díky solidaritě spoluzaměstnanců mohu prokázat).

Z titulu mého členství v ROH jsem se pokusil účastnit se jednání na svém (bývalém) pracovišti, byl jsem však vykázan s tím, že nejde o odborářskou schůzi, nýbrž o prac. poradou. Zato jsem měl možnost setrvat v delším srdečném rozhovoru s ředitelem podniku. Vyslovil politování nad mou nedostatečnou odpovědností vůči mým pěti dětem a postavil ji do kontrastu s bezesnými nocemi, které k vůli nim prožívá. Dále vyslovil podezření, že má dobrá nálada pramení ze skrytých zahraničních příjmů. Při pomyslení na neutěšený stav rodinných financí jsem chtěl ostře protestovat, pak mně však napadly skryté poklady v nebi, které... atd. Jelikož jsem nepochyboval, že ředitel nepokládá nebe za tuzemskou instituci, spokojil jsem se se zdrženlivou odpovědí a věnoval se dalšímu rozhovoru o pedagogických otázkách. Poté jsme přešli na odbornou problematiku pedagog. otázek, při čemž jsem upozornil, že by nově (z trestu) přidělená odborná práce v podniku absorbovala veškerý můj čas a energii a že je na vedení podniku, chtějí-li ze mne učinit profesionálního disidenta. Poslední sousloví ředitele velmi zarazilo a v dalším hovoru opětovně nabízel, že mi prostřednictvím OV KSČ zajistí kvalifikované zaměstnání v jiném podniku. Tato nabídka byla – velmi decentně – spojena s podmínkou, že se při nadcházející konferenci ROH zřeknu slova. Poté jsme se přátelsky rozloučili.

Následujícího dne se konala mimoř. konference ROH, jejímž jediným bodem programu byla otázka mého členství. Po delších projevech zástupců vedení jsem obdržel slovo a řekl jsem zhruba:

« Na fóru min. konference jsem se úspěšně hájil proti nařčení, že jsem porušil stanovy ROH. Nehodlám dnes svou obhajobu opakovat, neboť mezitím došlo ze strany ZV ROH k tak hrubým porušením stanov, že by členové tohoto výboru měli být za to z ROH vyloučeni pro frakční činnost, ježto se kromě jiného vzepřeli stanovisku vyššího orgánu – konference a intrikovali proti němu. Nedělám si však iluze o výsledku hlasování, vím, jakému nátlaku jste byli všichni vystaveni. Chci Vás pouze upozornit, že teď nejde jen o můj případ; ze solidarity k delegátům předchozí konference i ze sebeúcty k sobě samým, kteří zde máte posloužit k bezpříkladnému znásilnění tohoto orgánu, byste se měli ještě jednou zamyslet nad svým hlasováním ». Předseda Ramba se poté otázal delegátů, zda byl na ně vykonáván nějaký nátlak. Nikdo se nepřihlásil. Předseda mě ujistil: « Vidíte, pane doktore, na nikoho nátlak vykonáván nebyl » a navrhl přistoupit k hlasování. V tom se přihlásil jeden z náměstků a hrobovým hlasem pronesl sebekritiku za své hlasování za min. konferenci. Nicméně všichni delegáti i hosté zachovali vážnou tvář. Při jediném zdržení pak konference přijala návrh na mé vyloučení z ROH (onen vzpurný delegát byl mezitím z trestu přeložen na jiné pracoviště); z 9 delegátů mého úseku se těsně před skončením

konference dostavili tři, kteří se konečně naučili hlasovat.

P.S. Orgány STB i zástupci vedení podniku, kteří se ruku v ruce zabývali mým podpisem Charty 77, byli namnoze ochotni uznat oprávněnost mých vývodů, vytýkali mi však, že jsem se se svými kritickými postoji neobrátil na přiměřená místa – např. společenské organizace a orgány lidosprávy. Jak je z předchozího patrné, pokusil jsem se o to a dovoluji si proto předložit zmíněným orgánům výsledek svého pokusu k laskavé úvaze.

V Praze dne 10-10-1977

dr. Václav Benda

Jak zabránit únosům letadel

Zvláštní politický výbor OSN
Federální shromáždění ČSSR
Mezinárodní organizace civilního letectví (ICAO)

Paní a pánové,
dozvěděli jsme se, že zvláštní politický výbor OSN vyzval ve své resoluci všechny státy, aby podnikly rozhodné kroky k odvrácení únosů letadel; mají při tom přihlížet i k doporučením OSN a ICAO.

Na tak malou zemi, jako je Československo, jsou únosy letadel relativně častým jevem: podle našich informací jich bylo za posledních sedm let sedm. Z určitého zorného úhlu odsuzujeme původce únosů letadel z Československa více než únosce, kteří se zmocňují letadel, aby tím vydírali vlády buržoasně demokratických zemí. Čs. únosci totiž sledují jen svůj osobní prospěch; jejich jediným motivem k únosům posledních let bylo opustit republiku bez povolení čs. úřadů. Jejich jednání postrádá subjektivní politickou dimenzi, která se bezesporu vyskytuje u těch únosců v jiných zemích, pro něž jsou únosy formou politického boje, jehož výsledkem má být revoluční popření kapitalismu a komunistické uspořádání společnosti. Koncepce teroru, jehož původci jsou přesvědčeni o jeho revolučním charakteru, je však – alespoň pro nás – koncepcí deformovanou a nepřijatelnou, metoda únosů letadel a lidí je neúčinná; brání rukojmí či dokonce jejich usmrcování je odsouzeníhodné a trestuhodné.

Smyslem Vašeho snažení je jistě i únosům předcházet. A nejde jen o prevenci technickou, nýbrž i společenskou. Na Západě jsou možnosti prevence jistě omezenější než v Československu, kde jsou únosy prostředkem k řešení osobní rozporné situace některých lidí. Rozpor jejich situace je totiž v tom, že si přejí opustit zemi, v níž žijí, a že se domnívají – a obávám se, že důvodně – že čs. úřady jejich přání neumožní, nebo, ho aspoň neumožní v rozumné době několika měsíců, a že jim naopak vzniknou další potíže jen proto, že toto přání veřejně vyslovili. V množství lidí které tento rozpor trápí, se každoročně najde několik set, kteří se pokoušejí o ilegální přechod hranic (určitý obraz

podávají počty odsouzených podle § 109 tr. zákona, které pro takové jednání stanoví tresty odnětí svobody až do deseti let); občas se mezi nimi najde i někdo, kdo riskuje ještě více a rozhodne se k únosu letadla. Lze nahlédnout, že odpadne-li tento rozpor, nebude v Československu docházet k únosům letadel, a to aspoň únosům motivovaným tak, jako všechny dosavadní.

Tento rozpor lze odstranit jen tak, že čs. úřady změni praxi rozhodování o žádostech čs. občanů o vystěhování a vycestování ze země. Za situace, kdy se čs. mezinárodní politika uchází o plné mezinárodní uznání čs. státu jako organismu, který se řídí nebo hodlá řídit právem, lze dosavadní praxi změnit jen vydáním takových zákonů, které by plně a jednoznačně zaručovaly bezpodmínečné právo každého opustit vlastní zemi a opět se do ní kdykoli vrátit, a zrušením těch zákonných ustanovení, která toto právo přímo nebo nepřímo pírají.

Tento postup je nejen možný, ale i nutný vzhledem k mezinárodnímu závazku čs. státu z Helsinek a závazku, spojenému s mezinárodním paktem o občanských a politických právech (a jeho čl. 12 a čl. 2). Uzákonnění a uskutečnění práva na svobodný výjezd každého z Československa a jeho svobodný návrat do země je cesta, která – pokud jde o Československo – odvrátí únosy tím, že odstraní jejich příčiny. Je to také cesta, která vzbudí sympatie velkého množství lidí. Proto Vás vyzýváme, abyste k ní podnikli příslušné kroky.

Petr Uhl
Ivan Dejmál
Ota Bednářová
Zina Freundová
Jaroslav Suk
Karel Freund
Petruška Šustrová
Jiří Kasal
Vavřinec Korčíš ml.
Anna Šabatová ml.

Praha 28. listopadu 1977

Doporučeně

Zpáteční adresa: Petr Uhl a Anna Šabatová, Anglická 8, Praha 2

Otevřený dopis konferenci v Oldenburgu

V Praze dne 10. listopadu 77

Vážení účastníci konference, jako signatáři Charty 77, usilující o dodržování zákonů o lidských právech přirozeně podporujeme cíle vaší konference v NSR.

Domníváme se stejně jako vy, že zákaz výkonu některých povolání z politických důvodů ohrožuje nejen vývoj demokratické a humánní společnosti v NSR samé, ale demokratický a mírový vývoj v Evropě vůbec, jak se praví ve výzvě vašeho pracovního výboru. Takový zákaz je porušením mezi-

národních paktů o občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních právech, k jejichž dodržování se zavázaly všechny evropské státy m.j. podpisem helsinských dokumentů. Je rovněž výrazem protidemokratických metod, jimiž se konzervativní síly v různých zemích Západu a Východu snaží uchovat svá privilegia na účet rovnosti občanských svobod.

Víme z vlastní zkušenosti, jak tíživá může být praxe «Berufsverbotu», pro postižené; je však škodlivá i společensky, protože zbavuje občana práva na společenské uplatnění a společnost připravuje o schopnosti a znalosti jejích členů. Vždyť v Československu nemohou desetitisíce lidí vykonávat práci, odpovídající jejich přání, schopnostem a vzdělání. Nesmějí vykonávat kvalifikovaná dělnická zaměstnání, pracovat jako právníci, lékaři, vědci, novináři, učitelé, nemohou vydávat svá díla či vystavovat obrazy – prostě proto, že před devíti lety nesouhlasili s intervencí zemí Varšavské smlouvy do Československa, že požadují dodržování zákonů. Jen letos ztratilo několik set lidí zaměstnání jen proto, že podepsali prohlášení Charty 77, nebo dokonce jen odmítli hlasovat na schůzích proti tomuto dokumentu, který jim přitom nikdo nedal ani přečíst.

Boj proti «Berufsverbotu» je tedy i naším zápasem, věříme, že naše společné úspěchy na sebe nenechají dlouho čekat.

Vaši mluvčí Charty 77
Prof. Dr. Jiří Hájek, Dr Sc
Marta Kubišová
Ph. Dr. Ladislav Hejdánek

Podezřelý fotograf

Jaroslav NOVOTNÝ, nar. 26-3-1939, bydlí v Sezimově Ústí. Je známý jako talentovaný umělecký fotograf, který bohužel nezobrazuje metodou socialistického realismu elektrárny a jiná díla pětileté. Vystavoval dosud na 47 mezinárodních výstavách, odkud si přinesl 11 ocenění, jednu stříbrnou a dvě zlaté medaile (Francie, Polsko). Je zastoupen ve sbírce Musée français de la Photographie.

Tento fotograf, který je stále členem Svazu českých fotografů, nesmí od svého odsouzení k trestu odnětí svobody v r. 1970 (v r. 1969, dne 21. srpna byl zadržen v Praze, kde fotografoval nepokoje u příležitosti prvního roku okupace) vystavovat nikde na tábořsku. Fotografickému kroužku Závodního klubu ROH Kovosvit, jehož je členem bylo dokonce vyhrožováno, že bude zrušen, bude – li Novotný vystavovat své práce při společné výstavě prací členů kroužku.

V srpnu 1977 byla Novotnému konečně povolena výstava v Táboře. Po třech dnech však byla uzavřena na přímý pokyn pracovníků STB (npor. Pavel Opatrný a ještě další) kteří v jednání s ředitelem musea, v jehož prostorách se výstava konala, trvali na okamžitém uzavření, aniž udali důvod. Podle jejich vyjádření si musí ředitel musea najít nějaký důvod sám. Našel se důvod velice kuriozní; stačil jeden jediný projev nesouhlasu v knize návštěvníků. U Novotného, který byl v r. 68 redaktorem okresních novin Palcát, byla provedena v posledních letech několikrát domovní prohlídka a i nadále je sledován.

Jste na omylu, pane řediteli!

Dostal se mi do rukou cyklostylovaný oběžník, který, zřejmě z popudu příslušných orgánů Ministerstva vnitra, ředitel jednoho z pražských podniků rozesílá všem svým zaměstnancům, kteří měli to štěstí a dostali povolení k cestě na Západ. Oběžník zní:

Vážená soudružko, vážený soudruhu.

V letošním roce jste absolvoval cestu do ciziny a doposud jsme podle stávajících předpisů nedostali krátkou zprávu o tomto Vašem pobytu.

Vzhledem k tomu Vás žádám o předložení informace podle § 14 zákona č. 102/71 Sb. odst. 1, 2, 3, které zní:

1) Určená osoba může navázat soukromý styk s organizací cizího státu, mezinárodní organizací nebo s cizincem pouze se souhlasem vedoucího organizace nebo orgánu jím zmocněného.

2) Došlo-li k navázání soukromého styku s organizací cizího státu, mezinárodní organizací nebo cizincem, aniž bylo možné vyžádat předchozí souhlas, je určená osoba povinna tento styk dodatečně ohlásit a k jeho případnému pokračování si vyžádat souhlas; dodatečně nehlásí určená osoba soukromý styk s cizí organizací nebo cizincem, k němuž došlo nahodile a jehož obsah je z hlediska ochrany státního tajemství zcela nezávadný.

3) Povinnost uložená v odstavcích 1 a 2 se nevztahuje na styk se státními příslušníky a organizacemi států Rady vzájemné hospodářské pomoci.

Zprávu zašlete do 7 dnů po obdržení tohoto dopisu.

Ředitel .....
.....

Potud text oběžníku. Ponechám bez komentáře jazykovou a stylistickou úroveň oběžníku – budu se zabývat pouze jeho právní stránkou. Zákon č. 102/71Sb. (O ochraně státního tajemství) stanoví, kdo a jakým způsobem se může seznamovat se státním tajemstvím. Podle § 9 cit. zákona musí být osoby, mající přístup ke státnímu tajemství, pečlivě vybrány a prokádrovány a schváleny Ministerstvem vnitra. S každou takovou osobou (nadále pouze «určenou osobou») se provede seznámení a sepíše s ní záznam, který určená osoba podepíše a který je uložen v kádrových materiálech (§ 11 cit. zák.) § 14 zákona 102/71 Sb. na který se odvolává ředitel uvedeného podniku, se vztahuje pouze na «určené osoby» – t. j. na ty pracovníky, kteří byli prověřeni pro práci se státním tajemstvím a které podepsaly příslušný záznam a prohlášení.

Kdyby si pan ředitel před sepsáním a rozesláním svého oběžníku (není ostatně vyloučeno, že jej nesepisoval sám, ale že jeho text dostal z Ministerstva vnitra) přečetl i § 15 cit. zákona, dozvěděl by se, že «určené osobě» není dovoleno trvale opustit ČSSR tři roky ode dne, kdy se přestane seznamovat se státním tajemstvím a že ji může být odepřeno vydání cestovního dokladu. Mimochodem – organizace, zaměstnávající «určenou osobu» je povinna ve svém vyjádření pro orgány

pasů a viz vždy uvést, že se jedná o osobu, určenou ke styku se státním tajemstvím.

§ 14 zákona č. 102/71 se tedy nevztahuje na běžné čs. občany, které nikdo nemá zákonné právo nutit, aby předložili informace o soukromých stycích s cizinci nebo cizími organizacemi. A je tedy na místě podobné požadavky s odvoláním na znění zákona odmítnout.

Advokát chudých

Sjezd aparátníků

Poslední II. sjezd Socialistického svazu mládeže v ČSSR potvrdil, že tato organizace založená nátlakem shora v 70-tých letech se již totálně rozešla se zájmy a potřebami mladé generace. Přeměněna v odnož vládnoucí KSC stala se již jen holdovací aparaturou, vyslovující neustálé «díky KSC za její péči o mládež» a popohaněčkou mladých lidí. Někdejší představa, že by samostatná jednotná organizace mladé generace mohla žít vlastním životem, nestraničným a nadstraničným, aby tak skutečně sloužila kulturním, společenským, sociálním i jiným cílům mladých lidí se rozpadla po únoru 1948 v niveč. Nynější Poledníkův SSM ještě předčí období Vedrů a Zavadilů z novotnovského režimu, kdy se v polovině 60-tých let přece jen začala formovat i v této mládežnické organizaci jakáskákás skupina nespokojenců a kritiků, sledující obrodu Svazu mládeže v duchu programu po roce 1945. V SSM vládnou aparátníci, dosazení KSC. Jejich akce jsou poznamenány tuhým dogmatismem, netvořivým mechanismem moci, jsou oddáni proletářskému internacionalismu sovětského ražení. Stačí si přečíst politické komentáře Mladé fronty, abychom si představili úroveň myšlení těchto mládežnických mocipánů. Mnoho z představitelů SSM překročilo «mládežnický věk» 40 let, jiné se k němu v několika měsících přiblíží. Předseda Poledník má 40 let, členové předsednictva, bývalý obuvník a nyní náčelník oddělení mládeže HPS Čs. armády Václav Kalista je stár, pardon, mlád, 42 let, šéfredaktor Mladé fronty Jiří Fér, dosáhl již 43 let, předsedovi českého SSM Dočkalovi táhne na 39 let, jeho slovenský kolega Zezulák bude mít 38 let, další člen, tajemník ÚV SSM Čihovský má 35 let, jiný člen, místopředseda českého SSM Navrátil překročil rovněž již věk 38 let, 35 let dosáhne předseda Čs. ústředí vysokoškoláků, věčný student Jan Procházka... Prostě gerontologové by si tu mohli zapracovat.

V nedávném rozhoru v Mladém světě na otázku, co je předpokladem úspěchu funkcionáře ve Svazu mládeže, jsme se od těchto předáků dozvěděli hluboké myšlenky. 32-tiletý Hocko, operátor pece v NHKG doporučil, že je třeba «držet se moudrosti: kdo chce zapalovat, musí sám hořet» (doufejme, že to sám nebere vážně). Obuvník Kalista prohlásil, že si musí neustále uvědomovat, že «stát v čele je velkou ctí». Svářeč Procházka přišel na to, že nejdůležitější je «co nejvíce využívat osobní styk s lidmi». Studentka právnické fakulty Pješčáková dodala rozhodně a jednou provždy: «Odpověď ryze leninská: učit se, učit se, učit se!».

Hlavní projev Poledníků i závěrečné usnesení, včetně pozdravných dopisů a diskuzních příspěvků byly na sjezdu prodchnuty duchem mrtvého frázismu, podbarveného hřímavými potlesky a dunivými hesly, při nichž někteří z delegátů rozvíjeli podle připraveného scénáře hesla, napsaná na textilu.

Skutečnosti života za posledních 9 let prokázaly, že KSC, její politika, zahraničně-politický kurs, podrobenost Sovětům, vnitřní útlak, likvidace samostatného kulturního rozvoje a další atributy současné totální moci jsou nepřitelem mladé generace Československa. Tato mládež chce žít ve svobodě a zatím musí živořit v sovětském protektorátě, chce rozvíjet své schopnosti všemi směry, v práci, kultuře, ve správě společnosti, ve sportu, v hospodářství, a zatím může konat jen to, co jim po schválení v Moskvě povolí domácí husákové a bilakové, chce poznávat svět a zatím musí trčet v hranicích vlasti, obstoupené odevšad vlastními i cizími hlídači, chce . . . ale tak bychom mohli pokračovat do alelujá. Ať jakkoliv vykřikují mládežníci předáci svou věrnost KSC a SSSR (oni musí, protože vděčí za svou kariéru zrádců vlastní generace právě jim) mládež Československa je zcela jiná než oni. Zůstala věrná ideálům svobody a demokracie. Jsme přesvědčeni, že další vývoj mladé generace to potvrdí. V jejím myšlení i činech.

Praha, leden 1978

Budování na úvěr

JAN MAREK

Po relativně značném rozvoji obchodu mezi Východem a Západem na počátku sedmdesátých let, podmíněném politikou uvolnění, přichází nyní zřejmě – přinejmenším v obchodních vztazích, což je však vždy symptomem vývoje vztahů celkových – politika vystřízlivění. Zatímco v letech 1973 a 1974 činil roční přírůstek obchodu Východ-Západ každoročně 40%, kleslo v roce 1975 tempo růstu obchodu na 14% a v roce 1976 na 7% (přírůstek zaznamenala pouze Čína a Sovětský svaz, silný pokles zejména ČSSR a Polsko). Podle předběžných údajů pro rok 1977 tempo růstu vzájemného obchodu se i nadále sníží, a to na 4%. Příčinou stále víc stagnujícího obchodu je současný naprostý nedostatek valut v socialistických státech. Chronický nedostatek valut, který všechny socialistické státy vždy pociťovaly, nabyl v posledních 3 letech hrozivého rozsahu a znemožňuje platby potřebného západního zboží a techniky.

Proto nyní socialistické státy začaly usilovat o přímou výměnu zboží se Západem (tzv. kompenzační obchod), kus za kus, tedy o způsob obchodu, který západní manažéři nazvali «středověkým druhem směny».

Většina východoevropských výrobků se však na náročném západním trhu nedá ani za dumpingové ceny prodat. Např. západoněmecká firma «Simplex» dodala letos Polsku zdravotně-technické zařízení, za něž Polsko zaplatilo pytlíky polévky v prášku. Na německém trhu, zaplaveném polév-

kami domácích firem Knorr, Maggi a j. se však firmě «Simplex» nepodařilo polskou polévku dále prodat, takže ji nakonec – se ztrátou – postoupila arabským zemím. O kompenzační druh obchodu je na Západě pochopitelně malý zájem.

V dalším zdroji potřebných valut – turistice – se pro letošní rok předběžně již rýsuje úbytek západních turistů v socialistických zemích. Zejména Československo zaznamenalo – přes svoji turisticky výhodnou polohu – značný úbytek turistů, především z tradiční návštěvní země NSR (velká německá cestovní kancelář DER již oznámila za rok 1977 pokles zájezdů do ČSSR o 63%). Je nepopíratelné, že snížený zájem o cesty do ČSSR vyvolal především špatný obraz, který si letos ČSSR sama o sobě vytvořila pronásledováním stoupenců hnutí za lidská práva.

Nedostatek valut nutí socialistické země ke snaze pokračovat v krátkozraké politice zadlužování na Západě. Zadluženost u Západu právě v posledních 3 letech prudce vzrostla, takže nyní dosáhla celkové výše 40 miliard US dolarů. Na tomto dluhu se jednotlivé evropské socialistické státy (bez nepodřízené Jugoslávie a nezadlužené Albánie) podílejí takto:

Stát	Celk. výše dluhu v US dolarech
SSSR	14,- miliard
Polsko	9,4 miliardy
NDR	5,2 miliardy
Maďarsko	3,2 miliardy
Rumunsko	3,- miliardy
Bulharsko	2,6 miliardy
ČSSR	2,5 miliardy

Těchto 40 miliard dolarů je suma, která již zřejmě dosáhla míry únosnosti západních bank. Přestože socialistické státy, na rozdíl od mnohých zadlužených rozvojových zemí, platí své splátky a úroky velmi přesně, chtějí nyní západní banky být opatrnější s poskytováním dalších úvěrů. Projevuje se u nich zklamání, že těchto půjček bylo socialistickými zeměmi jen v nedostatečné míře využito k zmodernisování zaostalého a tím na světovém trhu konkurence neschopného průmyslu. Podle mluvčího newyorské «Chase Manhattan Bank», jedné z hlavních věřitelů socialistického tábora, «není totiž reálné, že by socialistické státy mohly někdy větší obnos vůbec splatit, při technické zaostalosti jejich výrobků a z toho vyplývající neprodejnosti na západních trzích» (a z toho vyplývajícího chronického nedostatku valut, čímž je začarovaný kruh dokonale uzavřen).

Opatrnost západních bank při poskytování dalších úvěrů bude znamenat pro východní státy nutně další omezení dovozu ze Západu, nejen spotřebního zboží, ale i pokrokové západní technologie. Tím se zpomalí tempo rozvoje národního hospodářství, zaznamenané v posledních letech ve všech socialistických zemích, ještě více prohloubí. Dalším důsledkem pak bude «úprava cen» (inflace) zboží, importovaného ze Západu, ale i některého domácího zboží, které se pak na Západě prodává pod výrobní cenou, jen aby se získalo – na úkor pracujících socialistických zemí – aspoň trochu valut.

Snahu o získání valut za každou cenu je v ČSSR vidět i v další «úpravě kursu» (devaluaci) koruny vůči západoněmecké marce, i v novodobém prodeji odpustků emigrantům, kterým čs. vláda nyní nabízí odkoupení občanství nebo aspoň prodej vystěhovaleckého pasu; vyúčtování samozřejmě v tvrdé valutě.

Že však základní příčinou všech obtíží je těžkopádný příkazový systém (hospodářský i politický) – na tento «objev» budeme zřejmě muset i nadále čekat.

Poznámka k poznámce

Prosím redakci o laskavé otištění této poznámky:

V článku «O skupině Listy» (3-4/77) se mj. praví, že «(skupina Listy) . . . vyhýbá se rovněž koalicím s jinými exilovými seskupeními, která jsou zpravidla zatížena antikomunismem . . . ».

Jako autor Listů bych chtěl v této souvislosti upozornit na určitý vývoj terminologie. Konkrétně na to, co dnes rozuměti pod pojmem komunismus, a co pod pojmem antikomunismus.

Fakt je ten, a myslím že by nás to ani nemuselo mrzet, že Rok stranického školení jako podnik neuspěl. Ani definice se neujaly. Fojtík měl pravdu, když napsal Bilakovi do projevu to s tím reálným címsi. Protože každý normální Čech a dokonce i těch pár nenormálních, které znám, už dlouho pod pojmen komunismus rozumí přesně to, co pod tím zatím poznali: Vládu poloramotných děřimordů, bezpráví, podvody, lhaní a kriminály, ruskou okupaci a Husáka se Štrouga-lem, jimž co do popularity stačil u nás dosud konkurovat jenom Emanuel Moravec. To je komunis-

---

Jak vznikaly rezoluce proti Chartě

Táborský podnik JISKRA dostal od OV KSČ cyklostylovaný pokyn k organizování protestní rezoluce proti Chartě 77. Když vedení podniku opatrným šetřením na provozu Automaty zjistilo, že lidé nejsou ochotni odsoudit něco, co nesměli dostat k vlastnímu posouzení (ozývaly se hlasy srovnávající tuto situaci se situací padesátých let, kdy byly vyžadovány podpisy pro trest smrti u zcela nevinných lidí), ujaly se úkolu složky podniku. Vznikla první rezoluce, která požadovala vystěhování signatářů Charty. Po upozornění podnikového právníka JUDr. Mládka na neudržitelnost tohoto stanoviska byla rezoluce přepracována, takže inkriminovaná pasáž zněla: «těm, kterým rozsah našich vymožeností nestačí, umožníme odchod tam, kam je srdce táhne». Rezoluci za pracující a jejich jménem podepsal: ředitel podniku, předseda KSČ, předseda ROH a předseda SSM. Její cyklostylované kopie však pro jistotu rozdali ve zcela nepatrném počtu po pracovištích až po odeslání «jménem pracujících n.p. JISKRA Tábor».

mus v povědomí dnešního občana, který v tom žije. Dovolte mi zhuštěnější výraz – Češi prostě chápou komunismus jako institucionalizovanou a nepřetržitou buzeraci. Měl jsem tu čest to studovat šest let po okupaci přímo v terénu s veškerým studem bývalého člena KSČ a mohu na to vystavit afidavit.

Následkem toho ani antikomunismus už není to, co se pod tím pojmem kdysi prodávalo, třeba Rockefeller jak se koupe ve zlatém sitzbádu a kuje pikle proti JZD Chabry. V Čechách je antikomunismus čirým výsledkem životní zkušenosti národa. Pokud kdy byl, tak už dávno není výrazem odporu ke znárodnění nebo dokonce k socialismu, o jehož realizaci nám budiž popřány zdravé pochybnosti. Nebo snad máme nazývat socialismem režim, který se třicet let po tak zvané revoluci neobejde bez cizí okupační armády, kde je politikou státu masová diskriminace dětí, kde je potěšením vlády utýrat a umlčet sedmdesátiletého filosofa, kde se pořádají úřední štvance na básníky, na novináře, na kněží a na muzikanty?

Antikomunismus je u nás výrazem odporu národa k nesvobodě, k šikanování a ponižování a stejně silně výrazem odporu k velezradě, které se celá nynější vládní sestava dopustila v roce 1968 a 1969: Na to u nás nikdy nikdo nezapomene. A pokud tedy exilové organizace sdílejí tento spontánní postoj národa doma, řekl bych, že to je úplně v pořádku.

Měli bychom také vzít na vědomí dnešní mezinárodní kontext komunismu a antikomunismu, a to ne z toho hlediska, že některé socialistické strany na Západě si dosud ponechávají staré názvy. Spíše z toho hlediska, co dnes víme na rozdíl od toho, co jsme před lety nevěděli: Že sovětský komunismus má na rukou krev dvaceti milionů vlastních lidí a že povraždil víc komunistů než Hitler. Že zotročil desítky národů včetně našeho vlastního.

Být proti tomuto komunismu je, obecně vzato, v našem případě skoro jako občanská povinnost. A pokud ještě věříme v budoucnost socialismu, je to také věc svědomí.

Chápu, že levici na Západě je to velmi trapné, co se v ruské manipulaci stalo s velkým starým ideálem, ale na podstatě věci to bohužel nic nemění. Dejte nám lepší komunismus, a dostanete horší antikomunismus.

Prosinec 1977

Jiří Hochman

Laureát

Stalo se, Hora porodila myš. Známy krejčík zpíchnul nám rychle a snadno nového laureáta Fučíkovy ceny. Inu Stanislava Oborského. A koho taky jiného? A za co? Za nekompromisní obranu zájmů dělnické třídy a . . . Jejím jménem dostává tento neohrožený předbojovník novinářských šiků zas jednou mimořádný žold.

(Nepřejícné duše v pražských redakcích šíří zprávy, že prý Oborský dokončil obsáhlé dílo ze současnosti «Tři kroky». Pojednává v něm o jednom kroku vpřed a dvou vzad).

Zmíněnou cenu si však vysloužil hlavně za «Práskače», článek, který vejde do dějin naší žurnalistiky, vedle jiných podobných výpotků z éry protektorátní i z dob pozdějších. Jak známo, v «Práskači» připomněl čtenářům časy, o nichž dnes většinou oficiální orátoři i jejich psaví nohsledi cudně a skromně mlčí. Naproti tomu Oborský se do téhle slavné doby vrací rád. Vysluhoval si totiž ve středověku tohoto století, zvaném léta padesátá, první ostruhy borce za světlé zítřky. A dodnes je na to hrdý. Jeho články z procesů jsou čtenářům s dobrou pamětí známy. Ostatně své čtenáře nezklamal ani později.

Z prvního výročí bratrské internacionální pomoci vytěžil spoluautorství pověstné reportáže, později brožované, pod názvem «Neprošli».

V «Práskači» kupodivu nezaznamenal nic z toho, co si jeho kolega a přítel Jiří Stano už dlouhá léta zapisuje na manžetu o svých spolupracovnících (pochopitelně nejen pro svou potřebu). Nedotkla se ho ani zásadovost spolubojovnice Anny Svárovské, kterážto před časem ve funkci předsedkyně poroty pro novinářské ceny si přiřkla tu nejtučnější (aby měla na pivo, chuděra; byla už totiž, soudružka, před penzí).

Oborský se v «Práskači» zle obořil na druhy

zeleného mladíka, svedeného duchem doby a železnou stranickou linií. Přece si to, bohatýr, nerozdá s památkově chráněnými modlami či snad dokonce s partajními bossy!

Koneckonců nebudiž mu upírány zásluhy: v sebezapření a sebeobětování je přímo jednička. On, notorický alkoholik, ve jménu dělnické třídy vytáhl svým pérem do boje proti alkoholismu. Zabojoval... a pije dál. Za co, soudruzi, by holoubek utrácel přebytky ze svého pěticiferného žoldu? (Na neštěstí v soudním řízení o placení alimentů vyšlo před několika lety najevo, že Oborský má průměrný měsíční příjem 13.500 Kčs).

A co ta facka v Bratislavě? Těžko pochopit. Prý si moc dovoloval. Kdo ví, jestli fešná fabrička věděla, s kým má tu čest? Třeba i zaváhala, neudeřila. Nesluší se to. Veřejně fackovat dělnickou rukou bojovníka za dělnická práva. Škodolibí kolegové v bratislavských redakcích dlouho příběh všelisljak pentlili, šperkovali, dokonce i ve verších a v obrazech.

Nepochopení, výsměch, ano i facka bývá už údělem některých geniů. Nezbyvá než bojovat a to na věčné časy. Anebo – než strana rozhodne jinak.

JF (Praha)

Předsylvestrovská šturmovština v New Yorku

JULIAN SLATINA

Newyorský zpravodaj Čs. rozhlasu Miloslav Ambrus si na sklonku starého roku s hrůzou uvědomil, že mu chybí životně důležité procento ke splnění plánu humoristických příspěvků. V zoufalství sáhl k osvědčené metodě šturmovštiny: sedl k aparátu a zatelefonoval do pražského studia žertovnou zprávu, která umožnila redakci předstihnout start sylvestrovského kabaretu o 24 hodin. Zároveň měl Ambrusův příspěvek podat nezvratný důkaz o spolupráci mezi americkými novináři a zpravodajskou službou CIA. Ale nechť hovoří sám autor, jak jsme ho slyšeli v Rozhlasových novinách 30. prosince 1977:

«Ako takáto činnosť vyzerá v praxi, uviedol vo výpovediach pred kongresovým podvýborom zahraničný zpravodajca novín «New York Times» Tad Schultz, ktorý prišiel v lete 1968 do Československa. Spolu s ďalším kolegom z novín «New York Times» jazdil autom po Prahe a počítali sovietske tanky. «Chceli sme vedieť ich počet a rozmiestenie.» Tad Schultz priznal, že potom išiel na americké veľvyslanectvo a s vojenským atašé si vrazil vzájomne – citujem – porovnávali svoje poznámky».

Tak, a spion je usvědčen. Sám se přiznal. A dobře mu tak. Protože – co měl udělat slušně vychovaný zahraničný zpravodaj v den, kdy do Československa vtrhla statisícová armáda s tanky, letadly, obrněnými vozy a dělostřelectvem? Zde je několik vhodných alternativ, které bychom chtěli Schultzovým kolegům nezištně navrhnout pro případ, že by je v zemi jejich dopisovatelské akreditace překvapila další sovětská invaze:

1) Měl se odebrat do botanického parku v Průhonících, aby tam pozoroval vývoj lodyhy a květů rosičky okrouhlolisté;

2) měl navštívit trojské zoo, kde žirafa Fanny měla co nevidět vrhnout své třetí mládě (což by bylo čtenáře «New York Times» zvláště v onen den mimořádně zajímalo);

3) měl požádat o okamžité přistavení šestsettrojky k odjezdu do Kladna, aby na huti Koněv ještě stihl ranní odpich pece číslo šest ;

4) ale nejvíce by bylo odpovídalo poslání pohotového novináře, kdyby byl onoho letního rána zachumlal hlavu ještě hloub pod polštář, celý den nevyšel z domu, a pouze dal vrátné pokyn telegrafovat do newyorské redakce: «Dnes 21. srpna 1968 nevidím, neslyším, nemluví. Schultz. P.S.: Žádné tanky v ulicích Prahy nejezdí. Pokud jezdí, nejsou sovětské. A pokud jsou, tak nevím, kolik jich je. A vůbec co je vám po tom? Takovou špionáž nemám v popisu práce!»

Bohužel Tad Schultz nezvolil ani jedinou z těchto čestných alternativ. Nejednal podle vzoru svého kolegy Miloslava Ambruse, který když v newyorském přístavu spatřil americkou letadlovou loď, ještě téhož dne sedne a napíše na úředním papíře Čs. rozhlasu do Pentagonu omluvný dopis za tuto nezaviněnou indiskreci a ujišťuje amerického ministra obrany, že si namouduši nevšiml, kolika vrtulníky, raketometry a radary je osazena - už proto, že se okamžitě preventivně zahleděl do výstřihu nejbližší prodavačky zmrzliny, jen aby se nedopustil mimovolné špionáže, jelikož tato se přičí morálnímu kodexu socialistického novináře.

Ale navíc ke hřejivému vědomí, že žádný východoevropský korespondent v zahraničí by nebyl schopen takové perfidnosti jako počítat nějaké tanky, když rachotí kolem něho, můžeme se těšit ze skuteč-

nosti, že průběh událostí 21. VIII. 68 zkřížil Schultzovy záškodnické záměry. Sám se pamatují, jak sovětské tanky toho dne projížděly pražskými ulicemi většinou jako zběsilé, a mnoho jich provádělo jakési rodeo kolem bloků domů a celých čtvrtí, zpestřované výhrůžnými výstřely osádek z ručních zbraní. Tato bratrská aktivita, vítaná Pražáky s neskryvaným nadšením, zabránila jak novináři – špiónovi Schultzovi, tak americkému vojenskému atašé, aby se do počítali, byl si byli nohy uběhali nebo pneumatiky ojezdili při proplétání mezi počítanými tanky.

Jedině proto CIA dodnes neví, kolik těch tanků bylo, což je další rána válečným štvácům a nový příspěvek Sovětského svazu ke zmírnění mezinárodního napětí.

Jak se tedy ubránit pokušení zvolat, podobně jako kdysi Lomikar na mrtvého Kozimu: «Schultzi, Schultzi, špatný špióne! Deset let těch tam, ty v kongresovém podvýboru, a tanky ještě zde!» A přitom netřeba se obávat, že se – jako Kozimův duch na trhanovském zámku – k nám znenadání dostaví duch Tada Schultze, a ty tanky přece jen spočítá: naše hraniční orgány jsou přece na stráž i proti strašidlům!

V této radostné důvěře můžeme tedy Miloslavovi Ambrusovi popřát mnoho dalších humorných odhalení v roce desetiletého jubilea příjezdu Tanků Tadem Schultzem Naštěstí Nespočítaných. Československému rozhlasu pak přejeme ještě více Miloslavův Ambrusů, novinářů leninského typu.

SPOLEČENSKÁ RUBRIKA

ZDENĚK PŘIKRYL, dělník, signatář Charty 77 vystoupil na podnikové konferenci ROH n.p. Zetor v Brně-Lišni na obranu Charty 77, která byla nevěcným způsobem napadena v hlavním referátu. Zdeněk Přikryl si svou pravdivou a otevřenou polemikou s příslušnou částí referátu získal sympatie převážné části přítomných, takže mu na závěr tleskali všichni, kromě předsednického stolu. Týden nato vyšel v závodním časopise n.p. Zetor «Budovatel» článek, který se pokusil zlehčit ohlas jeho vystoupení a který obviňuje Z. Přikryla, že «zneužil tribuny k provokaci o své věrnosti Dubčekově politice». Přikrylovo vystoupení však ukazuje, že je možno své stanovisko hájit i na schůzi oficiální organizace, nechybě-li k tomu odvaha.

PAVLOVI KOHOUTOVI byla udělena rakouská státní cena evropské literatury za rok 1977. Podle sdělení rakouské tiskové agentury APA mu bude cena předána ve Vídni, povolili mu čs. úřady cestu do Rakouska. V záporném případě mu bude cena předána zástupci výboru v Praze.

JAROSLAV VOŽŇÁK, syn známého českého výtvarníka, zatčený 20. března 1976 s dalšími 21 příslušníky hudebního undergroundu, pak propuštěný a povolán do armády, byl odsouzen vojenským soudem 2. prosince 1976 k 16 měsícům podmíněně na 3 roky za odmítnutí nástupu do prezenční služby. Prokurátor se odvolal proti nízké výměře trestu a prosadil, že odvolací soud odsoudil Jaroslava Vožňáka na 2 roky vězení nepodmíněně. Ze zdravotních důvodů mu bylo povoleno nastoupit dvouletý trest vězení v srpnu 1977.

ZDENĚK PINC, bývalý redaktor «Literárek» a signatář Charty 77 navštívil 22. listopadu 1977 Bratislavu, kde se před nádražím sešel se slovenskou spisovatelkou Hanou Ponickou, která byla vyloučena ze Svazu spisovatelů pro své diskusní vystoupení na posledním sjezdu-viz Listy č. 6(77). Při tomto setkání byl Zdeněk Pinc zadržen pracovníky bezpečnosti, kteří sledovali Hanu Ponickou, vyslýchán a podroben osobní prohlídce. Po 10 hodinách zadržení byl doprovoben na nádraží a vyzván neprodleně opustit Bratislavu. Po obdobném zadržení historiků Oldřicha Jaroše a Milana Hübla je to již třetí případ vykázání z Bratislavy a s obdobným zadržením filozofa Miro Kusého a jeho vyhoštěním z Prahy čtvrtý případ tohoto druhu.

MIRO HYSKO, přední slovenský novinář a publicista zemřel v červnu 1977 v Bratislavě.

JOSEF KAZIK, 22-tiletý dělník, signatář Charty 77 spáchal 6. října 1977 sebevraždu. Jak uvedl v dopise na rozloučenou, učinil tak výhradně proto, že pro své zásady nemohl nastoupit výkon vojenské základní služby a domníval se, že vězení, jež by jej očekávalo by při svém chatrném zdraví nepřezil. Pohřeb, který se konal 18. října 1977 v Chomutově a kterého se zúčastnilo asi 80 lidí se konal pod policejním dozorem. Účastníci byli fotografováni a policie zabavila stuhy věnců.

HEROLTICE na Lanškrounsku ve východních Čechách jsou od r. 1969 místem každoročních letních esperantských táborů katolické mládeže z České Třebové. Po loňském táboře, který byl uspořádán v červenci 1977 byli jeho účastníci vyslýcháni StB a duchovním, kteří se tábora zúčastnili hrozí odnětí státního souhlasu pro výkon povolání.

LADISLAV HEJDÁNEK, mluvčí Charty 77 byl před odvolacím soudem s Ornestem, Ledererem, Havlem a Pavlíčkem násilně odveden k výslechu a bylo s ním hrubě nakládáno, takže utrpěl zranění. Již v říjnu byl zadržován podobným způsobem policií v době konání Synodu Českobratrské církve evangelické a bylo mu řečeno otevřeně, že to je proto, aby se jednání Synodu, jehož je členem, nemohl zúčastnit. Ale i tak Synod nepřijal mocí požadovaná kárná opatření vůči duchovním své církve, kteří podepsa-

li Chartu 77 a další petice, dožadující se dodržování občanských práv a respektování náboženské svobody.

MILAN MACHOVEC, profesor, signatář Charty 77, byl vyslýchán již několikrát na ministerstvu vnitra, kde na něho byl činěn nátlak, aby upustil od besed o filozofii s mladými lidmi, kteří nebyli puštěni na univerzitu. Současně policie zadržela a na policejní okrsek v Holešovicích předvedla asi 10 lidí, kteří čekali u bytu prof. Machovce, kde se chtěli zúčastnit jedné z besed o filozofii. Zadržení (J. Stehlík, T. Holečková, J. Hofman, A. A. Lederer, I. Dejmal, P. Hejdánková, J. Bednář, J. Battěk a další) byli podrobena výslechu, při němž policie se snažila dokázat své tvrzení že prof. Machovec se tím dopouští nezákonné činnosti, neboť nemá ve smyslu vyhlášky min. školství a kultury č. 104-65 Sb. ze dne 30.9.1965 oprávnění k výuce. Uvedená vyhláška se však týká jen výuky za úhradu v oblasti umění a cizích jazyků. Představitelé pořádku dokazovali vyslýcháným přímo objektivně, že filozofie je součástí umění. Smyslem akce bylo odradit mladé lidi i prof. Machovce od pokračování besed o filozofii, avšak dotyční to odmítli. Rovněž v Brně se policie pokoušela zastrašit účastníky přednášky Jana Šimsy, kterého před zahájením předvedla k výslechu. K vzdělávacímu programu «antiuniverzity» byli také vyslýcháni docenti Mezník a Šabata.

JÁN ROZNER, slovenský literární historik, kritik a publicista, známý svou spoluprací s literárními týdeníky Kultúrny život a Literárni noviny, se vystěhoval koncem srpna 1977 z Bratislavy do NSR.

RICHARD URX, syn popraveného komunistického novináře, signatář Charty 77 dostal výpověď z podniku Kancelářské stroje n.p. v Praze z důvodů «údajného nesplňování požadavků na vykonávání své práce», jež nastalo tím, že podepsal Chartu 77. Až do propuštění byl v podniku ceněn zcela kladně a dokonce i ředitel sovětské zahraniční obchodní organizace Elektronorgtechnika z Moskvy Polijakov vyslovil politování i údiv nad propuštěním tak dobrého odborníka. Richard Urx se proti propuštění odvolal.

MIRO KUSÝ, profesor, signatář Charty 77 dementoval zahraniční zprávy, jakoby byl poslal otevřený dopis západoněmeckému týdeníku Die Welt a žádal o vystěhování z republiky. Časopis zřejmě použil informačního textu M. Kusého «Som diskriminovaný?» (viz Listy č. 6(77) a uvedl jej do jiné polohy. Současně však prof. Kusý odmítl všechny nátlaky, aby svůj podpis pod Chartou 77 odvolal.

PETR UHL, signatář Charty 77, byl v prosinci 1977 propuštěn ze zaměstnání s odůvodněním, že podepsal Chartu 77. Jeho byt je stále střežen příslušníky StB, kteří kontrolují všechny návštěvy a některé zadržují. Při domovní prohlídce mu orgány SNB zabavily celkem 59 různých knih, které odnesly v poštovním pytli. K tomu Petr Uhl: «Nedůslednost v odnímání knih je zvláště patrná na případu dvou-svazkové práce Lva Trockého «Komunistická Internacionála po smrti Leninově» (franc. vydání), neboť mně byl zabaven svazek druhý, zatím co první mi byl ponechán. Protože jsem toto dílo ještě nečetl, nemohu posoudit, zda souvislost druhého svazu s Chartou 77 je větší než svazku prvního. Zřejmě tomu ale tak bude, protože proti usnesení generálního prokurátora není stížnost přípustná (§ 141, odst. 2, tr. ř.)».

JIŘÍ DIENSTBIER, novinář, signatář Charty 77 byl zadržen a vyslýchán orgány bezpečnosti, zda je autorem článku v časopise Listy č. 3-4. Do protokolu uvedl, že autorem článku není a že také nepověřil agenturu Palach Press zprostředkováním jeho článku, že však v téže době poslal Otevřený dopis čs. novinářům. Major Amis jej pak žádal, aby se distancoval od Listů a Jiřího Pelikána, který je, podle jeho slov, placeným agentem nepřátelských centrál. To však Jiří Dienstbier odmítl s tím, že nic takového nebylo prokázáno. Major Amis pak upozornil J. Dienstbiera, že osud jeho a jeho přátel «závisí na vývoji evropské situace». Jiří Dienstbier pobyl 46 hodin v cele předběžného zadržení v Konviktské ulici, aniž s ním bylo vedeno jakékoliv řízení, což označil ve své stížnosti Generální prokuratuře ČSR za «nezákonné omezení jeho osobní svobody» a «trestný čin zneužití pravomoci veřejného činitele».

LISTY (řídí Jiří Pelikán s redakční radou) vycházejí jako dvouměsíčník a jsou určeny především čtenářům v Československu. Přečtěte a předejte známým!

V ZAHRANIČÍ je možno časopis objednat za roční předplatné

20, - DM (nebo ekvivalent v cizí valutě) pro evropské země

25, - DM pro USA, Kanadu, Izrael a j. zámořské země (letecky)

27, - DM pro Austrálii, N. Zéland, Jižní Afriku a Již. Ameriku (letecky)

Předplatné a příspěvky na tiskový fond posílejte na

LISTY, PSchA München 112 76-802 složenkou nebo.

LISTY, Konto No 112844, Bayerische Vereinsbank, Leopoldstrasse, München.

Objednávky časopisu a knih (Tanky proti sjezdu, Zakázaný dokument) a ostatní korespondenci posílejte na adresu redakce:

LISTY, Via Torre Argentina 21, 00186 ROMA